

**LİSE ÖĞRENCİLERİNİN
BAĞIMLILIK YAPAN MADDELERE İLİŞKİN TUTUMLARI
VE BU TUTUMLARA ETKİ EDEN DEĞİŞKENLERİN İNCELENMESİ
(Malatya İli Örneği)**

KASIM AKSOY

**İnönü Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü**

**Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav
Yönergesi'nin**

**Eğitim Bilimleri
Anabilim Dalı İçin Öngördüğü
BİLİM UZMANLIĞI TEZİ
Olarak Hazırlanmıştır.**

**MALATYA
Aralık, 2006**

Sevgili Eşim Esra'ya

ve

Kızlarım Beyza ile

H.Semra'ya

İnönü Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

Lise Öğrencilerinin Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Tutumları ve Bu Tutumlara Etki
Eden Değişkenlerin İncelenmesi

Kasım AKSOY

Bu çalışma jürimiz tarafından Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı (Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim Dalı)'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof.Dr. Battal ASLAN

Üye : Yrd.Doç.Dr . Mehmet ÜSTÜNER (Danışman)

Üye : Yrd.Doç.Dr. Hasan DEMİRTAŞ

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

...../...../2006

Enstitü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Lise Öğrencilerinin Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Tutumları ve Bu Tutumlara Etki Eden Değişkenlerin İncelenmesi (Malatya İli Örneği)” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde, hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Kasım AKSOY

ÖNSÖZ

Madde bağımlılığı ile mücadeleden, özen ve dikkat isteyen bir mücadele şekliyle olumlu sonuç alınabilir. Buna ilişkin her toplumun kendine özgü bir mücadele stratejisi vardır. Ancak, madde bağımlılığı açısından öncelikle okuldaki gençler risk altında olduğu gerçeğinden hareketle, bu bağlamda yapılan mücadelede çoklu bir disiplin ve ortak bir anlayış içerisinde hareket etme zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Geleceğin kurucusu olan gençlerin bağımlılık yapan maddelerin kölesi olmadan bu maddelere ilişkin olumsuz bir tutuma sahip olmaları için önleyici tedbirlerin ve eğitim faaliyetlerinin son yıllarda gelişen şartlara paralel olarak güncelleştirilip sistemli bir şekilde uygulanması önemlidir.

Bu araştırma ile lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının ne olduğu, buna etki eden değişkenlerin neler olduğu, lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumları ile algıladıkları anne baba tutumları arasındaki ilişkinin düzeyi incelenmiştir. Araştırmada elde edilen bulgulara göre, lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin olumsuz tutumlarını güçlendirmeye, olumlu tutumlarını ise azaltmaya veya sonlandırmaya yönelik önleyici tedbirler kapsamında, öncelikle anne- babaların çocuklarına karşı sergiledikleri demokratik tutumlarının önemi ortaya çıkmıştır.

Böyle bir araştırmanın yapılmasına beni teşvik eden ve araştırmanın her aşamasında gereken yardım ve desteği sağlayan danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Mehmet Üstüner' e içten teşekkürlerimi sunarım.

Eğitim Yöneticiliği ve Deneticiliği alanında yapmış olduğum yüksek lisans öğrenimin sırasında gerek ders aşamasında gerekse tez aşamasında kendimi geliştirmeme katkıda bulunan hocalarım Prof. Dr. Battal Aslan'a, Doç. Dr. Burhanettin Dönmez'e, Yrd. Doç. Dr. Necdet Konan'a, Yrd. Doç. Dr. Mahire Aslan'a, Yrd. Doç. Dr. Hasan Demirtaş'a teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Araştırmanın yapılması esnasında değişik biçimlerde katkıda bulunan kıymetli meslektaşım Orhan İrhan ve Yüksek Lisans dönem arkadaşlarım Köksal Boztaş'a, Arş. Grv. Niyazi Özer'e ve Fatih Pehlivan'a teşekkür ederim.

Çalışmalarım esnasında kendilerine ayırmam gereken zamandan fedakarlık eden ve bana yaşama sevinci veren Eşim Esra Aksoy ile kızlarım Beyza ve H. Semra'yı bir kez daha burada anmaktan mutluluk duyuyorum.

Malatya- 2006

Kasım AKSOY

ÖZET

Toplumların varlıklarını kaliteli bir şekilde devam ettirmeleri, gençlerin güçlü bir kişilik yapısına sahip olmaları ve bunu kullanabilmeleri ile yakından ilgilidir. Varlıklarını etkili bir şekilde devam ettirme ve amaçları doğrultusunda kaliteli ürünler elde etme mücadelesi içerisinde olan toplumların çocukluktan itibaren gençlerini en iyi şekilde yetiştirmeleri ve onları zararlı alışkanlıklardan korumak için her türlü koruyucu tedbiri almaları gerekmektedir. Son yıllarda artış gösteren uyuşturucu madde kaçakçılığı ve bunun doğal sonuçlarından biri olan madde bağımlılığı ise gençler için önemli bir tehdit olarak görülmektedir. Özellikle gençleri madde bağımlılığına iten bazı yanlış yargı ve tutumlar ise bu tehdidin ilk basamaklarında yer almaktadır. Bu maddelerin gerek sağlık, gerekse toplum içerisinde ferdi veya sosyal çöküntü oluşturan zararlarına ilişkin doğru bilgi ve tutum ise ancak gençlere, anne-babalar, okul ve güvenlik gibi onları yakından ilgilendiren çevreye yönelik yapılması gereken doğru bir eğitim ile sağlanabilir.

Bu araştırmada Malatya il merkezinde bulunan liselerde öğrenim gören gençlerin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumları, buna etki eden değişkenlerin neler olduğu, anne-babaların çocuklarına karşı gösterdikleri “demokratik”, “otoriter” ve “koruyucu” tutumları ile lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumları arasında nasıl bir ilişki olduğu araştırılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin olumsuz tutumlarını destekleyici tedbirlerin alınması, olumlu tutumlara ilişkin ise zihinlerde oluşan yanlış yargıların giderilerek bu maddelere karşı olumsuz görüş beslemeleri için gerekenlere ilişkin öneriler geliştirilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın evrenini 2004-2005 öğretim yılında Malatya il merkezinde bulunan liselerde öğrenim gören 13874 Erkek ve 11596 kız öğrenci olmak üzere toplam 25470 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise oransız küme örnekleme yolu ile belirlenen il merkezinde bulunan 13 lisede okuyan 330’u kız 445’i erkek öğrenci olmak üzere 745 öğrenci oluşturmaktadır.

Araştırmanın veri toplama aracı üç bölümden oluşmaktadır. Ölçeğin birinci bölümü öğrencilerin kişisel bilgilerine ilişkin soruları kapsamaktadır. Ölçeğin ikinci bölümü araştırmacı tarafından geliştirilen “Lise Öğrencilerinin Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Tutumları Ölçeği (LÖBYMİTÖ), üçüncü bölümün ise Kuzgun ve Eldeleklioğlu (2005) tarafından geliştirilen anne-baba tutumları ölçeğinden oluşmuştur.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre; Malatya ilinde liselerde okuyan öğrencilerin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının tamamen uygun aralığında ($\bar{X} = 202,61$ -min:45;max:225) olumsuz olduğu görülmüştür. Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarında cinsiyet, yaş ve sınıf düzeyi açısından anlamlı farklılıklar görülmüştür. Erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre bağımlılık yapan maddelere ilişkin daha olumlu bir görüşe ($\bar{X}_e = 197,7$; $\bar{X}_k = 208,8$) sahip oldukları belirlenmiştir. 15 yaş ile 19 yaş arasında bulunan öğrencilerden yaşları büyük olan öğrencilerin bağımlılık yapan maddelere ilişkin daha olumlu bir tutuma (15 Yaş $\bar{X} = 206,5$ 19 Yaş $\bar{X} = 198,6$) sahip oldukları görülmüştür. Sınıf düzeyi açısından lise 1 ($\bar{X} = 206,7$), lise 2 ($\bar{X} = 201,8$) ve lise 3 ($\bar{X} = 199,1$) öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumları arasında sınıf düzeyi yüksek olanlar lehine anlamlı fark ($F = 7,47$; $p < ,05$) bulunmuştur. Lise 3 öğrencilerinin lise 2 ve lise 1 öğrencilerine göre bağımlılık yapan maddelere ilişkin daha olumlu bir tutuma sahip oldukları görülmüştür. Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarında anne ve babalarının birlikte yaşayıp yaşamaması, onların öğrenim düzeyi, meslekleri, kardeş sayısı açısından anlamlı farklılık görülmemiştir.

Lise öğrencilerinin, bağımlılık yapan maddelere ilişkin olumsuz tutumları ile; demokratik ana baba tutumları arasında $r = .29$ düzeyinde bir ilişki, otoriter anne baba tutumları arasında $r = -.27$ düzeyinde bir ilişki, koruyucu anne baba tutumları arasında ise $r = -.09$ düzeyinde bir ilişkinin olduğu görülmüştür.

Anne babaların çocuklarına karşı demokratik bir tutuma sahip olmasının öğrencilerin bağımlılık yapan maddelere ilişkin olumsuz tutumları ile doğrusal bir ilişki gösterdiği, otoriter ve koruyucu bir tutuma sahip olmasının ise öğrencilerin bağımlılık yapan maddelere ilişkin olumsuz tutumları ile ters yönde bir ilişki gösterdiği bulgulanmıştır.

ABSTRACT

For a society to be able to keep on existing prosperously is closely related with a strong personality among its youth and their ability to use it. Those societies whose members are in a struggle to sustain efficiently their existence and to yield products of high quality in line with their goals, are required to apply the best manners of child raising and take every and any measures to protect them against harmful habits. Recent increasing trends in drug trafficking and, as one natural consequence, drug addiction are apparently regarded to threaten young people. Especially some misconceptions and attitudes leading youth to drug addiction take place at early stages of this threat. True knowledge and attitude as to the harms of these substances which cause individual or social depression both in terms of health and social life can only be provided by parents through some correct instruction about students' direct environment involving school and safety.

This study aims to analyze the attitudes of the high schools students in the centre of the province of Malatya towards addictive substances, the variables affecting their attitudes, and the relationship between the "Democratic", "Authoritarian", and "Protective" attitudes of the parents towards their children and the attitudes of the high schools students towards addictive substances. It is also intended to produce suggestions, based on the findings from this study, about the necessary measures to take in order to foster the negative attitudes of the high school students towards addictive substances and eliminate the misconceptions causing some positive attitudes thus having the students develop negative attitudes towards addictive substances.

The population of the study comprises a total of 25470 students, with 13874 boys and 11596 girls, who attended the high schools located in Malatya city center during 2004-2005 school year. The participants of the study comprise 745 students, including 330 females and 445 males, selected from 13 schools in the city center using random cluster sampling method.

The medium to collect data has three parts. The first part of the questionnaire involves items about students' personal information. In the second part of the medium "The Attitude Scale Regarding the High School Students' Attitudes towards Addictive

Substances (ASRHSSATAS), which was developed by the researcher, was used. And last part includes the Parents Attitudes Scale developed by Kuzgun and Eldeleklioğlu (2005).

The findings from the research indicate that the high school students in Malatya city centre have negative attitudes towards addictive substances ($\bar{x}=202,61$ -min:45; max:225). Some significant differences were observed between high school students' attitudes towards addictive substances in terms of variables including gender, age and grade. Compared with girls, boys were found to have more positive views about addictive substances ($\bar{x} b=197,7$; $\bar{x} g=208,8$). Of the students from 15 to 19 of age, older ones were observed to have more positive attitudes towards addictive substances (15 year-olds $\bar{x}=206,5$ 19 year-olds $\bar{x}=198,6$). According to grades, a significant difference was observed between attitudes of 1st graders ($\bar{x}=206,7$), 2nd graders ($\bar{x}=201,8$) and 3rd grades ($\bar{x}=199,1$) towards addictive substances in favor of students at higher grades ($D=7,47$; $p<,05$). In another word 3rd graders were found to have more positive attitudes towards addictive substances compared to 2nd and 1st graders. No difference was found between the students' attitudes towards addictive substances in terms of the variables including whether their parents live together or not, their parents' educational status, professions, and number of siblings.

The correlation between high school students' negative attitudes towards addictive substances and democratic parental attitudes was found $r=.29$; for authoritarian parental attitudes it was found $r=-.27$; and lastly for protective parental attitudes correlation was $r=-.09$. In other words democratic attitudes by parents imply a linear correlation with students' negative attitudes towards addictive substances, while authoritarian and protective attitudes by parents are adversely correlated with the students' negative attitudes towards addictive substances.

TABLULAR

No	Sayfa
1. Türkiye 2004 –2005 Yıllarında Polis Sorumluluk Bölgesinde Uyuşturucu Madde Yakalamaları.	4
2. 2005 Yılında Gerçekleştirilen Uyuşturucu Madde Yakalamalarına İlişkin Türkiye Genel İstatistiği.....	5
3. Örneklemin Okullara Göre Dağılımı.....	83
4. Farklı Büyüklükteki Evrenler İçin Kuramsal Örneklem Büyüklükleri ve %95 Kesinlik Düzeyi.....	83
5. Lise Öğrencilerinin Sosyo-Demografik Özellikleri	84
6. Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Lise Öğrencilerinin Tutumlarını Belirlemeye Yönelik Denemelik Maddeler İle Bu Maddelere İlişkin Yanıt Seçeneklerini Oluşturan Beşli Derecelendirme Ölçeği	89
7. Ölçekte Yer Alan Maddelerin Faktör Yükleri , Madde Test Korelasyonları....	93
8. Lise Öğrencilerinin Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Tutumlarının Düzeyleriyle İlgili Birey Sayısı (N) , Aritmetik Ortalama ($\bar{x}$) ve Standart Sapma (ss) Dağılımı.....	98
9. Lise Öğrencilerinin Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Tutum Ölçeğinde Belirtilen 45 Tutum İfadesinin Aritmetik Ortalama ($\bar{x}$), Frekans (f) ve %'lerine Ait Sonuçlar.....	99
10. Cinsiyet Değişkenine Göre Lise Öğrencilerinin Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Tutum Puanlarının Analiz Sonuçları	107
11. Lise Öğrencilerinin Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Tutum Puanlarının Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Analiz Sonuçları.....	108
12. Lise Öğrencilerinin Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Tutum Puanları Arasındaki Anlamlı Farklılığa İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları	109
13. Lise Öğrencilerinin Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Tutum Puanlarının Doğum Tarihi Değişkenine Göre Analiz Sonuçları	110
14. Lise Öğrencilerinin Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Tutum Puanları Arasındaki Anlamlı Farklılığa İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonuçları	111
15. Lise Öğrencilerinin Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Tutum Puanlarının Anne Öğrenim Düzeyi Değişkenine Göre Analiz Sonuçları.....	112

16.	Lise Öğrencilerinin Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Tutum Puanlarının Baba Öğrenim Düzeyi Değişkenine Göre Analiz Sonuçları.....	114
17.	Lise Öğrencilerinin Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Tutumlarının Aile Gelir Düzeyi Değişkeni Açısından Analiz Sonuçları.....	115
18.	Lise Öğrencilerinin Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Tutumlarının Anne-Babanın Birlikte Yaşayıp Yaşamaması Durumuna Göre Farklılığa İlişkin Analiz Sonuçları.....	116
19.	Lise Öğrencilerinin Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Tutumlarının Kardeş Sayısı Değişkeni Açısından Analiz Sonuçları.....	117
20.	Lise Öğrencilerinin Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Tutum Puanlarının Annenin Çalışıp Çalışmamasına Göre Farklılığına İlişkin Analiz Sonuçları...	118
21.	Lise Öğrencilerinin Bağımlılık yapan Maddelere İlişkin Tutumlarının Baba Mesleği Değişkeni Açısından Analiz Sonuçları.....	119
22.	Ana-Baba Tutumları Ölçeğinde Yer Alan Boyutlardan Elde Edilen Puanların Üst, Orta ve Düşük Olarak Nitelenmesine İlişkin Aritmetik Ortalama ($\bar{x}$) Puan Aralıkları.....	121
23.	Lise Öğrencilerinin Algıladıkları Anne-Baba Demokratik Tutum Düzeyleri İle Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Tutumları İle İlgili Analiz Sonuçları..	122
24.	Lise Öğrencilerinin Bağımlık Yapan Maddeler ilişkin Tutumları İle Algıladıkları Anne Baba Demokratik Tutum Düzeyleri Arasındaki Farkın Anlamlılığına İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonuçları	122
25.	Lise Öğrencilerinin Algıladıkları Anne-Baba Otoriter Tutum Düzeyleri İle Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Tutumları İle İlgili Analiz Sonuçları.....	123
26.	Lise Öğrencilerinin Bağımlık Yapan Maddeler ilişkin Tutumları İle Algıladıkları Anne Baba Otoriter Tutum Düzeyleri Arasındaki Farkın Anlamlılığına İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonuçları	124
27.	Lise Öğrencilerinin Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Tutumları İle Algıladıkları Anne-Baba Koruyucu Tutum Düzeylerine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları	125
28.	Lise Öğrencilerinin Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Tutumları ile Algıladıkları Anne-Baba Tutumları Arasındaki İlişki	126

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
İTHAF.....	I
ONAY.....	II
ONUR SÖZÜ.....	III
ÖNSÖZ.....	IV
ÖZET.....	V
ABSTRACT.....	VII
TABLolar LİSTESİ.....	IX
BÖLÜM I	
GİRİŞ	
1. Problem Durumu.....	1
2. Problem Cümlesi.....	16
3. Alt Problemler.....	16
4. Sayıtlılar.....	16
5. Sınırlılıklar.....	17
6. Tanımlar.....	17
7. Kısaltmalar.....	18
BÖLÜM II	
KURAMSAL BİLGİLER ve İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	
2.1. Yurt İçinde Yapılmış Araştırmalar.....	19
2.2. Yurt Dışında Yapılmış Araştırmalar.....	35
2.3. Kuramsal Bilgiler.....	49
2.3.1. Madde Bağımlılığı Kavramı.....	49
2.3.2. Madde Bağımlılığının Özellikleri.....	49
2.3.3. Uyuşturucu Kavramı ve Bağımlılık Yapan Maddeler.....	52
2.3.3.1. Sigara (Tütün).....	54
2.3.3.2. Alkol.....	57
2.3.3.3. Esrar.....	58
2.3.3.4. Eroin.....	61

2.3.3.5. Kokain.....	64
2.3.3.6. Ecstasy.....	65
2.3.3.7. Uçucu Maddeler.....	66
2.3.3.8. LSD.....	68
2.3.3.9. İlaç Olarak Kullanılan Ancak Bağımlılık Yapan Maddeler.....	68
2.3.4. Madde Bağımlılığının Nedenleri.....	69
2.3.4.1. Aile ile İlgili Nedenler.....	69
2.3.4.2. Okul ile İlgili Nedenler.....	70
2.3.4.3. Psikolojik Nedenler.....	70
2.3.4.4. Sosyal Nedenler.....	70
2.3.5. Madde Bağımlılığı ve Ergenlik Dönemi Arasındaki İlişki.....	71
2.3.6. Madde Bağımlılığı ve Tutum Arasındaki İlişki.....	74
2.3.7. Madde Bağımlılığı ile Mücadelede Eğitimin Önemi.....	77

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli.....	82
3.2. Evren.....	82
3.3. Örneklem.....	82
3.4. Veri Toplama Araçları.....	87
3.4.1. Ana Baba Tutumları Ölçeği.....	87
3.4.2. Lise Öğrencilerinin Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Tutumları Ölçeği.....	88
3.5. Veri Toplama Aracının Uygulanması.....	96
3.6. Verilerin Analizi.....	96

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUMLAR

4.1. Birinci Alt Problemine İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	98
4.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	106
4.2.1. Cinsiyet Değişkenine Göre Bulgu ve Yorumlar.....	106
4.2.2. Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Bulgu ve Yorumlar.....	108

4.2.3. Doğum Tarihi Değişkenine Göre Bulgu ve Yorumlar.....	110
4.2.4. Anne Öğrenim Düzeyi Değişkenine Göre Bulgu ve Yorumlar	112
4.2.5. Baba Öğrenim Düzeyi Değişkenine Göre Bulgu ve Yorumlar	113
4.2.6. Ailenin Yıllık Geliri Değişkenine Göre Bulgu ve Yorumlar...	114
4.2.7. Anne ve Babanın Birlikte Yaşayıp Yaşamaması Değişkenine Göre Bulgu ve Yorumlar.....	115
4.2.8. Kardeş Sayısı Değişkenine Göre Bulgu ve Yorumlar.....	117
4.2.9. Annenin Çalışıp Çalışmaması Değişkenine Göre Bulgu ve Yorumlar.....	118
4.2.10 Baba Mesleği Değişkenine Göre Bulgu ve Yorumlar.....	119
4.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgu ve Yorumlar.....	120
4.3.1. Lise Öğrencilerinin Algıladıkları Anne-Baba Demokratik Tutum Düzeyleri ile Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin tutumları ile İlgili Analiz Sonuçları.....	121
4.3.2. Lise Öğrencilerinin Algıladıkları Anne-Baba Otoriter Tutum Düzeyleri ile Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin tutumları ile İlgili Analiz Sonuçları.....	123
4.3.3. Lise Öğrencilerinin Algıladıkları Anne-Baba Koruyucu Tutum Düzeyleri ile Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin tutumları ile İlgili Analiz Sonuçları.....	125
4.4. Lise Öğrencilerinin Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Tutumları ile Algıladıkları Anne Baba Tutumları Arasındaki İlişki.....	126

BÖLÜM V

ÖZET, SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Özet ve Sonuçlar.....	128
5.2. Öneriler.....	131
5.2.1. Uygulamacılar İçin Öneriler.....	131
5.2.2. Araştırmacılar İçin Öneriler.....	131
KAYNAKÇA.....	132
EKLER.....	139
EK-1.....	140
EK-2.....	146

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde, problem durumu, araştırmanın amacı ve önemi, problem cümlesi, alt problemler, sayıtlılar, sınırlılıklar ve tanımlar yer almaktadır.

1. Problem Durumu

21.Yüzyılda insan oğlu bilgi çağının dinamizmi içerisinde bulunmaktadır. Bu çağın özelliklerinden az veya çok bütün toplumlar etkilenmektedir. Değişim ise bu çağın en büyük özelliklerinden birisidir. Değişime etki eden en önemli unsur olarak karşımıza sürekli yenilenen bilgi unsuru ve bu bilgiyi kullanan esas unsur olarak insan oğlu çıkmaktadır. İnsanoğlu ise bilgiyi olumlu yada olumsuz kullanması ile çağa damgasını vurmaktadır. Evrensel olarak bilginin olumsuz kullanım biçimlerinden birisi olarak karşımıza suç olgusu çıkmaktadır.

Suç, bir toplumda yazılı yasalar normlar yönetsel çerçevenin belirlediği kural ve yönergelerin dışına çıkan istenmedik davranışlar olarak nitelenen fiillerdir. Kentleşme ve endüstrileşme gibi süreçler sonucu suç oranları artmakta hatta nitelik değiştirmektedir (EGM-KOMDB,2004,142).

Sürekli değişen bilgi çağına paralel olarak nitelik değiştiren suç, üretildiği kaynak olan insanoğlunu netice itibari ile bozguna uğrattığı gibi diğer toplumlara da etkilemektedir. Bilgiyi olumsuz kullanan insan oğlunun ortaya koyduğu sapkın davranışlardan bir tanesi de son yıllarda sürekli karşımıza çıkan uyuşturucu madde kaçakçılığıdır. Bu suç türü niteliği itibari ile tüm toplumlara meşgul etmektedir.

Çünkü uyuşturucu madde kaçakçılığı ve kaçakçılığa bağlı diğer suçlar, din, ırk, cinsiyet, yaş farkı gözetmeyen, kriter dışı nitelikleri açısından diğer suç türlerinden ayrılmakta, toplumlar için sosyal boyutlarda, toplumların yapı taşları bireyleri için ise kişisel boyutlarda bir çok problemi de beraberinde getirmektedir (EGM-KOMDB,2004,74).

Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (UNODC) 2004 raporuna göre 1990'lı yılların başından itibaren uyuşturucu yakalamalarında genel olarak sürekli bir artış görülmektedir (EGM-KOMDB,2005,44). 1985 ve 2003 yılları arasında uyuşturucu yakalamalarının dünyada dört kat arttığı; bu yakalamaların yarısından fazlasını esrar, %25'ini afyon ve türevleri, %10'unu amfetamin ve %7'sini de kokain yakalamalarının oluşturduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca 2002 yılında uyuşturucu yakalamalarında olay sayısı yaklaşık 1.3 milyona ulaşmıştır. UNODC 2005 Yılı Dünya Uyuşturucu Raporuna göre; 2004 yılı dünya yasadışı afyon üretiminin %86,5'i 4200 ton ile Afganistan' da ve %7,6'sı 370 ton ile Myanmar' da gerçekleştirilmiştir (EGM-KOMDB, 2006,117).

Uyuşturucu madde kaçakçılığının doğal bir sonucu olarak meydana gelen madde bağımlılığı sorunu ise tüm dünya ülkelerinin üzerinde durduğu bir konudur. UNODC (2004) tarafından yapılan araştırmalara göre dünya nüfusunun % 3'ü yaklaşık 185 Milyon kişi, 15-64 yaş arasındaki nüfusun ise % 4,7'si uyuşturucu kullanmaktadır. En yaygın olarak kullanılan uyuşturucu 150 milyon bağımlısı olan esrardır. Esrardan sonra 38 milyon bağımlısı bulunan amfetamin ve çeşitli sentetik uyuşturucular, 15 milyon bağımlısı olan afyon kökenli uyuşturucular (9 milyonu eroin) ve 13 milyon bağımlısı olan kokain gelmektedir (EMCDDA, 2004, 4).

Sağlık kuruluşlarından elde edilen bilgilere göre sağlık bakımından en ciddi tehlikeye sahip bulunan uyuşturucular afyon ve türevleridir. Asya'da uyuşturucudan tedavi görenlerin % 67'si, Avrupa'da % 61'i, Okyanusya'da ise % 47'si afyon ve türevlerine olan bağımlılıktan dolayı tedavi görmektedir (UNODC, 2004a,4).

Dünya çapında 13 milyondan fazla insan uyuşturucuyu enjekte ederek kullanmaktadır. Kullanıcılardan %50'sinden fazlasına HIV mikrobi bulaşmaktadır. Uyuşturucu maddelerin kirli malzemelerle enjekte edilerek kullanılması sonucu Avrupa, Asya ve Latin Amerika'da bulunan birçok ülkede HIV mikrobi yayılmaktadır. Son günlerde uyuşturucu maddeyi enjekte etmek suretiyle kullanan bağımlılardan dolayı Asya'nın merkezinde ve Doğu Avrupa'da dünyada görülen en hızlı HIV mikrobi yayılma sorunu ortaya çıkmıştır (UNODC, 2004b,6).

Birleşmiş Milletler kaynaklarına göre yıllık küresel getirisi 500 milyar doları bulan uyuşturucu kaçakçılığı her suç organizasyonu için olduğu gibi terörist organizasyonlar için de çok cazip bir ekonomik kaynak olarak değerlendirilmektedir(EGM-KOM.2004,114). 2002 Nisan ayında ABD Adalet Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren uyuşturucu ile mücadele birimi (DEA) Başkanı Asa Hutchinson, Amerikan Kongresinde yaptığı narko-terörizm ile ilgili konuşmasında; terör örgütü PKK'nın Türkiye'nin Güney Doğusu ve faaliyet gösterdiği diğer alanlarda uyuşturucu kaçakçılığında komisyon aldığı ve uyuşturucu kaçakçıları himaye ettiğini vurgulamıştır (EGM- KOMDB, 2003,16).

Buna göre tüm toplumlar üzerinde yıkıcı özelliği kaçınılmaz olan terörizm son yıllarda yeni bir boyut geliştirerek narko- terörizm mantığı ile kendi olumsuz emellerine ulaşmak için uyuşturucu madde kaçakçılığını desteklemekte ve bundan belli oranlarda finans sağlamaktadırlar.

Tüm dünya ülkeleri açısından bir insanlık suçu olarak değerlendirilen uyuşturucu madde kaçakçılığı ülkemizi de önemli ölçüde etkilemektedir. Ülkemiz uyuşturucu madde kaçakçılığı güzergahları içerisinde en önemli rotalardan biri olan aynı zamanda tarihi ipek yolunun da devamı niteliğinde olup, üretim bölgelerinden başlayıp, ülkemiz üzerinden tüketim bölgelerine uzanan bir yol olan Balkan Rotası üzerinde bulunmaktadır. Coğrafi konumu itibari ile, Güneybatı Asya haşhaş üretim bölgeleri ve Batı Avrupa tüketim pazarı arasındaki eroin trafiğinden, transit ülke olarak etkilenen Türkiye, bu durumun yol açtığı uyuşturucu kullanım problemiyle de karşı karşıya kalmaktadır. Ayrıca, ülkemiz doğudan batıya doğal uyuşturucuların trafiğinden etkilenirken, batıdan doğuya ise kimyasal ve sentetiklerin kaçakçılığında etkilenerek çift taraflı bir akıma maruz kalmaktadır. Avrupa ve Rusya üzerinden gelen kimyasal maddelerin hedefi Güneybatı Asya' da bulunan yasadışı uyuşturucu imalathaneleri, sentetik uyuşturucuların hedefi ise Arap ülkeleridir (TADOC, 2004,11).

Ülkemiz yukarıda belirtilen konumu ve üzerinde bulunduğu uyuşturucu kaçakçılığı rotasından dolayı özellikle başta uyuşturucu madde kaçakçılığı olmak üzere geçen yıllara göre daha fazla risk altında bulunmaktadır.

Ülkemizde 2004 ve 2005 yılı uyuşturucu madde yakalamalarına ilişkin veriler Tablo 1’de yer almaktadır (EGM-KOMDB,2004,2005).

Tablo 1. Türkiye 2004 –2005 Yıllarında Polis Sorumluluk Bölgesinde Uyuşturucu Madde Yakalamaları.

Madde Cinsi	2004 YILI			2005 YILI		
	Olay	Şüpheli	Miktar	Olay	Şüpheli	Miktar
Esrar	3843	7495	4331*	4192	8071	6003 *
Eroin	485	1363	6515*	533	1276	6664 *
Bazmorfin	3	12	4491*	2	7	141 *
Afyon	20	47	52*	29	46	34 *
Kokain	102	386	125*	124	458	40 *
Asetik Anhidrit	2	2	99**	1	1	1691 **
Captagon	33	107	7.696.252***	25	90	5.760.819***
Ecstasy	516	1443	718.734***	641	1794	1.282.750***
Toplam	5164	11109		5714	11979	

Tablo-1’de yer alan verilere göre; 2004 ve 2005 yılları yakalanan uyuşturucuların miktarları karşılaştırıldığında, 2004 yılı içerisinde yakalanan esrar maddesi miktarı 4331 kilogram iken, 2005 yılı içerisinde bu rakam 6003 kilograama ulaşmıştır. Ayrıca 2004 yılı içerisinde 718.734 adet ecstasy yakalanmış iken, 2005 yılı içerisinde bu rakam artış göstererek 1.282.750’ye çıkmıştır.

2004 ve 2005 yıllarında, madde çeşitlerine göre yakalanan kişi sayıları karşılaştırıldığında ise, 2005 yılında esrar (% 7,6), kokain (%18,1) ve ecstasy maddesi (% 24,3) olaylarına karışan şahısların sayılarında artış olduğu görülmektedir. Ecstasy maddesindeki bu artış, son yıllarda ülkemize yönelik olarak gerçekleştirilen ecstasy maddesi kaçakçılığındaki artıştan ve il birimlerimizin bu yıl içerisinde sokak satıcılarına yönelik yoğun mücadelesinden kaynaklanmaktadır (EGM- KOMDB, 2006, 156-157).

* Kg, ** Lt, *** Adet

Türkiye genelinde, Polis, Jandarma, Gümrük ve Sahil Güvenlik görevlilerince gerçekleştirilen uyuşturucu madde yakalamalarına ilişkin 2005 yılına ait veriler Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2. 2005 Yılı Uyuşturucu Madde Yakalamalarına İlişkin Türkiye Genel İstatistiği

Madde Cinsi	TÜRKİYE GENELİ		
	Olay	Şüpheli	Miktar
Esrar	5802	10675	13720 kg
Eroin	637	1486	8195 kg
Baz morfin	8	23	529 kg
Afyon	49	76	212 kg
Kokain	129	464	41 kg
Asetik anhidrit	5	6	3954 lt
Sentetik Ecza	178	258	27109 adet
Captagon	34	104	6.694.923 adet
Ecstasy	739	2028	1.748.796 adet
Toplam	7581	15120	

Tablo-2 de yer alan Türkiye geneline ait veriler, polis sorumluluk alanında yapılan yakalamalarla benzerlik göstermektedir. 2005 Yılı içerisinde en fazla ele geçirilen madde 13720 Kg. ile esrar maddesidir. Yakalanan diğer maddelerden bazıları ise, 8195 Kg. eroin maddesi ile 1.748.796 adet ecstasy isimli sentetik maddedir.

2004 yılında Türkiye genelinde uyuşturucu madde kullanımına bağlı olarak aşırı doz sonucu toplam 29 ölüm olayı meydana gelmiş olup, aşırı doz sonucu meydana gelen ölüm olaylarının son 5 yıllık değerlendirilmesi ve illere göre dağılımı yapıldığında 2004 yılında yüksek düzeyde artış gerçekleştiği görülmektedir (23 kişi). 2004 yılındaki artışın temel nedeninin yüksek saflık oranındaki bir kısım eroin maddesinin kullanıcıya ulaşması olarak değerlendirilmektedir. Yukarıda belirtilen rakamlar polis kayıtlarında yer alan ölüm olayları olup, uyuşturucu kullanımından kaynaklanan ve herhangi bir nedenle polis kayıtlarına girmeyen ölümlerin olabileceği göz önüne alındığında, bu rakamların daha da yüksek olabileceği değerlendirilmektedir (EGM-OMDB,2004,83-84).

Uyuşturucu kaçakçılığına global bakış, ülkemiz açısından bakışın yanı sıra Malatya ili açısından konu değerlendirildiğinde, Malatya ilinin de uyuşturucu madde

kaçakçılığın etkilediği gerçeği ortaya çıkmaktadır. Doğu illeri içerisinde gerek coğrafi konumu gerekse soysa kültürel açıdan stratejik bir konuma sahip olan Malatya ili, kenevir ekimi izni verilen illerimizden birisi olma sebebinin yanı sıra coğrafi konum itibari ile özellikle esrar maddesi kaçakçılığına maruz kalmaktadır. Malatya İli Kaçakçılık ve Organize Suçlar Şube Müdürlüğü verilerine göre, Malatya ilinde en çok yakalanan uyuşturucu madde esrar maddesidir. Son yıllarda sentetik uyarıcılardan ecstasy isimli hap yakalamalarının olması, özellikle gençlik kesimi üzerinde cazip hale gelen bu maddenin yaygınlığı açısından ilimizin yüksek risk altında olduğu değerlendirilmektedir.

Yukarıda belirtilen uyuşturucu madde kaçakçılığının sonuçları, günümüz dünyası gerçeğinden hareketle gerek ülkemiz gerekse Malatya ili açısından yüksek risk taşımaktadır. Özellikle gençlik potansiyelimiz üzerinde uyuşturucu madde tacirleri kendi emellerini gerçekleştirmek için yeni yol ve yöntemler kullanarak pazar bulmaya çalışmaktadırlar. Dolayısıyla günümüz dünyası gençliği, hızla artan uyuşturucu madde kaçakçılığı ve doğal sonucu olarak meydana gelen madde bağımlılığı konusu ile ilgili risk altındadır.

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, çocuğu 18 yaşından küçük insan olarak tanımlamaktadır (Akyüz, 2001,3). Dünya nüfusumuzun yaklaşık üçte birini 15-25 yaşlarındaki gençler oluşturuyor (Yörükoğlu, 2004,7). Nüfusumuzun ise % 60'ını 25 yaş altındaki çocuk ve gençler oluşturmaktadır. Gençlik çağını 12 yaşında başlatırsak genel nüfusun % 30'u, 12 yaşın üstündeki nüfusun % 40'ı gençtir (Yörükoğlu, 2004,15). Birleşmiş Milletler Örgütünün tanımına göre genç 15 ile 25 yaşları arasında, öğrenim gören hayatını kazanmak için çalışmayan ve ayrı bir konutu bulunmayan bir kişidir (Yörükoğlu, 2004,13).

Gençlik, çocukluk ile yetişkinlik arasında bir geçiş dönemidir. Bedensel, zihinsel ve ruhsal sağlığın, çevre ile kurulan ilişkilerin uyum içerisinde olması gerekirken bu döneme özgü bazı gelişimsel sorunların gündeme gelmesi kaçınılmazdır (Kasatura, 1998,27). Ergenlik hemen hemen her toplumda ortalama olarak aynı yaşta olmasına rağmen yetişkinler arasında kabul edilişi gencin karşılaştığı problemler bir kültürden diğerine değişmektedir (Kasatura, 1998,27). Çocukluğundan beri veya gençlik döneminde çağa

özgü sorunların yanı sıra yaşadığı ortamda bazı sorunlarla karşılaşan gencin, zararlı alışkanlıklara kayması olanağı çok fazladır (Kasatura, 1998,28).

Uyuşturucu ticaretinin en tehlikeli boyutunu bu konuda yüksek risk taşıyan gençlik dönemi üzerindeki etkisi oluşturmaktadır. Kimlik arayışı içerisinde özgürlük çabasının başında olan gençlere uyuşturucu kullanımı çekici gelir. Çünkü onlardaki yeni deneyimlere olan ilgi ve merak genel itibari ile uyuşturucu kullanımına götürebilir (Vidal, 1999,8).

Gençlik döneminin yukarıda belirtilen bu özelliklerinden faydalanmak isteyen uyuşturucu madde tacirleri, gençlik potansiyelimizi bir pazar olarak değerlendirmekte ve değişik tuzaklarla gençlerimizi bağımlılık yapan maddelerle tanıştırmaktadırlar. Bağımlılık yapan maddeleri ilk deneme veya kullanma yaşı ülkemizde genellikle lise çağlarında başlamaktadır. Bu dönem gençlerimizin ergenlik dönemi özelliklerini taşıdığı dönemdir.

Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığının 2004 yılı içerisinde, İl Emniyet Müdürlükleri'nce madde kullanıcılarına uygulanan madde kullanımı formu (U formu) verilerinin değerlendirilmesine göre, maddeyi ilk deneme yaşı olarak 15-19 yaş grubu ilk sırada yer almaktadır (EGM-KOMDB,2005,96).

Malatya Emniyet Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlar Şube Müdürlüğü Narkotik Büro Amirliği Madde Bağımlılığı İrtibat Birimi tarafından 2005 yılı içerisinde madde kullandığını bildiren kişilere uygulanan U formu verilerinin değerlendirilmesine göre ise, yukarıdaki sonuca yakın olarak 15-19 yaş grubu 20-24 yaş grubundan sonra maddeyi ilk deneme yaşı olarak ikinci sırada yer almaktadır.

Bu bulgular doğrultusunda, gençlik dönemi konumuz açısından yüksek düzeyde önemli görülmektedir. Bu dönemin doğal sorunlarının sıkıntısız bir şekilde giderilmesi, madde bağımlılığı sürecine neden olmaması için başta anne babalar, okul, sağlık kuruluşları, güvenlik güçleri, gerekli önlemlerini almak durumdadırlar. Çünkü bu dönemde çevresel etkenler çok önemli olarak değerlendirilmektedir.

Çevresel faktörlerin ağırlığını savunan psikolog Watson; “Bana sağlığı yerinde olan bebekleri verin onun kalıtsal özellikleri ne olursa olsun, hangi ırka, soya, kültüre ait olursa olsun onu bir bilim adamı, bir tüccar, bir sanatçı, bir hırsız olarak yetiştirebilirim” diyordu. Watson’ a göre çocuğun kişilik gelişiminde çevresel etkenler ve ailenin rolü bu kadar önemli idi (Kasatura, 1998,29).

Hallowitz davranış bozukluğu olan çocuklar üzerinde yaptığı araştırmalarda, davranış bozukluğunun temelinde, çocuğun sevilmediği, istenilmediği inancına ait bir temelin yattığını vurgulamaktadır. Anne babası tarafından sevilmediğine inanan çocuk bu reddedilişe cevabı, davranış bozuklukları göstererek vermekte, anne babanın bu bozukluğa cevabı kızgınlık, reddedilme olduğu için, çocuk da bu cevaba karşı davranışının boyutlarını arttırarak şiddet kazandırmaktadır (Kasatura, 1998,33).

Dönmezer, aile ortamının suçluluk üzerindeki etkisine ilişkin görüşlerini; “Asli psikolojik ihtiyaçlarını aile içinde tatmin edemeyen çocukların baskılar, sıkıntılar, kaygılar duymaları ve suçlu olmaları muhtemeldir. Çocuk evde güven ve istikrar duygusu yerine güvensizlik bulursa, eşit muamele yerine ailenin diğer çocuklarına iltimas olunması şefkat ve muhabbet yerine itilmek kakılmak ve çok sert muamele ile karşı karşıya kalmak şekline rastlarsa tahrip ve tahriklere muhatap olursa bunun bir takım psikolojik baskılara sebep olması doğaldır. Bazı psikiyatristler suç işleyen çocuğun duygusal bakımdan karışıklık gösteren çocuk olduğunu kaydetmişlerdir. Bu görüşten hareket edilecek olursa ailenin yaptığı psikolojik etkilerin önemi fazla olmaktadır” şeklinde ifade etmiştir. Yavuzer ise; “Bireye toplumsal değer hükümlerini kazandıran, ona ilk sosyal deneyim fırsatını veren aile ortamının gelişim sürecindeki önemi büyüktür. Ancak aile ortamındaki duygusal ve toplumsal etkileşim yetersizliği yada kötü modellerin bulunması bu kurumun olumsuz bir uyarım kaynağı olmasına yol açar. Aile kurumunun yetersiz yada eksik olması halinde bu eksikliği giderecek en güçlü ve organize kurumun okuldur.” diyerek aileden sonra okul ortamının etkisinin önemini vurgulamıştır (Van, 1999,25-27).

Gerekli yetenek ve davranışları yeni yetişenlere kazandırma yerlerinden en önemlisi okullardır (Dewey,1996,1). Günümüzde aileler, öğretmenler ve yetkililer, disiplinli bir çevre içinde, güvenli bir öğrenme ortamının sağlanması gerektiği konusunda aynı düşünceye sahiptirler.

Aile ortamı ve okulun çevresi güvenli olmadıkça okul ortamının güvenli olmasını bekleyemeyiz. Güvenli bir okul ortamı, güvenli bir okul çevresi ve aile oluşturulmasına sıkıca bağlıdır. Vatandaşlar ve ailelerin okul yönetimi içinde fiilen yer almaları da bu nedenle kaçınılmazdır. Okul içi ve okullar arası iletişimin de en üst düzeyde tutulması gerekir (Van, 1999, 30). Ergenlik döneminde başta aile olmak üzere okul ve arkadaş çevresi gibi etkenler bu dönemi yaşayan gençlerin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarına da etki etmektedir.

Pratkanis, Breckler ve Greenwald (1989)'a göre tutumlar sosyal algımızı ve davranışlarımızı değiştirdikleri için uzun yıllar sosyal psikolojinin ana konularından biri olmuştur (Kağıtçıbaşı,1999, 101).

Buhler'in (1969) aktardığına göre Jahn B. Watson'la özdeşleşen davranışçı ekole göre, tüm insan davranışı çevre tarafından kontrol edilir. Bu ekole karşıt bir düşünce sistemi insan zihninin aşamalı gelişimini felsefi olarak incelemekte ve insanın bilim açısından anlamlı bir biçimde betimlenebileceğini ileri sürmektedir. Bu görüşe göre, insan bir enformasyon üreticisidir ve tam olarak kestirilemez. Ussal değildir, öznel bir dünyada yaşar. Milyonlarca benzersiz diğer kişilikler arasında benzersiz bir varlıktır. Kesin olarak değil, ancak göreceli olarak betimlenebilir.İnsan, kavrayabileceğimizin ötesinde, kavrayabileceğimizden fazla bir varlıktır. Buna göre bir insanın toplumsal bir ortamda davranışını anlamak için, onun kafasına girmek gerekir, zira davranışlarının belirleyicileri orada bulunur (Aydın,1998,20).

Buna göre davranışların belirleyicisi olan tutumlar araştırmaya değer görülmektedir. Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere karşı tutumlarının bilinmesi, madde bağımlılığı ile ilgili yapılacak mücadele açısından önemlidir.

Öztürk (1992)'ün aktardığına göre insanların uyuşturucular hakkında bilgilendirilmesi ve onlara danışmanlık hizmeti verilmesinin yanı sıra, dikkat edilmesi gereken diğer önemli bir nokta, uyuşturucu kullananların zihinlerinde oluşturdukları yanlış yargılardır. Bu yanlış yargılar, kişilerin uyuşturucuyu daha rahat denemelerine neden olduğu gibi, uyuşturucu kullananların tedavi olmaktan çekinmelerine ve böylelikle de

uyuşturucuya daha çok bağlanmalarına neden olmaktadır. Aslında bu bir kısır döngüdür. İnsanlar çoğu zaman, içerisinde buldukları durumu gizlemek ya da kendilerini haklı çıkarmak amacıyla akla yatkın, ancak kendisine sıkıntı vermeyecek bir neden arar (Güngör, 1999,39). Örneğin; “Benim iradem güçlüdür, bana bir şey olmaz”, “Bir kere denemekten bir şey olmaz”, “Esrar maddesi ot’tur, zararsızdır, zaman zaman kullanmakla bir şey olmaz”, “Bir kere bağımlı oldum, kurtulamam” gibi yanlış tutumlar madde kullananların kullanma gerekçesi olarak ileriye sürdükleri yanlış yargılardan bazılarıdır. Bu yanlış yargıların ve yanlış tutumların değiştirilmesi ise madde bağımlılığı ile mücadele açısından önemlidir.

Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere karşı zihinlerinde oluşturdukları yanlış yargıların giderilmesi ise ancak bu konuya ilişkin özel bir eğitimle olabilir. Kişilere bir şeyler yaptırabilmenin üç yolu; “Zor kullanmak”, “Para ile satın almak” ve “İnandırmaktır.”

Uyuşturucu ile mücadele de hedef alınacak uyuşturucu bağımlıları ve uyuşturucu kullanımında risk grubunu oluşturan kişiler için inandırmak faktörünün ağır basacağı açıktır. İnsanların çeşitli nedenlerden dolayı, uyuşturucuyu kendileri için bir çıkış yolu olarak görmeleri nedeniyle, bu düşüncelerin yine inandırma faktörü kullanılarak yok edilmesi gerekir (Güngör,1999,36). Bu inandırma ancak özel bir eğitimle mümkündür.

Eğitim, en genel anlamı ile, insanları belli amaçlara göre yetiştirme sürecidir. Bu süreçten geçen insanın kişiliği farklılaşır. Bu farklılaşma eğitim süresince kazanılan bilgi, beceri, tutum ve değerler yoluyla gerçekleşir (Fidan ve Erden, 1998,123). En geniş anlamı ile eğitim, sosyal yaşamın sürdürülme aracıdır (Dewey, 1996, 10). Good (1959)’a göre eğitim kişinin yaşadığı toplum içerisinde değeri olan yetenek, tutum ve diğer davranış biçimlerini geliştirdiği süreçlerin tümüdür. Ertürk’e göre ise eğitim, bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir (Fidan ve Erden, 1998, 8).

Toplumunu oluşturan toplumsal kurumların toplumsal değişimde görevi vardır. Eğitim de bir toplumsal kurum olarak toplumsal değişme sürecinden sorumludur. Eğitimin bu sorumluluğu yerine getirmek için yüklendiği görevlerinden bir tanesi de; yeni bilgiler

üretmesidir. Hızlı değişen dünyada insanlar yeni yaşam biçimleri ve sorunlarla karşılaşmaktadır. İnsanların, bu değişmeye eski davranışlarıyla uyması zordur. Eğitim, insanların yeni yaşam biçimleri ve sorunları için yeni bilgiler üretmek, yeni çözümler göstermek zorundadır. Bunun için eğitim, karşılaşılan sorunları çözmeye yarayacak araştırmalar yapar (Başaran, 1999, 11).

A.B.D.'de suçun önlenmesinde uygulanacak yöntemleri tespit etmeyi amaçlayan bir araştırmada üst düzey polis yöneticilerinin %17'si, suçla mücadele yöntemi olarak daha fazla polis istihdam etmeyi önerirken, %60'ı gençlere yönelik eğitimi desteklemektedir. Bilimsel olarak tespit edilmiş nedensellik etkenlerinin (risk faktörleri) başarılı bir şekilde ortadan kaldırılması sureti ile güvensizliği, şiddeti ve suçu azaltan her türlü etkinlik "suç önleme" olarak tanımlanmaktadır (Van, 1999,11-17).

Longren (1993,59-63), suçluluğu önleme konusunda genel olarak üç yaklaşım ön görmüştür. Bunlar;

a) Birincil önleme; Burada esas hedef yaş sınırı tanımaksızın tüm toplum olup, önleme stratejisi olarak toplumun eğitimi konusu seçilmiştir. Bu eğitim ailelerin ve çocukların, genelde, yasalara saygılı, "iyi vatandaş" olmalarını sağlamak amacı ile yapılır. Bu önleme çalışmaları sırasında, aile bireylerini sorumlulukları hakkında bilgilendiren, stresle başa çıkmayı öğreten ve problem çözme yöntemleri hakkında bilgi veren geniş tabanlı programlar uygulanmaktadır. Birincil önleme çalışmalarının ilk aşamasında, ebeveyn hedef alınarak, doğum öncesi devreden başlamak üzere aile dinamiklerinin her yönü ile ilgili bilgiler verilir. Yavuzer (1994)'e göre; ülkemizde başarı ile uygulanmakta olan ana-baba okulları, birincil önleme çalışmalarına örnek olarak verilebilir. Bir sonraki aşamada ebeveyn, doğum sonrası devre ve ilk çocukluk çağına ilişkin konularda bilgilendirilir.

b) İkincil önleme ; Bu önleme planında risk altındaki gruplar ve çocuklar ele alınarak önleyici eğitim programları uygulanmaktadır. Pek çok risk grubu olmakla birlikte, bunların önemli bir bölümünü düşük sosyo-ekonomik düzeyde ve sosyal olarak izole olmuş aileler ve onların çocukları oluşturmaktadır.

c) Üçüncül önleme; Bu tip önleme programlarında ise, suçla doğrudan temas etmiş aileler ve bunların çocukları hedef alınıp, geri dönüşüm çalışmaları (topluma yeniden kazandırma) ile suçluluğun tekrar meydana gelmesini ve sonuçlarının ağırlaşmasını önleyici eğitimsel çalışmalar yapılmaktadır (Van, 1999, 18-19). Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarına yönelik eğitimin yukarıda belirtilen önleme yöntemleri çerçevesinde duruma göre özel olması gerekmektedir.

Amerikalı ünlü ekonomist John Kenneth Galbraith'in de belirttiği gibi eğitim; oldukça verimli bir yatırımdır. Gerçekte eğitim; en karlı, en pahalı ve iyi yönetilmezse zararı en korkunç olan yatırımdır (Kaya, 1984,13).

Buna göre madde bağımlılığı ile mücadele konusunda yapılacak eğitimin iyi yönetilmemesi halinde lise öğrencilerinde bağımlılık yapan maddelere ilişkin merak uyandırma ve destekleme riski yaşanabilir. Konumuzun hassasiyeti itibari ile bu riske bir an için dahi girmek bize gelecek adına çok ciddi zararlar getirebilir. Çünkü küresel bakış açısıyla bugün madde kullanımı bireyin kendini köleleştirdiği bir durumdur. Çünkü bağımlılık, bireyle nesnesi arasında kurulan ve bir süre sonra bireyin özerkliğini ve özgürlüğünü ortadan kaldıran bir sürece ulaşmaktadır. Madde bağımlılığı, insan tutum ve davranışı ve de duyumsaması üzerindeki yıkıcı etkileri nedeniyle bireyi seçtiği nesne karşısında çaresiz bir köle haline getirmektedir. Böylelikle toplum, her planda bu hale gelmiş bireyin katkılarından/gücünden/emeğinden daha da önemlisi varlık olarak bireyin kendinden yoksun kalmaktadır. Yeryüzünde pek çok ulusun-yerine göre-geniş bir nüfus grubunun bu etki ile sarsıldığını varsayarak, tüm toplumların hangi boyutta kayıplara uğrayacağını kolayca çıkarabiliriz. Bu saptamalara bağlı olarak çağımızın en önemli sorunu olarak tanımlanan madde kullanım ve bağımlılığı, tüm toplumları, ulusları etkisi altına almakta ve devletten devlete ortaklaşmış önlem ve politikaların öncelikli konusu haline gelmektedir. Dolayısıyla yalnızca bu konuya bağlı ortak bir dil ve anlayış köprüsünün önemi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır (EGM-KOMDB, 2002,43).

Eğitimin amacının niteliği, eğitim ile diğer toplumsal kurumlar arasında içten ve sürekli bir dayanışma ve işbirliğini öngörmektedir. Bu bir işlevsel zorunluluktur (Aydın, 1998, 170). Dayanışma ve işbirliğinin önemine ilişkin her bireyin önemli olduğu gerçeği madde bağımlılığı ile mücadele açısından önemlidir.

İnsanlığın çağlar boyu tartışmasız anlaştığı belki de tek konu, çocukların toplumun geleceği olduğu gerçeğidir. Ancak tedavi programlarına giren bir çok genç, ailelerinin öğrenmesinden önce, en az iki yıldan beri madde kullandıklarını açıklamaktadırlar. Uyuşturucu madde kullananların çoğunun bir ailesinin olması ve ailesiyle birlikte yaşıyor olması, sadece kimsesiz ve yalnız olanların uyuşturucuya başlayacağı tezini çürütmektedir. Bununla birlikte bir ailesi olup da gerçek manada yalnız olanların uyuşturucuya başlayabileceği gerçeği inkar edilemez. Birçok aile kendi çocuklarının böyle maddelerle karşılaşmayacağını düşünmektedir (EGM-KOMDB, 2004-142).

Johnson ve Medinnus (1965) ve Baumbrind (1966)'ya göre, aile içi ilişkiler ve anne-baba tutumları çocuğun psiko-sosyal gelişimini etkileyen en önemli etmenlerden biridir. Bireyin dengeli ve uyumlu bir kişilik yapısına sahip olması, içinde yetiştiği aile ortamının niteliği ile yakından ilgilidir. Doğduğu andan itibaren çocuğun ana babasıyla kurduğu ilişkinin güvene dayanması onun daha sonraki yıllarda dış dünya ile kuracağı ilişkilerin temelini oluşturmaktadır. Çocukların ve ergenlerin psiko-sosyal gelişimleri için en uygun aile ortamının temelinde sevgi ve saygının olduğu ve demokratik ebeveyn ana-baba çocuk ilişkisi olduğu belirtilmektedir (Kuzgun ve Eldeleklioğlu, 2005, 67).

Demokratik tutumun temellerini oluşturan demokrasi ile ilgili tanımlara ilişkin Büyükdeveci'nin aktardığına göre, yapılan tanımlar genel olarak incelendiğinde görülmektedir ki, "Demokrasi; kuramcılarının, politika bilimcilerinin hukukçuların masa başında kotardıkları bir kurum", "Mutlak ulaşılması gereken, bağımlılarına sanal cennetler vaat eden bir ideoloji" , "Belli bir tür kurumsal düzenleme değil; insanın onurunu düşüncesini ve inancını en üst düzeyde tutan, sürekli yeniden oluşturabilen bir yaşam biçimidir; o ne bir felsefedir, ne bir din ne de bir ahlak öğretisi; barışçıl bir birlikte yaşama zeminin adıdır". Her şeyden önce demokrasi, bütün olarak insana, onun gelişimine mutluluğuna değer veren bir yaşam biçimidir (Yeşil, 2002, 2).

UNICEF'in eğitim raporu'na göre; Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin öngördüğü nitelikli eğitimin birbiriyle ilişkili ve diğerini pekiştirici özellikte beş ögesi vardır. Bunlardan birisi "Yaşam için öğrenmedir". Bu öge , öğretmeye ve öğrenmeye yönelik bir dizi yaklaşımın temelini oluşturur. 21. yüzyılda yaşam için öğrenme, çocukların okuma

yazma ve sayısal işlem becerilerinin yanı sıra yaşamın temelini oluşturan daha ileri ve karmaşık becerilerle donatılmalarını gerektirir. Bu beceriler, çocukların kendilerini içinde buldukları koşullara uyarlayabilmelerini ve bu koşullara göre değiştirebilmelerini sağlar (Akyüz, 2001,9).

Yaşam becerileri, çocukların yaşamın bütün alanlarında ortaya çıkan durumlar ve sorunlarla baş edebilmeleri için gerekli becerilerdir. Bu becerileri kazanabilen çocuk, bu sayede her türlü sorun ve durum karşısında kendiliğinden yaratıcı olabilir, bunlara pratik çözümler getirebilir. Bunun yanında, toplum ve aile içi kararlarda etkili de olabilir. Böylece kendi haklarına değer verirken başkalarının haklarına da saygı duymayı öğrenebilir (Akyüz, 2001,9). Kanımca bu becerilerin kazanılması için en çok gerekli olan demokratik bir aile ortamı ve dolayısı ile çocukların algıladıkları demokratik anne baba tutumlarının üst düzeyde olmasıdır.

İnsanın, ana babasından getirdiği gizli güce kalıtım denir. Gizilgücün içinde insanın yetenekleri de bulunur. Yetenekler, insanın bilişsel, devinimsel ve duygusal güçleridir. Bunlar çevrenin etkenleriyle etkileşerek yeterliklere dönüşür. İnsan yeterlikleriyle değerler üretir. Her insanın yetenekleri ve çevresi ayrıdır. Değişik yetenekler ve değişik çevre, insanı, başkasından ayrı, kendisine özgü bir ben yapar (Başaran,1999, 11). Buna göre her bireyin özgünlüğü dikkate alındığında konumuzun geniş bir açıdan ele alınma gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Çünkü; konumuz açısından uyuşturucu madde kullanımının sebepleri, bu maddeleri kötüye kullanan insan tipleri kadar çeşitlidir (Vidal, 1998, 1).

Madde bağımlılığı konusu ile ilgili, Türkiye’de ve Malatya ilinde yakalanan madde miktarları, şahıs sayıları, kullanıma ilişkin bilgiler dikkate alındığında, madde bağımlılığı ile mücadelede çok kapsamlı bir birliktelik içinde hareket edilmesi anlayışı, ortaya çıkmaktadır. Özellikle gençlik potansiyelimiz üzerinde pazar bulan uyuşturucu madde kaçakçılığı konusunda, polisin yakalama çalışmaları ve sağlık teşkilatının tedavi faaliyetleri yeterli olmamaktadır. Önemli olan “ önlem tedaviden iyidir” esasınca, bu tehlikeyi acil hale getirmeden zamanında gerekli tedbirleri almaktır. Bu tedbirler çerçevesinde en iyi çözüm ise, sürekli eğitimidir. Ancak eğitim ağı okulla sınırlı kalmamalı aileden başlayarak ilgili tüm çevreyi de kapsamalıdır. Uyuşturucu madde kullanmak suçundan yakalanan şahısların itirafları, sorunu paylaşmak zorunda kalan anne -babalar ile

yapılan görüşmeler göstermektedir ki, bağımlılık olayı kapalı kapılar arkasında çözülecek kadar basit bir tehlike değildir. Soruna birlikte yaklaşmak gerekmektedir.

Anayasamızın 58.maddesinde; “Devlet, gençleri alkol düşkünlüğünden, uyuşturucu maddelerden, suçluluk, kumar ve benzeri kötü alışkanlıklardan ve cehaletten korumak için gerekli tedbirleri alır.” şeklinde belirtilmiştir.

Bu bağlamda Malatya Emniyet Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlar Şube Müdürlüğü bağımlılık yapan maddelere yönelik mücadele kapsamında uyuşturucu maddelerin arzına yönelik yaptığı çalışmaların yanı sıra, yukarıda belirtilen birincil önlem çerçevesinde eğitim faaliyetlerine devam etmektedir.

Bu araştırmada; liselerde madde bağımlılığının engellenmesi için öğrencilere uygulanmakta olan eğitimin içeriğinin öğrencilere uygun olmasını sağlamaya yardım açısından bu maddelere ilişkin tutumlarının bilinmesi ve bu tutumlara etki eden değişkenlerin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu değişkenlerden özellikle öğrencilerin algıladıkları anne-baba tutumlarının önemine değinilmiştir. Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının olumsuz olması halinde bunu destekleyici tedbirlerin alınması, olumlu olması halinde ise zihinlerde oluşan yanlış yargıların giderilerek bu maddelere karşı olumsuz görüş beslemeleri için gerekli çalışmalar yapılması planlanmaktadır.

2. Problem Cümlesi

Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumları nedir? Bu tutumları çeşitli değişkenler açısından farklılık göstermekte midir?

3. Alt Problemler

1. Lise Öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının olumsuzluk düzeyi nedir?

2. Lise Öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumları;

- a) Cinsiyet
  - b) Sınıf düzeyi
  - c) Doğum tarihi (Yaş)
  - d) Anne öğrenim düzeyi
  - e) Baba öğrenim düzeyi
  - f) Ailenin yıllık geliri
  - g) Anne ve babanın birlikte yaşayıp yaşamaması
  - h) Kardeş sayısı
  - ı) Annenin çalışıp çalışmaması
  - i) Baba mesleği,
- değişkenleri açısından farklılık göstermekte midir?

3. Lise Öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumları ile algıladıkları anne-baba tutumları arasındaki ilişki nedir?

4. Sayıtlar

- 1- Malatya ilinde liselerde okuyan öğrencilerin bağımlılık yapan maddelere ilişkin görüş ve düşünceleri vardır.
- 2- Liselerde madde bağımlılığını engellemede, lise öğrencilerinin bu maddelere ilişkin görüşlerinin bilinmesi önemli rol oynamaktadır.

5. Sınırlılıklar

- 1- Bu araştırma 2004-2005 yılları arasında Malatya ili Belediye hudutları içerisinde bulunan liselerde okuyan öğrencileri kapsamaktadır.
- 2- Bu araştırmaya konu olan lise öğrencileri lise 1, lise 2 ve lise 3'üncü sınıfta okuyan öğrenciler ile sınırlıdır.
- 3- Bu araştırma Malatya ili Belediye hudutları içerisinde bulunan liselerde öğrenim gören öğrencilerin madde bağımlılığına ilişkin tutumları ve algıladıkları anne baba tutumlarına ilişkin veri toplama araçlarında yer alan sorular ile sınırlıdır.

6. Tanımlar

Madde ; Birey tarafından alındığında beyin işlevlerini doğrudan etkileyerek, bedensel, ruhsal, davranışsal ve bilişsel değişmelere yol açan, bağımlılık oluşturan, tutum üzerine etkili ,keyif veren ancak yaşam için gerekli olmayan her türlü maddedir (Kaçakçılık ve Organize Suç Terimleri, 2002,169) .

Madde Bağımlılığı; Madde kullanımının devamı halinde bedensel ve psikolojik olarak kişinin özerkliğinin ve özgürlüğünün ortadan kalktığı, sosyal rollerde ve tutumda işlev kaybının olduğu durumdur (EGM-KOMDB Yayınları, 2002,169).

Psikoaktif Madde; Algı, duyguların, düşünce ve bilinç durumunu değiştiren, reçeteli veya reçetesiz satılan ilaçlar, tabii veya sentetik maddelere denir (Madde Kullanımı ile İlişkili Bozukluklar, <http://med.ege.edu.tr/~hanci/madde.html>,2005).

Öğrenci ; Lise Öğrencileri.

Lise; Malatya il Merkezinde bulunan 16 adet genel Lise, 2 Anadolu Lisesi, 1 Fen Lisesi, 1 Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi, 3 Erkek Mesleki Teknik Lise, 2 Kız Mesleki Teknik Lise, 3 Ticaret Lisesi, 1 İmam Hatip Lisesi ve 1 Sağlık Lisesi olmak üzere toplam 31 lise kastedilmektedir.

7. Kısaltmalar

EGM: Emniyet Genel Müdürlüğü

KOMDB: Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı

TADOC (Turkish Academy Drug and Organized Crime): Türkiye Uluslararası Uyuşturucu ve Organize Suçlarla Mücadele Akademisi.

TUBİM : Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığını İzleme Merkezi

UNODC (United Nation Office On Drug and Crime): Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suçla Mücadele Ofisi.

UNICEF (United Nation Childrens' fund): Birleşmiş Milletler Çocuk Destekleme Fonu.

WHO: (World Health Organization): Dünya Sağlık Örgütü

DSÖ: Dünya Sağlık Örgütü

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

EMCDDA: European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction.

BÖLÜM II

Bu bölümde, konuyla ilgili yurt içi ve yurt dışında yapılmış ilgili araştırmalar ile bazı kuramsal bilgiler yer almaktadır.

2.1.Yurt İçinde Yapılmış Araştırmalar

Özkan (2002) tarafından 1990-2000 Öğretim yılında Adana şehir merkezinde yapılan “Adana İl Merkezinde Bulunan Liselerde Okuyan Öğrencilerde Alkol ve Uyuşturucu Yatkinliğinin Araştırılması” konulu araştırmada; lise öğrencileri arasında alkol ve uyuşturucu yaygınlığı ve nedenlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Bu araştırma tabakalı küme örnekleme yöntemi ile belirlenen 10 lisedeki 2352 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Bu araştırmaya katılan öğrencilerin %50,1’i (1179) erkek, %49,9’u (1173) kız olup bunların %34,7’si (815) lise 1, %36,6’sı (860) lise 2 ve %28,7’si (677) lise 3 öğrencileridir. Araştırmada elde edilen bulgular şunlardır:

Öğrencilerin ömür boyu uyuşturucu madde kullanımı %1,7 olarak tespit edilmiştir. Ömür boyu uyuşturucu madde kullanımı lise 1’de %1, lise 2’de %1,6 ve lise 3’de %2,6’dır. Bu sonuç sınıf düzeyi açısından anlamlıdır. Erkek öğrencilerde ömür boyu uyuşturucu madde kullanımı kız öğrencilere oranla iki kat daha fazladır. Bu bulguya göre sınıf düzeyi yüksek olan erkek öğrencilerde madde kullanımı daha yaygındır.

Öğrenciler tarafından en fazla kullanılan uyuşturucu madde esrar maddesidir. Başlama yaşı en küçük olan uyuşturucu madde uhu’dur. Öğrenciler arasında uyuşturucu madde kullanmaya iten en önemli sebepler; arkadaş çevresi (%50) ile sorunlardan uzaklaşma isteğidir (%40). Son 12 ay içerisinde okul sınırları içerisinde kendilerine uyuşturucu madde teklif edilen öğrencilerden %5’inin uyuşturucu maddeyi kullanmaya başladığı belirlenmiştir.

Bu araştırma sonucunda gençleri alkol ve uyuşturucu bağımlılığından korumak için bu maddeleri kullanma nedenlerine alternatif yollar üretmenin gerekli olduğu, çocukların olgun gözükme, ergenlik döneminin verdiği sorunlarla mücadele etme, bir grup içerisinde kabul edilme, anne babaya karşı koyma ve onlardan farklı olma gibi istek ve kaygılarını ciddiye alınması ve bu sorunları aşabilecekleri sosyal fırsatların verilmesinin önemi vurgulanmıştır.

Akın (1996) tarafından yapılan “Lise Öğrencilerine Uyuşturucu-Uyarıcı Madde Kullanımının Zararlarına İlişkin Sağlık, Eğitim Gereksinimleri” konulu araştırmada lise öğrencilerinin sigara, alkollü içki, uyuşturucu-uyarıcı madde kullanımına yaklaşımları ve sağlık, eğitim gereksinimlerinin belirlenmesi ve uygulanabilir öneriler geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Araştırmanın örneklemini 14 ile 16 yaş grubu arasında yer alan 980 lise öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin % 43,6’sı erkek % 56,3’ü kız’dır. Araştırmada elde edilen bulgular şunlardır:

Lise öğrencilerinin %54,4’üne göre, uyuşturucu – uyarıcı maddeler, ölümü, %31,2’sine göre toplumsal sorunu, %29,6’sına göre merak, %22,2’sine göre kaçış, %21,6’sına göre başka bir dünya, %21,6’sına göre ise gençlik gibi kavramları tartışmakta olduğu görülmüştür.

Öğrencilerin %59,8’inin, uyuşturucu-uyarıcı madde kullanımını önlenmesine yönelik kampanyalarda aktif rol almak ve sorumluluk üstlenmek istedikleri, %80,5’i uyuşturucu-uyarıcı maddelerin kullanılmasından dolayı meydana gelen sorunların giderilmesinde toplum bilincinin gelişmesinin önemli bir rol oynayacağını, % 90,6’sı uyuşturucu-uyarıcı maddelerin kullanımını gerek dünyada gerekse ülkemizde toplumsal açıdan önemli bir sağlık sorunu olduğunu düşündükleri bulgulanmıştır.

Öğrenciler, bağımlılık yapan maddeler konusunda konferanslar, radyo-televizyon, ilgili dernek/kuruluşlar, kitap–broşür ve ailelerden bağımlılık yapan maddelerin zararlarına ilişkin bilgi almak istediklerini belirtmişlerdir.

Bağımlılık yapan maddelerin zararlarına ilişkin bilgileri, öğrencilerin %41,8'i aileden, %34,7'si bağımlı olan birisinden, %26,1'i radyo ve televizyondan, %24,8'i öğretmenden , %24,6'sı ise bir doktordan öğrenmek istediğini belirtmiştir.

Bağımlılık yapan maddelere ilişkin bilgi düzeyi ile ilgili, öğrencilerin %23,6'sı kendilerini yeterli düzeyde, %39'u orta düzeyde, %36,8'i ise yetersiz düzeyde görmektedir. Öğrencilerin %68,7'sine göre bağımlılık yapan madde kullanımında riskli yaş 15-18, %11,8'ine göre 11-14, % 9,4'una göre ise 7-10 yaş grubudur.

Öğrencilere göre, alkol ve madde bağımlılığının artmasının sebepleri, % 65 oranla eğitimsizlik ve bilgi eksikliği, % 43,4 oranla ise aile yapısındaki değişikliklerdir. Öğrencilerin % 41'i madde bağımlılığı konusunda medyanın yaklaşımını gerçekçi, %43,8'i eğitici, % 23,1'i özendirici bulmaktadır.

Öğrencilerin haftalık harçlıkları ile, ailelerin ortalama aylık geliri arasında anlamlı ilişki vardır. Buna göre haftalık harçlık artıkça sigara ve alkol gibi maddelerin kullanımı artmaktadır.

Öğrenciler genellikle özenti, merak, stres ve çevreye uyma ve gruba ait olma gibi sebeplerle, sigarayı ilk kez denemişler ve zevk, eğlence, sorunlardan uzaklaşma gibi nedenlerden ötürü sigarayı kullanmaya devam etmişlerdir. Öğrenciler alkollü içki içme alışkanlığına, kutlama partilerinde, özel toplantılarda, çevreye uyma ve merak gibi nedenlerle başlamışlardır.

2004 yılında TADOC bünyesinde faaliyet gösteren Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığını İzleme Merkezi (TUBİM) tarafından uyuşturucu madde kullanmaktan dolayı haklarında yasal işlem yapılan kişilerin genel bir profilinin ortaya çıkartılabilmesi, kullanıcıların maddeye başlama nedenleri, madde kullanımına başladıktan sonra nelerin değiştiğini tespit etmek amacıyla 53 maddelik "Madde Bağımlılığı Soru Formu" olarak U Formu diye adlandırılan uygulamaya başlanmıştır. Bu çalışmada madde kullanıcılarının sosyal-kültürel ve ekonomik durumları incelenmiştir. Ancak formlar gönüllük esasına göre doldurulduğundan yıl içerisinde hakkında işlem yapılan kişi sayısı ile anketi cevaplayan kişi sayısı eşit miktarda olmamaktadır. Madde kullandığını kabul

etmek, sosyal olarak kabul görmediği gibi yasal bir takım yaptırımları da içermektedir. Araştırmalar, kişilerin madde kullandığını rapor ederken, bazı bilgileri sakladıklarını göstermektedir. Dolayısıyla bu oranı, “madde kullananların sayısı” olarak değil, “madde kullandığını rapor edenlerin” sayısı olarak kabul etmek gerekmektedir. Bu araştırmanın temel hedefi, madde kullanmaktan dolayı yasal işlem yapılan şahısların genel bir profilini ortaya çıkartabilmektir. Dolayısı ile Türkiye profili araştırması değildir. Fakat yapılan bir çok bilimsel araştırma sonuçları ile benzerlik göstermektedir. (EGM-KOMDB, 2005,94) Madde kullanım formlarının incelenmesi sonucu elde edilen bulgular aşağıda belirtilmiştir;

Araştırmaya 890 erkek ve 32 Kadın olmak üzere 922 kişi katılmıştır. Madde kullanıcılarının, %3’ü kadın, %97’si erkektir. İlk kullanım yaşı %29 oranında 15-19 ve %28 oranında ise 20-24 yaş aralığıdır. Madde bağımlılarının, %68’i ailesi ile, %15’i arkadaşları ile birlikte, %13’ü ise yalnız yaşamaktadır. Madde kullanım nedenleri sırası ile, merak, arkadaş etkisi ve kişisel-aile sorunlarıdır. Bağımlılık yapan maddeler arasında genel olarak ilk kullanılan madde, %91 oranında sigara, %55 oranında alkol, %75 oranla ise esrar olduğu görülmüştür. Madde bağımlıları, maddeyi ilk olarak çoğunlukla arkadaş çevresinden elde ettikleri gibi, genel olarak da arkadaş çevresinden elde etmişlerdir.

Bağımlılık yapan maddeler, %36 oranında ev ortamında, %26 oranında terk edilmiş yerlerde, %11,5 oranında ise eğlence yerlerinde elde edilip kullanılmıştır (EGM.-KOMDB,2005,94-108).

Ögel ve Arkadaşları (1998) tarafından yapılan “Gençler Arasında Sigara, Alkol ve Madde Kullanım Yaygınlığı ile Özelliklerinin Değerlendirilmesi-SAMAY 98” adlı araştırmada, gençler arasında madde kullanım yaygınlığı, kullanıcıların özellikleri ve kullanıcıların bağımlılık yapan maddeye ilişkin tutumları ile bilgi düzeyleri incelenmiştir. Bu çalışma, Adana, Ankara, Antalya, Denizli, Diyarbakır, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Malatya, Muğla, Sivas, Trabzon ve Van illerinde bulunan, 15-17 yaşları arasında olan 8674’ü kız, 9846’sı erkek olmak üzere, lise 2.sınıf öğrencileri üzerinde yapılmıştır. Araştırma 1998 yılının Nisan ve Haziran aylarında, okul döneminde yapılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular aşağıda yer almaktadır;

Öğrencilerin %22'sinin günde en az bir kez sigara içtikleri, Eskişehir, Diyarbakır ve Van' da sigara kullanımının yüksek düzeyde olduğu, Adana, Ankara ve Malatya' da ise düşük düzeyde olduğu belirlenmiştir. Malatya' da yaşam boyu sigara kullanma oranının %59,1, son iki ayda, en az bir kere sigara kullanma oranının %43,2, son otuz günde sigara kullanma oranının ise %72,3 olduğu tespit edilmiştir.

İzmit, Muğla, Erzurum, Antalya' da, alkol kullanımı, diğer illere göre daha fazla, Diyarbakır, Malatya, Sivas' da alkol kullanımının daha düşük olduğu, Malatya, Erzurum ve Van' da öğrencilerin çoğunlukla alkollü içkilere ulaşabilmeyi çok zor olarak gördükleri belirtilmiştir.

Bağımlılık yapan maddeler içerisinde, sigara ve alkolden sonra, ülkemizde en çok kullanılan maddelerin uçucu maddeler olduğu ve bu maddelerin Muğla, Kocaeli, Sivas, Eskişehir ve İzmir' de yüksek düzeyde kullanıldığı, Malatya, Ankara, Adana' da ise diğer illere göre daha düşük olduğu gözlenmiştir.

Esrar kullanımının, İzmir, İstanbul, Muğla ve Antalya' da daha sık görüldüğü, Malatya, Erzurum, Trabzon, Ankara ve Sivas' da ise diğer illere göre daha az olduğu, yaşam boyu esrar kullanımı en az olan ilin %0,5 ile Malatya olduğu, eroin maddesi kullanımının, Muğla, Antalya, Adana ve İzmir' de yüksek oranda, Erzurum, Malatya, Diyarbakır ve Trabzon' da ise düşük oranda olduğu gözlenmiştir.

Ecstasy kullanımı Mersin, Muğla, Adana, Antalya, Denizli, İzmir, İstanbul' da daha sıklıkla görülürken, Diyarbakır, Van, Erzurum, Malatya ve Trabzon' da daha az olduğu belirlenmiştir. Bağımlılık yapan maddeleri kullanım yaşı, sigara için ortalama 14, uçucu maddeler için ortalama 15 olup, alkol ve esrar için diğer maddelere oranla yaş düzeyi daha küçüktür.

Madde bağımlısı olan öğrenciler, olmayan öğrencilere göre daha fazla oranda parçalanmış ailelerden gelmektedir. Madde denemiş ve denememiş öğrenciler arasında, anne-babaların eğitim düzeyi açısından anlamlı fark görülmüştür. Madde denemiş öğrencilerin, babaları çoğunlukla ilkokul mezunudur. Madde kullanmış öğrencilerin, kullanmayanlara göre anne veya babaları ile sorunlarını daha az paylaştıklarını, aileleri ile

çok farklı düşünceye sahip oldukları şeklinde bir görüş besledikleri belirlenmiştir (Ögel, 2001,104-176).

Ögel ve Arkadaşları (1997) tarafından yapılan “Madde Kullanıcılarının Özellikleri: Türkiye’de Çok Merkezli bir Araştırma” adlı araştırma kapsamında, Adana, Ankara, Denizli, Diyarbakır, Eskişehir, Kocaeli, İstanbul, İzmir, Trabzon, Van ve Kıbrıs’ da bulunan ve anahtar kişi olarak değerlendirilen 72 madde bağımlısı, 14’ü madde bağımlısı olan kişilerin aile üyeleri, diğerleri ise güvenlik ve hukuk görevlileri, madde bağımlıların arkadaşlarından oluşan 149’u erkek, 37’si kadın, 182 kişinin görüşüne başvurulmuştur. Bu araştırmada elde edilen bulgular özetle şöyledir;

En yaygın olarak kullanılan madde, esrar maddesi, Van bölgesinde ise en çok kullanılan madde eroin maddesidir.Esrar maddesi kullanan kişilerin yaşları ile bu maddeye başlama yaşı için geniş bir aralık gözlenmiştir. Kullanıcıların önemli bir kısmı daha çok orta yaş grubunda bulunmaktadır. Hap kullanıcıları ise daha çok 25 yaş altındadır. Hap ve esrar kullanma yaşı tüm bölgelerde 16-17 dir. Eroin kullanımı genellikle 20 yaş üstündedir. Uçucu madde kullanımı genel olarak 12-18 yaş aralığında olup, 10 yaşa kadar düşmektedir. Madde bağımlıları cinsiyet açısından çoğunlukla erkeklerden oluşmaktadır.

Bağımlılık yapan maddeleri kullanan kişilerin genel olarak, aile ilişkilerinin bozuk olduğu, ailelerini anlayışsızlıkla suçladıkları, kendilerine baskı kurmaya çalıştıklarını bildirdikleri ifade edilmiştir. Araştırma sonucunda, madde kullanımına yol açan gerçek nedenlerin görülmediği, sadece kişinin madde kullanmasına odaklandığı vurgulanmıştır (Ögel, 2001,13-24).

Aksu (2002) tarafından yapılan “Lise Öğrencilerinde Psikoaktif Madde Kullanımı ve Şiddet Davranışı” konulu araştırmanın amacı; gençleri psikoaktif madde kullanımı ve şiddet davranışına iten sebeplerin tespit edilip bu konu ile ilgili alınacak tedbirlerin ortaya konulmasıdır. Araştırmada örneklem olarak 2000-2001 öğretim yılında Elazığ il merkezinde il genelindeki okul öğrenci sayıları, sosyal kültürel ve ekonomik yönden dikkate alınarak her kesimi eşit temsil edecek sayıda ve özellikle okullarda olmak üzere 1100 lise öğrencisi denek olarak alınmıştır. Çalışmaya katılan ortalama yaş grubu 16 olup,

14-21 yaş grupları arasında olan 1100 öğrencinin 719'u (%65,4) erkek, 381'i (%34,6) kızdır.

Doğu Anadolu bölgesinde bulunan ilimiz Malatya ile komşu olan Elazığ ilinde yapılan bu çalışma coğrafi konum ve soysö-kültürel açılardan benzerlik taşıdığından sonuçları bizim açımızdan önemlidir. Araştırmada elde edilen bulgular şunlardır:

Genel olarak öğrencilerin daha çok temini kolay olan maddeleri seçtikleri, bu maddeleri arkadaş çevresinden temin ettikleri ve aile kontrolünden uzak sokak ortamında kullandıkları, kenar mahalle ve gecekonduarda oturan, ailesinde ve çevresinde psikoaktif madde kullanan, aile ilişkileri kötü, okul başarısı düşük ve şiddet davranışı sergileyen gençlerde madde kullanımının daha yüksek seviyede olduğu belirlenmiştir.

Lise öğrencilerinde en az bir kez bağımlık yapıcı madde kullanma oranı %6,8 olarak belirlenmiş, benzer şekillerde 1991 ve 1995 yıllarında yapılan çalışmalar ile karşılaştırılarak son yıllarda ülkemizde psikoaktif madde kullanımındaki hızlı artış ortaya konulmuştur.

Cinsiyet değişkeni açısından erkeklerin (%9,6) , kızlardan (%1,6) 6 kat daha fazla madde kullandığı görülmüştür. Bunun nedeni olarak bölgedeki soysö-kültürel yaşantı bağlamında kız çocukları üzerindeki kontrol ve disiplinin, erkek çocuklardan daha fazla olması şeklinde ifade edilmiştir.

Doğum tarihi veya yaş değişkeni açısından madde kullanmaya başlayanların %52'sinin 15-16 yaşlarında oldukları belirlenmiştir. Bunun nedeni olarak bu dönemdeki bireylerin kendisi ve çevresi ile çatışma içerisinde olması, ailede ilgi ve şefkat azlığının bireyin ebeveyninden kopmasına, olumsuz çevre ve kötü arkadaş ilişkilerine itmesi, değer yargıları tam oluşmayan ergenlerin arkadaş grubu içerisinde yer alabilme ve aile baskısından kurtulabilmesi için her söyleneni düşünmeden yapması olarak belirtilmiştir.

Madde cinsine göre en fazla kullanılan madde; uçucu maddeler (%25) ve esrar (%22,5)'dir. Öğrencilerin %50,7'sinin maddeyi arkadaş çevresinden elde ettiği, %36'sının ilk kez sokakta, %26,7'sinin ise arkadaş evinde kullandığını ifade ettiği ortaya çıkmıştır.

Bunun nedeni, bölgedeki ailelerin ergenler üzerindeki baskısından dolayı, arkadaş çevresinin sağlıksız ve denetimsiz sokak ortamına kayması şeklinde değerlendirilmiştir.

Aile ortamı ve çevre ortamı dikkate alındığında, ailesinde madde kullanımı olanların %50'si, çevresinde madde kullanımı olmayanların ise %20,9'unun madde kullandığı tespit edilmiştir. Madde kullananların çoğunlukla sosyo-kültürel ve ekonomik seviyesi düşük (%10,5) ve gecekonduda yaşayan öğrencilerden oluştuğu gözlenmiştir.

Aile ortamı ve anne baba tutumları dikkate alındığında, aşırı koruyucu tutum sergileyen ailelerde (%21,7) ve çocuk sayısının fazla olması nedeni ile yeterince ilgili ve sevgi sağlanamayan dört ve üzeri çocuklu ailelerde (%8,1), hayatlarının bir evresinde de olsa madde kullanım oranı yüksek olarak belirlenmiştir. Bu sonuçtan hareketle ailenin çocuklara karşı göstereceği, ilgi, sevgi ve disiplinde dengeli olmalarının önemi vurgulanmıştır. Anne-baba eğitimi açısından, anne-babanın eğitimi ve gençlerin psikoaktif madde kullanımı arasındaki ilişkide anlamlı fark bulunmamıştır.

Aile içi şiddet açısından, aile içi şiddetin yaşandığı, babası tarafından annesi dövülen çocuklarda, madde kullanım oranı %26,7 iken herhangi bir nedenle parçalanmış ailelerde ise madde kullanım oranı %25 olarak tespit edilmiştir. Ayrıca sözlü hakarete bulunan ailelerin çocuklarında madde kullanım oranı %7,2'dir. Bunun nedeni aile içi şiddetin çocuklar üzerinde çok ciddi şekilde psikolojik travma oluşturması, bunda çocuklarda madde kullanımı ve şiddet gibi davranış bozukluklarına yol açmasına bağlanmıştır.

Anne babaların çocuklarına karşı tutumları açısından babası ilgisiz-baskıcı olanların %14,2'si, annesi ilgisiz-baskıcı olanların %10,6'sının psikoaktif madde kullandığı, bunun sonucu olarak evden kaçanların %30'u, evden kovulanların %27,3'ü, evden kaçtığı/kovulduğunda sokakta kalanların %40,4'ü, arkadaş evinde kalanların ise %24,2'sinin madde kullandığı tespit edilmiştir. Bunun nedeni, anne-baba baskısından dolayı çocuğun aileden uzaklaşıp sokak arkadaşlarının ve olumsuz çevrelerin etkisine girmesi, çocuklarda madde kullanımını açık bir şekilde arttırması şeklinde ifade edilmiştir.

Okuldaki başarı durumuna göre, yaşamları boyunca en az bir kere madde kullanım oranı, okul başarısı zayıf olanlarda %21 , okulda kalacak kadar devamsızlığı olanlarda %25,8 ve okulda disiplin cezası alanlarda %31,1 gibi yüksek değerler belirlenmiş, aldığı disiplin cezası sayısı arttıkça da madde kullanım oranının arttığı (bir kez: %23,5, iki kez : %37,5, üç kez : %54,5) sonucu elde edilmiştir.

Öğrenciler arasında herhangi bir işte çalışanlar (%14,1), çalışmayanlara (%4,2) göre daha fazla madde kullandıkları belirlenmiştir. Öğrenciler arasında sık sık kavga edenlerin % 25'i ve bıçak-silah kullananların % 50'sinin psikoaktif madde kullandıkları gözlenmiştir.

Arman (1993) tarafından yapılan “Uçucu Madde Bağımlılarının Sosyo-Demoğrafik Özelliklerinin ve Ailelerinin Çocuk Yetiştirme Tutumlarının İncelenmesi” konulu araştırma 1992 yılında Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi servisinde yatan 35 uçucu madde bağımlısı üzerinde yapılmıştır. Araştırmada bağımlıların özelliklerini belirlemek amacıyla bir sosyo-demografik ölçek ile bağımlıların ailelerini algılayış biçimlerini belirlemek amacıyla, algılanan anne-baba davranışlarının envanteri uygulanmıştır.

Araştırma sonucunda, uçucu madde kullanan çocukların büyük bir çoğunluğunun arkadaş çevresinin teşviki ile madde kullanmaya başladıkları, uçucu maddelerin ucuz ve temini kolay olduğu için kolay bir şekilde elde edildiği, kullanan kişilerin genelde uçucu maddelerin kullanıldığı işyerlerinde çalıştıkları, ailelerinin sosyo-ekonomik seviyelerinin düşük olduğu, anne babaların bir kısmının boşanmış yada ayrı yaşamakta olduğu bulgulanmıştır.

Yücedağ (1994) tarafından yapılan “Ergenlik Dönemi Problemleri ile Anne-Baba Tutumları Arasındaki İlişki” konulu araştırmada, ergenlik dönemindeki problemleri ile çocukların algılamış oldukları anne-baba tutumları arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmada 1992-1993 eğitim öğretim yılında İstanbul ili, Bakırköy ilçesi sınırları içindeki devlet liselerinde öğrenim gören 16 yaşındaki 691 lise 2. sınıf öğrenci üzerinde yapılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular şunlardır;

Araştırmada belirlenen problem alanlarının sayısı bakımından en çok korelasyonun görüldüğü anne ve baba davranışları; duygusal cezalandırma ve ilgi-şefkat gösterme davranışlarıdır. Problem alanları ile duygusal cezalandırma davranışları arasında pozitif, ilgi-şefkat gösterme davranışları ile de negatif anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Gerek anne, gerekse babanın “İlgi-şefkat gösterme” davranışları azaldığında ergenin “sosyal boş zaman faaliyeti” alanındaki problemlerin arttığı, “koruyuculuk” ve “duygusal cezalandırma” davranışları arttıkça yine bu alandaki problemlerin arttığı belirlenmiştir.

Araştırmada ulaşılan bir diğer sonuç, annelerin “koruyuculuk” davranışları ile, ergenlerin “sosyal boş zaman faaliyetleri”, “sosyal-psikolojik ilişkiler” ve “kişisel-psikolojik ilişkiler” alanlarındaki problemlerin pozitif anlamlı ilişkiler göstermesidir. Ayrıca, “sosyal boş zaman faaliyetleri” alanıyla babaların “koruyuculuk” davranışları arasında da pozitif anlamlı ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Sayım (2000) tarafından yapılan “Lise Öğrencilerini Bilgilendirmenin Madde Konusundaki Görüşlerine Etkisinin İncelenmesi” konulu araştırmanın amacı; öğrencilerin, uyuşturucu madde hakkındaki görüşlerini belirlemek ve bu konuda verilen eğitim sonrasında, görüşlerinde olumlu bir değişikliğin olup olmadığını ortaya koymaktır.

Araştırmada, 1999-2000 öğretim yılında İstanbul ili Kadıköy Mehmet Beyazıt Lisesinde 2.sınıfta öğrenim gören, yaşları 14-18 arasında bulunan 113 erkek, 87 kız olmak üzere toplam 200 öğrencinin görüşüne başvurulmuştur.

Araştırmada veri toplama aracı olarak, Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi AMATEM kliniği ve Özel Okullar Derneği'nin işbirliği ile hazırlanan, ülke genelinde uygulanması düşünülen, fakat ilk olarak İstanbul'daki ilköğretim okulları ve liselerde uygulamasına başlanılan “Uyuşturucu Maddeler ve Bağımlılık Eğitim Paketi”nin materyalleri kullanılmıştır. Bu materyallerden, çalışmada kullanılanlar; “Eğitimin Etkililiğini Değerlendirme Testleri”, “Öğrenciler İçin Video ve Program Değerlendirme Formu”dur. Eğitimin etkililiğini değerlendirme testleri, ön ve son test olarak eğitimin etkinliğini değerlendirmek için hazırlanmıştır. Öğrenciler için hazırlanan video eğitimi ise,

eğitim sırasında kullanılan, dört bölümden oluşmakta, 62 dakika sürmektedir. Uygulama sırasında, öğrencilerin de fikirleri alınarak, tartışma ortamı sağlanmaktadır. Program değerlendirme formu ise, öğrencinin eğitim konusundaki düşüncelerini ve eğiticiyi değerlendirmeleri için hazırlanmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular şunlardır;

Öğrencilerin bağımlılık yapan maddelere ilişkin görüş ve tutumlarında, eğitim sonrasında olumlu gelişmeler gözlenmiştir. Kız ğrenciler, erkek öğrencilere oranla eğitimden daha fazla yararlanmışlardır. Genel olarak öğrencilerin eğitimde kullanılan materyalleri beğerendikleri, faydalı buldukları ve eğitimden çok yararlandıkları düşüncesinde oldukları ifade edilmiştir.

Berkem, İpek ve Arkadaşları (2002) tarafından yapılan ‘‘ğrenciler Arasında Madde Kullanım Yaygınlığının ve zelliklerinin Belirlenmesi’’ konulu araştırmanın amacı; örgün eğitim sistemimizde ergenlik dönemine denk düşen ilk ğretim ikinci kademe ve lise öğrencileri arasında; bağımlılık yapıcı maddelerin (Sigara, alkol ve uyuşturucu maddeler) kullanım yaygınlığının saptanması, bu maddelerin kullanımına ilişkin olan faktörler ile öğrencilerin bu maddelere ilişkin tutumlarının belirlenerek bu konuda yapılacak mücadele için gerekli temel verilerin elde edilmesidir. Araştırmanın rneklemini Bursa ili Osmangazi, Yıldırım ve Nilüfer ilçelerindeki 56 okulda okuyan 1412 ğrenci oluşturmuştur. Araştırmada elde edilen bulgular şunlardır:

Anne ve babaların birlikte/ayrı yaşama durumları ile öğrencilerin uyuşturucu madde kullanma durumları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Anne ya da babanın ölmüş olması durumu ile benzer bir ilişki bulunamamıştır.

Uyuşturucu madde denemiş olan öğrenciler, deneme nedenlerinin başında %20,8’lik bir oranla ‘‘bilmeden’’ denediklerini ifade etmişlerdir. Diğer nedenler olarak %26,6’lık oranla ‘‘merak’’ ve %19 oranla ‘‘arkadaş teklifi’’ olarak belirlenmiştir.

Öğrenciler uyuşturucu madde kullanımının zararları konusunda sorulan sorulara %71,8 oranında doğru cevap vermişlerdir. Uyuşturucu madde kullanan bireylerde görülebilecek değişiklikler konusundaki sorulara ise %71,3 oranında doğru cevap vermişlerdir.

Öğrencilerin ailelerinde, okullarında ve arkadaş çevrelerinde, bağımlılık yapan maddeleri kullanan kişilerin olması ile, öğrencilerin bu çevredeki kullanılan maddeyi kullanmaları arasında ilişki bulunmuştur. Öğrencilerin yakın çevresindeki kişilerin bağımlılık yapan maddeleri kullanmasının, öğrenciler için risk oluşturacağı vurgulanmıştır. Öğrenciler arasında en yaygın kullanılan madde %55,2'lik oranında hap olarak belirlenmiştir.

Ercan (2004) tarafından yapılan “Liselerde Okuyan 16 Yaşındaki Öğrencilerin Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Farkındalık Düzeyi” konulu araştırmanın amacı lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin farkındalık düzeyinin belirlenmesi ve önleyici eğitim çalışmalarının bilimsel temellerinin güçlendirilmesidir.

Araştırmada öğrencilerin sigara, alkol, esrar, eroin, kokain (crack), amfetaminler, ecstasy, gamahidroksibütirat (GHB), liserjik asid dietilamin (LSD), metordan, sihirli mantar (magıcmushroom), trankilizanlar, sedatifler ve anabolik steroidlere ilişkin farkındalık düzeyleri incelenmiş ve tümü bir arada “bağımlılık yapan maddeler” olarak nitelendirilmiştir.

Bu araştırmada örneklem olarak İstanbul ilindeki tüm resmi ve özel ortaöğretim kurumlarının öğrencileri arasından tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilen 11 farklı ilçede bulunan 16 lisede öğrenim gören 1987 doğumlu 461 öğrenci denek olarak alınmıştır. Araştırmada Avrupa Konseyi-Pompidou tarafından geliştirilen ESPAD soru formu uygulanmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular şunlardır:

Öğrencilerin %13,4'ü arada bir sigara içmenin zarar vermeyeceğini düşünmektedirler. Gençlerin hiç risk yoktur diye görüş sahibi oldukları maddelerin en başında sigara, alkol ve esrar gelmektedir. Diğer maddelere ilişkin görüşlerine bakıldığında ise gençler en az % 3 oranda tüm maddelerin kullanımında risk görmemektedirler. Buna ilişkin yorum ise, grubun bu düşünce tarzını yansıttığı olmasının ciddi anlamda risk oluşturduğu, gençlerimize bilgilendirme konusunda ulaşılamadığının ve bu gruplara yönelik özel önlemlerin alınması gerektiği şeklinde yapılmıştır.

Öğrencilerin % 44'ünün tüm yaşamları boyunca en az bir kez sigara içtikleri, %12'sinin ise son bir ay içerisinde sigara içtikleri belirlenmiştir. Öğrencilerin % 41'i yaşamları boyunca en az bir kez alkol içtiklerini, %18,3'ü ise son 30 günde en az bir kez alkollü içecek içtiklerini belirtmişlerdir. Alkollü içkiler arasında en çok tüketilen biradır. Bağımlılık yapan maddelerden, sigara için ilk deneme yaşı olarak 11 ve altı, bira için 15, uçucu maddeler ve esrar için 16 olarak belirlenmiştir. Gençler arasında en çok duyulduğu belirtilen maddeler, eroin, kokain, esrar ve ecstasy iken, en az duyulanlar, crack, sihirli mantar, Lsd, Ghb'dir. Öğrencilerin %2'si yaşam boyu esrar kullandıklarını, % 0,9'u son 12 ay içerisinde esrar kullandıklarını belirtmişlerdir. Son 30 günde ise esrar kullanan yoktur. Bağımlılık yapan maddeler arasında yasal olması nedeni ile en kolay elde edilenler, sigara ve alkoldür. Sigara ve alkolden sonra ise, uçucu maddelerin temininin daha kolay olduğu belirtilmiştir. Öğrenciler bağımlılık yapan maddeler kullanımı sonrasında, arkadaşları arasında problem yaşadıklarını, kendilerine ait eşyaları kaybettiklerini, hastaneye kaldırıldıklarını ve sonrasında pişman olacakları cinsel ilişkiye girdiklerini bildirmişlerdir.

Yağcı (1998) tarafından yapılan “ Ortaöğretim Kurumlarında Görev Yapan Eğitimcilerin Uyuşturucu ile Mücadelede Etkililik Düzeyleri” konulu araştırmanın amacı, orta öğretim kurumlarında görev yapan yöneticilerin rehber öğretmenlerin ve sınıf rehber öğretmenlerinin uyuşturucu ile mücadelede etkililik düzeylerine ilişkin görüşlerini ortaya koymaktır.

Araştırmanın evreni, Ankara ili Çankaya, Mamak, Altındağ, Keçiören, Yenimahalle ilçerinde görev yapan 47 rehber öğretmen, 2009 sınıf rehber öğretmeni ve 244 okul yöneticisinden oluşmuştur. Rehber öğretmenler ve yöneticilerin tamamı örneklem olarak alınmış, sınıf öğretmenlerinden ise random yöntemi ile belirlenen 10 okulda çalışan 204 kişi araştırmaya dahil edilmiştir. Sonuç olarak 244'ü okul yöneticisi, 204 sınıf rehber öğretmeni, 47'si rehber öğretmen olmak üzere toplam 495 kişiye anket uygulanmış, 215 okul yöneticisi, 202 sınıf rehber öğretmen ve 40 rehber öğretmenin anketi geçerli görülmüştür. Bu araştırmada elde edilen bulgular şunlardır:

Rehber öğretmenler, sınıf rehber öğretmenler ve yöneticilerin uyuşturucu maddeler hakkında sahip oldukları bilginin “orta” düzeyde, uyuşturucu maddeleri ve bağımlıları tanımada ise “az” düzeyde olduğu, uyuşturucu ile mücadeleye yönelik etkinlikleri

düzenleme konusunda “az” düzeyde yeterli oldukları, hizmet içi eğitim kurslarına katılmada, uyuşturucu ile mücadele etkinliklerinde, öğrencilerle işbirliği yapmada, görev almada daha istekli olduklarını bulgulanmıştır. Sonuç olarak; eğitimcilerin uyuşturucu madde bağımlılığı konusunda ciddi bir eğitime gereksinimleri olduğu ve okullarda uyuşturucu ile mücadele etkinliklerine yeterince önem verilmediği görülmüştür.

Özdemir (2001) tarafından yapılan “Uçucu Madde Kullanımı ve Şiddet” konulu araştırma sokak çocukları üzerinde yapılmıştır. Araştırmanın amacı; uçucu madde kullanan çocuk ve gençlerle aynı psiko-sosyal koşullar (aile problemleri, sosyo-ekonomik yetersizlikler, eğitim ve kültür sorunları vb.) içinde bulunan ve uçucu madde kullanmayan gençlerin, şiddet ve suça yönelik davranış verilerinin karşılaştırılarak farklılığın olup olmadığının belirlenebilmesi ve uçucu madde kullanımı ile şiddet arasındaki ilişkinin nedenleriyle açıklanabilmesi ve uçucu madde kullanan gençlerin sosyo-demografik özellikleri, kişilik yapıları ve şiddet içeren suç davranışına eğilimlerinin saptanmasıdır.

Araştırma uçucu madde kullanan % 46’sı İstanbul doğumlu olan ve yaş ortalaması 16 olan uyuşturucu madde kullanan 50 çocuk ile uçucu madde kullanmayan kontrol grubunu oluşturan %52’si İstanbul doğumlu tamamı erkek ve yaş ortalaması 14 olan 50 çocuk olmak üzere toplam 100 çocuk üzerinde yapılmıştır.

Araştırma sonucunda, sosyo-demografik açıdan karşılaştırıldıklarında madde kullanan grubun parçalanmış ailelerden geldikleri, şiddet davranışıyla karşılaştıkları ve ailelerinde alkol-madde bağımlılığı öyküleri olduğu görülmüştür. Diğer demografik özellikler açısından iki grup arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Başkalarına yönelik fiziksel şiddet uygulama her iki grupta da benzer orandadır. Kendilerine yönelik ve çevreye yönelik fiziksel şiddet uygulama, suç işleme, psikopatik eğilim ve psikiyatrik yakınmalar madde kullanımı olmayan gruptan anlamlı bir şekilde farklılık göstermiştir.

Çelik (2006) tarafından yapılan “Madde Bağımlılığı ile Mücadelede Ortaöğretim Öğretmenlerinin Yeri ve Önemi” konulu araştırmada Elazığ ili örneği alınarak madde kullanımı ve bağımlılığı ile mücadelede önemli role sahip olan ortaöğretim öğretmenlerinin bu mücadelede karşılaştıkları problemler karşısında oynayacakları rollerin tespitine çalışılmıştır.

Araştırma kapsamına Elazığ il merkezinde bulunan genel lise, mesleki ve teknik lise , fen ve Anadolu liseleri olmak üzere toplam 23 lisede görev yapan 526 ortaöğretim öğretmeni alınarak görüşlerine başvurulmuştur.

Bu araştırmada; Elazığ il merkezinde ortaöğretim kurumlarında görev yapan öğretmenlere uygulanan anket ile, madde bağımlılığı ile mücadelede alışkanlık, eğitim, mücadele, risk ve sorumluluk alt başlıklarına ilişkin veriler elde edilmiştir. Araştırma sonucunda, alışkanlık alt boyutuna ilişkin bulgular değerlendirildiğinde; öğretmenlerin madde bağımlılığı ile mücadelede okul idaresinin noksanlığı hususundaki görüşlere kısmen katıldıkları, şiddet içerikli filimlerin özendirici olduğu, bağımlılık yapan maddelere ulaşmanın bağımlılık için önemli bir risk oluşturduğu yönündeki görüşlere kesinlikle katıldıkları yönünde görüş belirttikleri, büyük çoğunluğunun ise madde bağımlılığı ile mücadele alışkanlığına ilişkin ortak düşünceye sahip oldukları görülmüştür. Madde bağımlılığı ile mücadelede eğitimin yeri ve önemine ilişkin sonuçlar değerlendirildiğinde; öğretmenlerin tamamına yakınının madde bağımlılığı ile mücadelede eğitimin kısmen etkili olduğu şeklinde görüş belirttikleri görülmüştür. Araştırma kapsamındaki öğretmenlerin mücadele alt boyutuna ilişkin sonuçları değerlendirildiğinde; tamamına yakınının madde bağımlılığı ile mücadele edilmesi gerekliliğinin önemli olduğu şeklinde görüş belirttikleri görülmüştür. Öğretmenlerin risk alt boyutuna ilişkin görüşleri değerlendirildiğinde; tamamına yakınının madde bağımlılığı ile mücadelede bağımlılık yapan bir takım yasal maddelerin temininin kolay olması, öğrencilerin maddeler ve zararları konusunda doğru bilgiler ile merakının giderilmemesi, okul terki yapan öğrencilerin madde ile tanışma riskinin fazla olduğu yönünde görüşlerinin olduğu belirlenmiştir. Öğretmenlerin sorumluluk alt boyutuna ilişkin görüşleri değerlendirildiğinde; öğretmenlerinin tamamına yakınının madde bağımlılığı ile mücadelede sorumluluk alt boyutuna ilişkin olarak ortak görüşe sahip oldukları, tamamına yakınının mücadelede ailelerin okula destek sağladıkları, güvenlik birimleriyle işbirliğini yeterli buldukları, ailelerin öğrencilere fazla harçlık vermeleri ve harcamalarını denetlememelerinin onlara kötü alışkanlık kazandırabileceği görüşüne katılmadıkları görülmüştür.

Derelioğlu (1998) tarafından yapılan bir araştırmada, üniversite öğrencilerinin, alkol, sigara ve diğer uyuşturucu-uyarıcı maddeleri kullanma durumları ve bu psikoaktif maddelere ilişkin kaygı düzeyleri incelenmiştir. Araştırma 1997-1998 öğretim yılı güz döneminde, Mimar Sinan Üniversitesinin Fen-Edebiyat, Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakültelerinden katmanlı örnekleme yolu ile seçilen, çoğunluğu kız ve 17-21 yaş grubundan olan 720 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular şunlardır;

Üniversite öğrencileri % 38,6 oranla sigara, % 53,2 oranla alkol ve % 15,3 oranla ise uyuşturucu-uyarıcı madde kullanmıştır. En çok denenen uyuşturucu-uyarıcı madde, % 8,2 ile esrardır. Uyuşturucu-uyarıcı maddeler son bir ay içerisinde % 5,1 oranla kullanılmıştır. Alkol ve sigara kullanımı ile madde deneme açısından kız ve erkek öğrenciler arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Erkek öğrenciler arasında son bir ay içinde madde kullanımı ile alkol tüketimi kız öğrencilere oranla anlamlı düzeyde fazladır. Babaları yüksek okuldan veya üniversite mezunları olan öğrencilerde alkol ve sigara kullanımı diğerlerine göre anlamlı düzeyde yüksek orandadır.

Sigara ve alkol kullanımı ile uyuşturucu-uyarıcı maddelerin deneyim ve kullanımları arasında yüksek düzeyde ilişki görölmüştür. Yüksek oranda alkol ve sigara tüketiminin diğer uyuşturucu-uyarıcı maddelerin denenmesi ve kullanılmasında etkin olduğu tespit edilmiştir.

Öğrencilerin durumluluk kaygı puan ortalamaları 41,42, sürekli kaygı ortalamaları 44,59 olarak bulunmuştur. Kız öğrencilerin sürekli kaygı puan ortalamaları, erkek öğrencilere göre yüksek düzeyde bulunmuştur. Alkol ve sigara kullanımı ile durumluluk kaygı arasında, diğer psikoaktif maddelerin deneyimi ve kullanımı ile hem durumluluk hem de sürekli kaygı düzeyleri arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Sigara içme miktarı arttıkça hem durumluluk hem de sürekli kaygı puanlarının arttığı gözlenmiştir. Öğrencilerin yaşlarına göre madde kullanım durumları incelendiğinde, yaş arttıkça maddelerin denenme oranında artış olduğu belirtilmiştir.

İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğu ile Yeniden Sağlık ve Eğitim Derneği tarafından 2002-2003 yılı eğitim ve öğretim yılı içinde İstanbul'da 29 ilçede yapılan

“Madde Bağımlılığını Önlemede Öğretmen ve Anne-Baba Eğitimlerinin Etkinliklerinin Değerlendirilmesi konulu araştırmada öğretmenleri ve anne babaları bilgilendirmenin madde bağımlılığını önlemedeki etkinlik düzeyinin tespitine çalışılmıştır. Araştırmaya 508 rehber öğretmen, 2559 sınıf/branş ,284 anne baba katılmıştır. Araştırma sonucunda öğretmenlere ve anne babalara uygulanan eğitim sonucu bilgi düzeylerini artırmanın madde bağımlılığını önlemede etkili olacağı bulgusu elde edilmiştir (www.yenidenorg.tr/dokuman/bm-arastirmalar.asp Ögel ve Ark ,2006).

2.2.Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Hundleby ve Mercer (1987) tarafından yapılan “Ergenlerde, Çevresel Etkenlerden Aile ve Arkadaş Etkisinin, Tütün, Alkol ve Esrar Kullanımı ile İlişkisi “ konulu araştırmada ergenler arasında alkol, tütün ve esrar kullanılmasında arkadaş ve ailenin rolü incelenmiştir.

Bu araştırma, Ontario’ da bulunan 40 okuldan belirlenen, 9.sınıfta okuyan 1008 erkek ve 1040 kız öğrenci üzerinde yapılmıştır. Öğrencilerin ortalama yaşı 14,5’dir. Araştırma yapılan okulların bulunduğu bölge, okul büyüklükleri, özel ve devlet okulu olma durumları dikkate alınmıştır.

Araştırmada uygulanan ölçekte “uyuşturucu kullanımı”, “aile özellikleri” ve “arkadaş özellikleri” olmak üzere üç boyut yer almaktadır. “Uyuşturucu kullanım” boyutunda son altı aydaki uyuşturucu kullanımı, “aile özellikleri” boyutunda, ailenin genel özellikleri, anne ve babaların çocukları ile olan iletişimi ve onlar üzerindeki kontrolü, ailede uyuşturucu kullanım durumu, “arkadaş” boyutunda arkadaş çevresinin genel özellikleri ve arkadaş çevresinde uyuşturucu madde kullanımının özellikleri incelenmiştir.

Araştırmada elde edilen bulgulara göre, öğrencilerin uyuşturucu kullanmasında arkadaş çevresinin aile çevresinden daha etkili olduğu görülmüştür. Ailesel sebepler arasında, en önemlileri, anne-babanın sigara kullanması ve çocuklarına yeteri kadar güven ve destek sağlamamaları olarak bulgulanmıştır. Arkadaş çevresinin kural tanımayan serseri olarak nitelendirilen kişilerden oluşması ise madde kullanma nedenleri arasında ilk sıralarda yer aldığı belirlenmiştir

Maltzman ve Schweiger (1991) tarafından, Amerika’ da yapılan bir araştırmada, orta sınıfta yer alan, alkol ve diğer uyuşturucu madde kullanan ergenlerin bireysel ve ailesel özellikleri incelenmiştir.

Araştırma, 13-17 yaş grubunda olan ve tedavi gören 280 madde bağımlısı ile, karşılaştırma grubu olarak belirlenen 120 kişi üzerinde yapılmıştır. Madde bağımlısı olup tedavi gören 280 öğrencinin 105’i (% 37,5) kız ve 175’i (% 62,5) erkektir. Karşılaştırma grubunu oluşturan öğrencilerin ise 58’i (% 48,3) kız ve 62’ si (% 51,7) erkektir. Araştırmada elde edilen bulgular aşağıda belirtilmiştir:

Araştırma sonucunda yüksek düzeyde alkol ve madde kullanımı ve bağımlılığının temel sebebi olarak, anne ve babaların uyuşturucu madde ve alkol kullanmaları olduğu belirtilmiştir.

Tedavi gören ve madde bağımlısı olan grup içerisinde yer alan ergenlerin, cinsel ve fiziksel istismara uğradıkları ortaya çıkmıştır. Bu gençlere aile içerisinde değer verilmediği ve sosyal, kültürel ve entelektüel faaliyetlere az katıldıkları belirlenmiştir. Madde bağımlısı olan gençler, karşılaştırma grubundakilere göre, kendilerinin daha fazla kontrol ve denetim altında olduklarını ifade etmişlerdir.

Özetle ergenlerde, alkol ve diğer uyuşturucu madde kullanımının, anne-babaların davranış problemleri ile, aile içi iletişimsizlikten kaynaklanan biyo-psiko-sosyal bir problem olduğu vurgulanmıştır.

Uyuşturucusuz Bir Amerika Derneği (2004) tarafından yapılan bir araştırmada, anne-babaların çocukları ile madde bağımlılığı konusunda, konuşup konuşmadıklarını belirlemek için 1228 aileye anne-baba tutumları izleme ölçeği uygulanmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular özetle şöyledir:

Araştırmaya katılan, anne-babalardan, babaların %37’sinin, annelerin ise %45’inin (dört veya daha fazla olmak üzere) madde bağımlılığı konusunda çocukları ile görüşme yapmıştır.

Madde bağımlılığı konusu ile ilgili ev ortamında, çocukları ile görüşme yapan anne-babalar, madde bağımlılığını azaltma konusunda daha başarılıdırlar. Babaların %62'sine göre, ergenlerin reçeteli ilaçları kötüye kullanma olasılıkları daha düşüktür. Babaların %38'i ve annelerin %44'üne göre ise, ergenler arasında reçeteli ilaçların kötüye kullanımı hızlı bir şekilde artmaktadır.

Babaların %54'ü ve annelerin ise %47'si, ergenlerin reçeteye tabi ilaçları doktor reçetesi almadan kullanmalarının zor olduğunu düşünmektedirler. Babalar, çocuklarının faaliyetlerini gözetleme, onları kontrol ve denetim altında tutma, gerekli kuralları uygulama ve sosyal yaşantılarını takip etme konularında yetersiz kalmaktadır.

Babalar annelere oranla, çocukların uyuşturucu ve alkol kullanımıyla ilgili problemlerini yardım olmadan kendilerinin çözebileceklerine, anneler ise, konuya ilişkin uzman yardımından faydalanması gerektiğine inanmaktadırlar.

Babalar, bağımlılık yapan maddelerden bazılarının zararlı sonuçları olduğuna inanmamaktadır. Babaların çoğu, çocuklarının esrar kullandıkları takdirde, bu sorunu aile içerisinde herhangi bir sorun yaşamadan çözebileceklerine inanmaktadır.

Amerika'da (2004) yapılan “ Uyuşturucu Kullanımı ve Sağlık Sorunu” konulu ulusal bir araştırmada, Amerika'nın farklı elli eyaletinde meydana gelen madde bağımlılığı konusu incelenmiştir. Araştırmanın adı National Survey on Drug Use and Health (NSDUH) “Sağlık ve Madde Kullanımına İlişkin Ulusal Araştırma” dır. NSDUH 1971 yılından beri Amerika'da Federal Hükümet tarafından yönetilen ve Amerika'daki yasadışı uyuşturucu kullanımı ile ilgili ana kaynaklardan birisidir. Bu araştırma, Amerika'da bulunan Substance Abuse and Mental Health Services Administration (SAMHSA) isimli madde kullanımı ile mücadele eden bir birim tarafından desteklenmektedir. 2004 yılı yapılan araştırma sonuçlarının özeti olan bu raporda, yedi başlıktan oluşmak üzere; yasadışı uyuşturucu madde kullanımı, alkol kullanımı, tütün kullanımı, madde kullanımına ilişkin trendler, önlemeye ilişkin yöntemler, madde bağımlılığı, kötüye kullanım ve tedavi, psikoloji sağlığı ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Ayrıca 2002 ve 2003 yılı verileri değerlendirmeye alınmıştır. Araştırma, elli ayrı eyalet içerisinde, her eyaleti temsil

edebilecek şekilde belirlenen kişiler üzerinde yapılmıştır. Bu kişiler genel olarak, sivil halk içerisinde seçilmiştir. Hastanede, cezaevinde, askeri birimlerde bulunan siviller ile evsiz olanlar bu araştırma kapsamına alınmamıştır. Ayrıca gençleri ve yetişkinleri temsil edebilecek şekilde, 12-17, 18-25 ve 26 yaş ve üstü olmak üzere üç ayrı yaş grubu belirlenmiştir. Bu araştırma 2004 yılı ocak ayından başlayarak aralık ayı sonuna kadar devam etmiştir. Araştırmada elde edilen bulgular şunlardır:

2004 yılı içerisinde 12 veya daha üstü yaş gruplarından 19,1 milyon'u (nüfusun %7,9) yasadışı uyuşturucu madde kullanmıştır. Bu sonuçlar araştırma yapılmadan bir ay öncesini kapsamaktadır. Bu sonuç 2002 ve 2003 (%8,3) ve (%8,2) yılları ile benzerlik göstermektedir. Ancak 12-17 yaş grubu dikkate alındığında 2004 yılında madde kullanımında azalma görülmektedir (2002 yılı için %11,6, 2003 yılı için %11,2, 2004 yılı için ise %10,6). 12-17 yaş grubu gençler arasındaki yasadışı uyuşturucu madde kullanımı ırk ve etnik özelliklerine göre değişiklik göstermektedir. Amerika'daki, Hindistan ve Alaska'lı gençler arasında %26,0 ile uyuşturucu kullanımı daha yaygındır. %11,1 ile beyaz gençler, %10,2 ile İspanyol gençler, %9,3 ile siyah gençler ve %6,0 ile Asyalı gençler bunu takip etmektedir. Ayrıca %12,2 oranında iki veya daha fazla ırka mensup gençler arasında uyuşturucu kullanımı vardır.

Esrar maddesi 2004 yılı içerisinde yaklaşık 14,6 milyon kullanıcısı ile (%6,1) en yaygın kullanılan yasadışı maddedir. 467000 kişi crack kullanıcısı olmak üzere 2 milyon kişi kokain kullanmaktadır. 924000 kişi halisinyasyon grubundan madde, 166000 kişi eroin maddesi kullanmaktadır. 2002-2004 yılları arasında 12-17 yaş grubunu içeren genç kesim arasında erkeklerde esrar kullanımında azalma görülürken, bayanlarda benzer durum gözlenmiştir. 2004 yılı içerisinde 450,000 kişi ecstasy maddesini kullanmakta olup bu oranın 2002 (676,000)-2003 (470,000) yıllarında daha az olduğu görülmektedir.

121 milyon Amerikalı (%50,3) alkol, 70,3 milyon Amerikalı tütün kullanmaktadır. 2002-2004 yılları arasında 12-17 yaş grubu arasında sigara kullanımında azalma görülmüştür (2002 yılında %13,0, 2004 yılında %11,9). 12-17 yaş grubu kızlar (%12,5) erkeklerden (%11,3) oranla daha fazla sigaraya yatkın oldukları ve kullandıkları belirlenmiştir. 12-17 yaş grubu arasında bulunan gençlerden %89,8'i ailelerinin kendilerinin esrar maddesi kullanmalarına karşı çıkacaklarını bildirmişlerdir. Bu gençlerden %50,1'i araştırmaya

katılmadan önceki geçen ay içerisinde esrar kullanmışlardır. Bu gençler içerisinde aileleri tarafından kabul edilmesin veya edilsin esrar maddesi kullananların sayısı %30'dur.

Yasadışı madde kullanan kişilerden %40'ı bırakmaya hazır olmadıkları için %34,5'i ise fiyatların pahalı olmasından veya imkansızlıklarından dolayı tedavi olmayı kabul etmemektedirler. 2004 yılı içerisinde 27,5 milyon yetişkin (%12,8) psikolojik sorunlarından ötürü tedavi görmüştür. Bu oran 2002-2003 yılları ile benzerlik göstermektedir. 12-17 yaş grubu gençler arasında ise 5,7 milyon kişi (%22,5) duygu ve davranış sorunları ile ilgili tedavi görmüşler veya bir danışma merkezine müracaat etmiştir. Bu oran 2002 (%19,3), 2003 (%20,6) yıllarından daha fazladır (www.oas.samhsa.gov, 2005).

The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs (ESPAD)/ Alkol ve Diğer Madde Kullanımına Yönelik Avrupa Okul Araştırmasının amacı; Avrupa ülkelerinde 15-16 yaş grubu öğrenciler arasındaki alkol ve diğer madde kullanımını belirlemektir. Bu araştırmanın ilki 1995'te 26 Avrupa ülkesinde, ikincisi 1996'da 30 Avrupa ülkesinde, üçüncüsü de 2003 yılında 35 Avrupa ülkesinde uygulanmıştır. 2003 yılında yapılan çalışma Avrupa birliğine aday ülke olan ülkemizi de kapsamaktadır. Araştırma anketinde yaşam boyu, son on iki ay, son otuz gün alkol ve diğer madde kullanım yaygınlığını tespitine yönelik sorular bulunmaktadır. Bu çalışmada 15-16 yaş grubunda bulunan öğrencilerden randam yöntemi ile örneklem alma yoluna gidilmiştir. 2003 yılında Avrupa Birliğine üye olan ülkeler ve aday olan ülkeler ile Norveç'te yapılan alkol ve diğer madde kullanımına yönelik Avrupa okul çalışmasında elde edilen bulgular aşağıda belirtilmiştir:

Esrar maddesi büyük farkla en çok kullanılan yasadışı uyuşturucu maddedir. Yaşam boyu esrar maddesinin kullanımının en yaygın olduğu ülke %44'lük oranla Çek Cumhuriyeti'dir. Yunanistan, Kıbrıs, Norveç, Romanya ve Türkiye ise %10'dan daha düşük oranlarla esrar maddesi kullanımının en düşük olduğu ülkelerdir. Ülkelerin büyük çoğunluğunda erkek öğrenciler kız öğrencilerden daha fazla esrar maddesi kullanmaktadır. Esrar maddesi kullanımının yaygın olduğu ülkelerde bulunan araştırma kapsamına alınan ve esrar kullanan öğrenciler, esrar maddesi kullanımını normal olarak görmektedirler.

Ecstasy maddesi ise esrardan sonra kullanılan en çok madde olarak belirlenmiştir. Yaşam boyu ecstasy kullanımının en düşük olduğu ülkeler (%2 ve daha aşağı oranlarda) Danimarka, Yunanistan, Kıbrıs, Letonya, Malta, Finlandiya, İsveç, Yunanistan, Romanya ve Türkiye'dir. Yaşam boyu en çok ecstasy kullanımının olduğu ülkeler %8 oranla Çek Cumhuriyeti, %5 oranla ise Estonya, İspanya, İrlanda, Hollanda ve Britanya Krallığı olarak belirlenmiştir.

Amfetamin, LSD ve diğer hayal gördürücü maddeler düşük olmakla birlikte 12 Avrupa Birliği ülkeleri arasında sihirli mantarlar en çok kullanılan madde olarak belirlenmiştir. Diğer maddelerden uçucu maddeleri kullananların oranı ülke seviyesinde %18, doktor reçetesi olmadan trankilizan yada sedatif kullanımı %17'dir (EMCDDA,2005,27- 29).

Craig ve Arkadaşları (1985) tarafından Amerika'nın Chicago eyaletinde yapılan "Alkol ve Uyuşturucu Bağımlılarının Kişilik Özellikleri " konulu araştırmada, alkol ve uyuşturucu bağımlısı olan şahısların kişilik özellikleri açısından benzerlik ve farklılık olup olmadığının tespitine çalışılmıştır. Bu araştırmada, 106 alkol ve 100 madde bağımlısına ayrı ayrı, tedavi programları uygulanmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular şunlardır;

Alkol bağımlıları kişilik özellikleri açısından daha çekingen, bağımlı, uysal, şüpheli, uyuşturucu madde bağımlıları ise daha narsist bir kişilik yapısına sahiptir. Araştırmaya katılan şahısların yaş düzeyleriyle ilgili genel olarak önemli farklılık yoktur. Özetle bu araştırmada uyuşturucu bağımlıları ile alkol kullanıcılar arasında kişilik özellikleri açısından ince benzerlikler ve farklılıklar olduğu konusuna dikkat çekilmiştir.

Wells ve Stacey (1976) tarafından yapılan "Madde Kullanan Gençlerin, Sosyal ve Psikolojik Özellikleri" konulu araştırmada gençlerden uyuşturucu madde kullananların sosyal ve psikolojik özelliklerinin tespitine çalışılmıştır. Araştırmaya 16-24 yaş grubundan 2809 kişi örneklem olarak alınmıştır. Ancak bu gruptan 182 kişi düzenli olarak uyuşturucu madde kullanan gençlerdir. Araştırmada yasadışı uyuşturucu maddelerin etkileri ve zararlarına ilişkin toplam 23 ifadeden oluşan ölçek kullanılmıştır. Araştırma sonucunda madde kullananlar ve kullanmayanlar arasında belirgin kişilik özelliklerinin ortaya çıktığı, madde kullanan genç kişilerin genel itibari ile mutsuz aile ve okul hayatı olduğu, alkol ve

diğer maddeleri kullanan arkadaş çevresine sahip oldukları ve bu maddelerin zararlarına ilişkin gerçekleri göremeyecek derecede serbest ve taviz kar bir kişilik yapısına sahip oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca gençlerin endişeli ve sinirsel yapı özelliklerinin yüksek düzeyde olmasına göre madde kullanımının arttığı, soysallık ve içe kapanıklık özelliklerine göre belirgin bir farklılık olmadığı ortaya çıkmıştır. Madde kullanmayan gençlerin 1/3'ü kullanıcı kişilerin hapse girmelerini uygun görmemektedir.

Rocha ve Arkadaşları (1996) tarafından Johannesburg (Güney Afrika)'da yapılan "Zenci Gençler Arasında Alkol, Tütün ve Diğer Uyuşturucu Madde Kullanımı" konulu ulusal bir çalışmada 10-21 yaş grubunda bulunan ve dışlanmış, fakir zenci gençlerin alkol, tütün ve diğer uyuşturucu maddelerin kullanım yaygınlığı araştırılmıştır. Bu ulusal çalışmada araştırma kapsamına alınan 1376 gencin vermiş olduğu cevaplar doğrultusunda bu yaş grubundaki madde kullanım yaygınlığı ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır. Yine bu araştırma çerçevesinde yapılan daha detaylı bir çalışmada ise 7-10 yaş grubundan 20, 11-14 yaş grubunda 20 ve 15-17 yaş grubunda 20 genç uyuşturucu kullanımı ve tutumlarına ilişkin araştırma kapsamına alınmışlardır. Her iki çalışma sonucunda gençler arasında madde kullanım yaygınlığının risk derecede yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Erkekler arasında alkol ve sigara kullanım yaygınlığı kızlara göre çok farklı daha fazladır. Alkol ve sigara kullanımının sebebi olarak gençlerin kendilerini yetişkin görme isteği olarak belirlenmiştir. Ayrıca grup baskısından ortaya çıkan kendini kontrol edememe sonucu alkol, tütün ve madde kullanımı önemli düzeyde görülmüştür.

Leone (2005) tarafından Amerika'nın Minnesota eyaletinde yapılan "An Analysis of High School Students Attitude Towards Illicit Drug Use and Drug Legalization / Lise Öğrencilerinin Yasa Dışı İlaç Kullanımına İlişkin Tutumlarının Değerlendirilmesi" konulu çalışmada 13-16 yaş grubunda bulunan 60 lise öğrencisine anket uygulanmıştır. Çalışmada lise öğrencilerinin tıp dışı ilaç kullanımı ile bunların yaş, cinsiyet ve okul, aile, toplum içerisindeki faaliyetleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Kız öğrenciler ile erkek öğrenciler tutumları arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır. Öğrencilerin %85'i yasa dışı ilaç kullanımını büyük bir risk olarak görmekte, az bir kısmı ise yararlı olduğuna inanmaktadırlar.

Hammond (2005) tarafından Amerika'nın Ohio eyaletinde yapılan "An Assessment of Adolescents' perceptions of and Attitudes Towards Police İnstructors in School-Based Drug Prevention Programs / Ergenlerin Uyuşturucuyu Kullanımını Egellemeye Yönelik Önleme Programları Uygulayan Polis Eğitimcilere İlişkin Tutum ve Algılarının Değerlendirilmesi" konulu araştırma, Amerika'nın 6 farklı coğrafi bölgesinde yer alan 82 lisede 7-9. sınıflarda öğrenim gören lise öğrencilerinin madde bağımlılığı ile ilgili mücadelede polis eğitimcilerine ilişkin tutum ve görüşleri incelenmiştir. Araştırma sonucunda lise öğrencilerinin, "polis" algılarında genel olarak tarafsız oldukları görülmüştür. Ancak madde bağımlılığı ile mücadelede polis eğitimcilerine karşı yüksek düzeyde olumlu görüş sahibi oldukları gözlenmiştir. Öğrencilerin polis eğitimcilere ilişkin sahip oldukları tutum düzeyleri ve görüşleri, onların cinsiyetlerine, bireysel ve içsel özelliklerine göre değişkenlik göstermiştir. Kız öğrenciler, sapkın davranışların az olduğu çevrede bulunan öğrenciler ile düşük risk sahibi öğrenciler, diğerlerine göre polis eğitimcilere ilişkin daha olumlu görüş sahibidirler. Ayrıca madde bağımlılığı ile mücadelede yapılan eğitimin çeşidi ve öğrencilerin ırk özelliği de, öğrencilerin algılarını belirlemektedir. İnceleme sonucunda, polis eğitimcilerinin, öğrencilerin öncelikli ihtiyaçlarına uygun eğitim programları yapmalarının önemi vurgulanmıştır.

Carmack (2005) tarafından Amerika'nın Delaware eyaletinde yapılan "Decreasing Drug and Alcohol Use: The life Skills Curriculum at John Dickinson High School / Alkol ve Uyuşturucu Kullanımı Azaltmada, John Dickinson lisesinde Uygulanan Yaşam Becerileri Programı" konulu araştırmada, bu okulda okuyan 9. sınıf öğrencilerinin madde kullanımına karşı dirençleri incelenmiştir. Araştırmada Delaware Eğitim Müdürlüğüne "yaşam becerileri" olarak adlandırılan ve Gilbert J. Botvin tarafından düzenlenen eğitim programı ele alınmıştır. Botvin bu eğitim programını madde ve alkol kullanımının temelini irdelemek amacıyla geliştirmiştir. Araştırma sonucunda, öğrencilere uygulanan madde ve alkol bağımlılığını engelleme programının öğrencilerin büyük çoğunluğunda olumlu gelişmeler gösterdiği tespit edilmiştir. Ancak zenci ve beyaz kız öğrencilerin, bağımlılık yapan maddelere karşı dirençlerinin daha zayıf olduğu görülmüştür.

Tonin (2006) tarafından Amerika'nın Utah eyaletinde yapılan, "The Relationship Among Acculturation, Gender, Attitudes Towards Drugs, and Substance Use Among Hispanic Eight Graders / 7.Sınıfta Okuyan, İşpanyol Öğrencilerin Bağımlılık Yapan

Maddeye İlişkin Tutumlarında, Kültürel Etkileşimin ve Yaşın Etkisi” konulu araştırmada, 108 ayrı okulda öğrenim gören 2964 8.sınıf İspanyol öğrencinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumları incelenmiştir. Araştırma kapsamında öğrencilerin, bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumları ile onların anne, babaları, arkadaş grubu ve içerisinde buldukları çevrenin, bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumları arasındaki ilişki ve son 30 gün içerisinde alkol, sigara, uçucu ve esrar maddesi kullanım durumları araştırılmıştır. Araştırmada önemli görülen bulgular şunlardır;

Öğrencilerin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarında, kültürel etkileşim direk rol oynamamaktadır, ancak kültürel etkileşim diğer risk faktörleri ile birleştirildiğinde etkili olmaktadır. Öğrencilerin içerisinde bulunduğu çevre, arkadaş grubu ve anne – babalarının bağımlılık yapan maddeye ilişkin tutumları, onların bağımlılık yapan maddeye ilişkin tutumlarını tespit etmekte, belirleyici olmaktadır. Ayrıca çocukların bağımlılık yapan maddelere ilişkin sahip oldukları tutumlar, onların son madde kullanım düzeyini anlamada belirleyici olmaktadır.

Bowden (1990) tarafından Amerika’nın California eyaletinde yapılan, “The Relationship Between Family Functioning and Adolescent Substance Use / Ergenlerin Madde Kullanımında, Ailenin Rolü” konulu araştırmada, ergenlerin madde kullanmasında, onların yaş ve cinsiyetleri ile, aile içi iletişim, uyum, anne ve babanın madde kullanmasının etkili olup olmadığı incelenmiştir. Araştırmada 306 kız ve erkek lise öğrencisine, anket uygulanmıştır. Uygulanan anket, öğrencilerin, demografik özellikleri, onların bağımlılık yapan maddelere ilişkin farkındalık, tutum ve kullanımları, anne- babaları ile iletişimlerine ilişkin sorulardan oluşmaktadır. Araştırma sonucunda, öğrencilerin madde kullanım davranışında, anne-babanın önemli rol oynadığı belirlenmiştir. Düzenli bir aile yapısı ile anne-babanın az oranda madde kullanmasının çocukların az oranda madde kullanmasına, düzensiz bir aile yapısı ile, anne-babanın çok oranda madde kullanmasının ise, çocukların çok oranda madde kullanmasına neden olduğu ifade edilmiştir. Aile içi iletişim ve uyumun, anne-babayı model almanın, çocukların alkol, tütün ve uyuşturucu madde kullanıp kullanmamaları kararlarında önemli bir etki olduğu vurgulanmıştır.

Smith (2003) tarafından Amerika’nın Texas eyaletinde yapılan, “The Influence of Substance Use by Older Siblings on The Attitudes of Their Younger Siblings Towards

Drugs and Alcohol / Ailedeki Büyük Kardeşlerin Madde Kullanmasının, Küçük Kardeşlerin Bağımlılık Yapan Maddelere ve Alkole Karşı Olan Tutumlarındaki Etkisi” konulu araştırmada , abisi yada ablası madde kullanan çocuklarının, alkol ve bağımlılık yapan diğer maddelere ilişkin tutumlarının, abisi yada ablası madde kullanmayan çocuklarla karşılaştırılması amaçlanmıştır. Bu araştırmada, küçük yaşta bulunan 33 öğrencinin alkol ve uyuşturucu maddelere karşı tutumları incelenmiştir. Bunlardan 17’si madde bağımlılığının önlenmesi programına katılan ve büyük kardeşleri alkol yada uyuşturucu kullanan öğrencilerden, geri kalan 16’sı ise, rast gele sınıflardan seçilen öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırma sonucunda, iki grubun bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarında anlamlı farklılık olmadığı saptanmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin tamamının genel olarak, alkol ve uyuşturucuya karşı olumsuz bir tutum besledikleri ifade edilmiştir. Aynı zamanda karşılaştırma sonucunda, katılımcıların %63.6’sı, ailelerinde bulunan diğer üyelerinde madde kullanımına ilişkin sorunlar yaşadıklarını bildirdikleri ifade edilmiştir.

Mason (2003) tarafından, Amerika’nın Louisiana eyaletinde yapılan bir araştırma da, lise öğrencilerinin madde bağımlılığını önleme programına karşı tutumları ve bu tutumlara, yaş, sınıf, etnik köken, daha önceden bu programlara katılma ve madde kullanma, sosyal olma gibi unsurların etki edip etmediği incelenmiştir. Araştırma sonucunda, lise öğrencilerini genel olarak, madde bağımlılığını önleme programlarına ilişkin tarafsız bir tutum içerisinde oldukları, okul dışı sosyal faaliyetlere olan katılımın, bu programlara ilişkin tutumlarında etkili olmadığı belirlenmiştir, lise öğrencilerinin madde bağımlılığını önleme programlarına ilişkin tutumlarında, diğer değişkenler açısından önemli farklılıklar ortaya çıktığı ifade edilmiştir.

Smith (2004) tarafından Amerikanın Ohio eyaletinde yapılan “Substance Use Attitudes and Behaviors Of Students With Learning Disabilities/Öğrenme Yetersizliği Olan Öğrencilerin Madde Kullanımına İlişkin Davranış ve Tutumları” konulu araştırmada 17’si devlet ve 12’si özel olmak üzere toplam 29 okulda okuyan 6-12 sınıf düzeylerindeki öğrencilerin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumları incelenmiştir. Araştırmanın evrenini oluşturan 3160 öğrenciden 470 öğrenci rasgele seçilerek örneklem olarak alınmıştır. Araştırmanın bağımsız değişkenleri; cinsiyet, sınıf düzeyi (ortaokul-lise) bağımlı değişkenleri ise duygu durumu, okul iklimine dair algı, alkol-tütün ve diğer

uyuşturucuları kullanmaya isteklilik, kullanma sıklığı, ilk kullanım yaşı ve ilk kullanma yeridir. Araştırmada elde edilen bulgular şunlardır;

Ortaokul öğrencilerinin, lise öğrencilerine oranla okul yaşamı ile ilgili olarak daha stresli ve endişeli oldukları, erkek öğrencilerin ise kız öğrencilere oranla daha karamsar, sinirli ve gergin oldukları belirlenmiştir. Ortaokul öğrencilerin lise öğrencilere oranla okul iklimine ilişkin daha olumlu algı sahibi oldukları tespit edilmiştir. Erkek öğrenciler ile kız öğrenciler arasında kullanım açısından fark belirlenmemiştir. Lise öğrencilerinin ortaokuldaki öğrencilere göre bağımlılık yapıcı maddeleri kullanmada daha aktif oldukları, ilk kullanım yaşı olarak genel olarak 12-15 yaş arası olduğu ifade edilmiştir.

Froeschle (2005) tarafından Amerika'nın Texas eyaletinde yapılan, "The Efficacy of A Drug Prevention/Intervention Program on Adolescent Girls / Ergenlik Dönemindeki Kızlara Yönelik Madde Bağımlılığını Engelleme Programının Etkililiği" konulu araştırmada, 8.sınıf düzeyindeki kız öğrencilerin madde kullanımına, bu maddeleri kullanımına ilişkin tutumlarına ve sonuçlarına ilişkin bilgi düzeylerine, sınıf ve evdeki davranışlarına, öz güvenlerine ve ders notlarına yönelik olarak hazırlanan çok kapsamlı grup danışmanlığı programına etkililiği incelenmiştir. Bu program çözüm olarak kısa süreli tedavi, öğrenme teknikleri, toplum ve arkadaş etkisi ile aile eğitimini kapsamaktadır. Araştırmanın evrenini Kuzey Texas' da bulunan ortaokullardaki 8.sınıf kız öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmada 32 kız öğrenci rast gele seçilmiş ve 16 haftalık bir tedavi uygulanmıştır. Yine rast gele seçilen 33 kız öğrenci ise kontrol grubunu oluşturmuştur. Her iki gruba yönelik, eğitim programı öncesi ve sonrasında değerlendirmeler yapılmıştır. Araştırma sonucunda şu bulgulara ulaşılmıştır;

Deney grubundaki katılımcılar, kontrol grubundaki katılımcılar ile karşılaştırıldıklarında, eğitim sonrasında deney grubundaki öğrencilerde madde kullanımında önemli bir azalma olduğu belirlenmiştir. Eğitim gören deney grubundaki öğrencilerin, kontrol grubundakilere göre bağımlılık yapan maddelere ilişkin daha olumsuz bir tutuma sahip oldukları tespit edilmiştir. Deney grubundaki öğrenciler bilgi düzeyi açısından önemli bir gelişme göstermişlerdir. Kendine güven açısından, eğitim gören öğrencilerde önemli bir gelişme görülmemiştir. Değerlendirmeye katılan öğretmenler ile anne-babalar, deney grubundaki öğrencilerin kontrol grubundaki öğrencilere oranla

yeterlilik davranışlarında daha yüksek düzeyde olduklarını bildirmişlerdir. Araştırma sonucunda değerlendirmeye alınan programın genel olarak öğrencilerin uyuşturucu maddelere karşı besledikleri olumlu görüş ve tutumları değiştirme ve madde kullanımını azaltmada etkili olduğu vurgulanmıştır.

Quaranta (1997) tarafından Amerika'nın Ohio eyaletinde yapılan "Alcohol, Tobacco, and Other Drug Attitudes and Use Among Adolescents With Severe Behavioral Handicaps / Aşırı Davranış Bozukluğu Gösteren Ergenlerin, Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Tutumları" konulu araştırmada 6-12. sınıf düzeyinde bulunan öğrencilerin, bağımlılık yapan maddelerin kullanım düzeyleri ile bu maddelere ilişkin tutumları incelenmiştir. Araştırmanın evreni ile ilgili olarak demografik, tutumsal ve davranışsal değişkenler analiz edilmiştir. Araştırmanın evrenini 67176 öğrenci örneklerini ise 1198 öğrenci oluşturmaktadır. Davranış bozukluğu olan öğrenciler genel itibari ile çoğunlukla erkek, siyah (zenci), annesi veya babası olmayan, üvey anne baba ile yaşayan, ders notları düzeyi orta veya ortanın altında olan öğrencilerdir. Araştırmada elde edilen değerler incelendiğinde, genel olarak madde kullanımına yönelik yüksek bir eğilim göstermese de, davranış bozukluğu olan ergenlerde madde kullanma isteğinin daha fazla olduğu görülmüştür. Bu öğrencilerden madde kullanmaya yönelik karar aşamasında, aile değerlerinin, bu maddelerin yasak olmasının, kendilerine olan güven duygularının dikkate alınmadığı gözlenmiştir. Ayrıca bu öğrencilerden, madde kullananlar arasında, okuldan kaçma, kopya çekme, hırsızlık gibi olayların daha sık görüldüğü, okullarını ve öğretmenlerini sevmedikleri, dersleri sıkıcı buldukları ifade edilmiştir.

Eitle ve Arkadaşları (2003) tarafından Amerika' da yapılan bir araştırmada, spor faaliyetlerine katılmanın, gençlerin madde kullanmalarını engellemedeki rolü tekrar incelenmiştir. Öncelikle madde bağımlılığını engellenmesi ve azaltmasında sporun önemli bir etken olduğuna dair dünya çapında yaygın bir anlayış olduğu vurgulanmıştır. Önce yapılan araştırmaların aksine, son yapılan bu araştırma sonuçlarına göre, liselerde yapılan spor faaliyetlerinin, uyuşturucu madde kullanımının azaltılmasında önemli bir rol oynamadığı belirlenmiştir. Bunun istisnası olarak zenci gençlerin olduğu görülmüştür, Zenci gençler arasında spor faaliyetlerine katılım düzeyi arttıkça , madde kullanım riski azalmakta, spor faaliyetlerine katılım düzeyi azaldıkça ise, madde kullanım düzeyinin artmakta olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca yalnız beyaz erkekler arasında, spor faaliyetlerine

katılma düzeyi ile alkol kullanım düzeyi arasında ters yönde bir ilişki olduğu, spor faaliyetlerine katılanlar arasında, alkol kullanım düzeyinin azaldığı vurgulanmıştır.

Sim ve Arkadaşları (2005) tarafından Amerika’ da yapılan bir araştırmada kolejde okuyan öğrenciler arasında artış gösteren, tekrarlayan ecstasy kullanımının psikolojik nedenleri incelenmiştir. Öncelikle son yıllarda, kolejli öğrenciler arasında, her ne kadar bu öğrenciler tam olarak bilinmese de, ecstasy kullanımının yaygınlaştığı vurgulanmıştır. Araştırmadan ecstasy ile diğer yasa dışı ilaçları kullanan 29 öğrenci ve esrar kullanan 90 öğrenci karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmada, Alkol ve Madde Bağımlılığı Merkezince kullanılan anket uygulanmıştır. Araştırma sonucunda araştırmaya katılan öğrencilerin yaşlarıyla, ilk kullanım yaşlarının, madde kullanım sıklıklarının, kullanım sonucunda meydana gelen olumsuz sonuçlarının, risk algılama düzeylerinin, arkadaş baskısına maruz kalma ve arkadaşlar arasında kabul görme durumlarının farklı oldukları gözlenmiştir.

Vaughn (2006) tarafından Amerika’da yapılan bir araştırmada, kolejde okuyan erkek öğrencilerin bağımlılık yapan maddelere ilişkin kullanım durumları ve bu maddelere ilişkin algı ve tutumları incelenmiştir. Araştırma futbol ve basketbol oynayan 210 sporcu öğrenci üzerinde yapılmıştır. Araştırmanın bulgularını şöyle özetlenebilir;

Futbol ve basketbol oynayan sporcuların alkol kullanmalarına ilişkin algılarında anlamlı fark bulunmuştur. Futbol oynayan öğrenciler diğer öğrencilerin yüksek düzeyde alkol kullandıklarına ilişkin bir algıya sahiptirler.

Futbol ve basketbol oynayan öğrencilerin alkol ve esrar maddesine ilişkin tutumlarında anlamlı farklılık belirlenmemiştir. Sporcuların büyük bir çoğunluğu yasadışı uyuşturucuların zararlı olduğuna ilişkin bir görüşe sahiptirler. Futbol ve basketbol oynayan öğrencilerin alkol kullanımında anlamlı farklılık vardır. Futbolcular basketbolculara oranda daha fazla alkol kullanmaktadırlar.

Thorlindsson ve Bernburg (2006) tarafından ABD’inde yapılan bir araştırmada; ergenlerde boş zaman aktiviteleri, grup davranışları ve madde kullanım arasındaki ilişki araştırılmıştır. Araştırma sonucunda, ergenlerin madde kullanmasında , madde kullanan arkadaş çevresinin önemli bir rol oynadığı, boş zamanlarda yapılan aktiviteleri dikkate

almanın, madde kullanımının sebeplerini anlamada önemli bir etken olduğu vurgulanmıştır.

Toumbourou ve arkadaşları (2005) tarafından yapılan bir araştırmada; Avusturalya ve Amerika'lı gençler arasındaki alkol ve madde kullanımı karşılaştırılmıştır. Araştırma 12-17 yaş grubunda bulunan Avusturalya'nın Victoria bölgesindeki okullarda bulunan 7898 öğrenci, Amerikanın Oregon eyaletinden 15224 öğrenci ile Maina eyaletinde bulunan 16245 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Araştırmada öğrencilerin yaşam boyu-son otuz gün içinde alkol kullanım oranı, tavsiye edilen kullanım miktarını geçme durumları, tütün kullanımı, kuralları ihlal ederek okullarda madde kullanımı ve son otuz gün içerisinde esrar ve diğer yasadışı maddelerin kullanım düzeyleri incelenmiştir. Araştırma sonucunda; Amerika'da okuyan öğrencilerin Avusturalya'da okuyan öğrencilere oranla daha fazla okullarda kural dışı madde kullandıkları ve daha fazla esrar ve diğer yasadışı maddeleri kullandıkları tespit edilmiştir. Avusturalya'lı öğrencilerin Amerika'lı öğrencilerle benzer oranlarda aşırı günlük sigara kullandıkları ve alkol tükettikleri belirlenmiştir.

Roy ve Arkadaşları (2005) tarafından yapılan bir araştırmada; 15-16 yaş grubundaki öğrenciler arasında, alkol, tütün ve diğer uyuşturucu maddelerin yaygınlığı ve bu maddelere ilişkin tutum ve zararlarına ilişkin algıları incelenmiştir. Araştırma Güney Batı İngiltere'de bulunan 7 okuldan belirlenen 11 öğrenci üzerinde 5 yıl süresince devam etmiştir. Araştırmada elde edilen bulgulara göre; 15-16 yaş grubu öğrenciler arasında, alkol, tütün ve esrar kullanımı daha yaygındır. Araştırma süresince öğrencilerin, alkol ve tütün kullanmanın zararlarına ilişkin görüşlerinde olumlu gelişmeler elde edilsede, kullanım düzeylerinde herhangi bir değişiklik olmamıştır. Öğrencilerin esrar maddesine ilişkin tutumlarında meydana gelen olumlu gelişmeler ile birlikte bu maddenin kullanım düzeylerinde azalmalar belirlenmiştir.

Cronk ve Sarvela (1997) tarafından Amerika'da yapılan bir araştırmada; şehirlerde ve kırsal alanlarda ikamet eden gençlerin, 1976-1992 yılları arasında, alkol, tütün ve diğer uyuşturucu madde kullanım durumları incelenmiştir. Araştırmada 75916'sı şehirlerde, 51182'si kırsaldan bulunan öğrencilerin bilgisine başvurulmuştur. Araştırma sonucunda madde kullanımında 1976 yılından sonra, 1992 yılına doğru bir azalma olduğu, 1976'da şehirli öğrencilerin, kırsaldaki öğrencilere oranla daha fazla madde kullandıkları, 1992

yılında benzerlik olduğu, kırsaldaki öğrencilerin, daha fazla alkol ve sigara kullandıkları, kız ve erkek öğrencilerin kullanım oranlarında benzerlik olduğu belirlenmiş ve kırsaldaki öğrencilerinde şehirlerdeki öğrenciler kadar madde bağımlılığında risk altında oldukları vurgulanmıştır.

2.3. Kuramsal Bilgiler

2.3.1. Madde Bağımlılığı Kavramı

Madde bağımlılığı, Doğan ve Arıkan' ın (1998) aktardığına göre, sahte bir iyi oluş hali ortaya çıkaran maddelerin, belirgin bir etki elde etmek için alınması sürecinde ortaya çıkan bedensel, psikolojik yada sosyal sorunlara karşın madde alımının devam etmesi ve maddeyi alma isteğinin durdurulamaması durumudur (EGM-KOMDB, 2004,94).

Bağımlılık bir ilişki türüdür. Bireyin her hangi bir nesne veya durum ile kurduğu ilişkide sonradan ortaya çıkan özel durumdur. Bir başka deyişle sadece maddenin kullanılmasıyla birey üzerinde meydana gelen sahte iyi oluş halidir. Alışkanlık ile iptila olarak adlandırılan tutkunluk arasında yasalarda belirtilen en önemli özellik, maddenin kullanımı ile kişide meydana gelen fiziki bağımlılık ve tolerans gelişimini ortaya çıkarma özelliğidir (Babaoğlu, 1997,150).

2.3.2. Madde Bağımlılığının Özellikleri

Madde bağımlılığı dendiğinde ayırım yapmaksızın tüm bağımlılık maddeleri anlaşılır. Uyuşturucu sözcüğü dar bir kapsamda kullanılır. Bağımlılık yapan maddelerin hepsi uyuşturucu değildir. Uyarıcı olanları da vardır. Uyuşturucu tanımı tütün ve alkol kullanımını kapsamaz. Tütün ve alkol de bağımlılık yapan maddelerdir. Madde bağımlılığı sonucu bireylerin özerklik, özgüllük, özdenetim, özgüven, özgürlük gibi varoluşu belirleyen temel unsurları olumsuz yönde etkilenir. Bağımlılık yapan maddeler beyin ve bağlantılı organlarını doğrudan veya dolaylı olarak etkileyerek sahte bir iyi oluş hali yaratırlar. Her birey için öznel bir hoşnutluk söz konusudur. Etkisi zamanla sınırlı ve geçicidir (Doğan, 2003,1-2).

Madde kullanımı ile duygu, düşünce, davranış ve tutum farklılaşır. Miktara bağlı olarak, bu durum her birey için değişik bir süreyi kapsar. Bireyin gerçekliği kavrayışı farklılaşır. İlk seferden sonra tekrarlayan kullanım olasılığı artabilir. Bu kısır döngünün yerleşmesiyle birey bağımlılık sürecine girmiş olur (Doğan, 2003,2-3).

Bağımlılığın; madde kesildiğinde ya da azaltıldığında yoksunluk belirtilerinin ortaya çıkması, madde kullanımını denetlemek ya da bırakmak için yapılan ama boşa çıkan sürekli çabalar, maddeyi sağlamak, kullanmak ya da bırakmak için büyük zaman harcamak, madde kullanımı nedeni ile sosyal, mesleki ve kişisel etkinliklerin azalması ya da tamamen bırakılması, maddenin tasarlandığından daha uzun ve yüksek miktarlarda alınması, fiziksel ya da psikolojik sorunların ortaya çıkmasına ya da artmasına rağmen madde kullanımını sürdürmek şeklinde çeşitli ölçütleri vardır. Buna göre belirtilen ölçütlerden sadece üçü bağımlılık tanısı koymak için yeterlidir.

Bağımlılığı tehlikeli kullanımdan ayırmak gerekir. Tehlikeli kullanım, madde kullanımının kişinin kendine, hayatına ve çevresine zarar vermesidir. Madde kullanımına bağlı olarak kişi işine gitmez, okula devam etmez, işinde başarısızlıklar ortaya çıkar, ailesini ve çocuklarını ihmal eder, bedeninde fiziksel bozulmalar olur. Madde kullanımı nedeni ile tartışma, kavga gibi yineleyen kişilerarası ve toplumsal sorunlar, madde taşımak ve bulundurmamak ya da madde etkisi ile gelişen davranış bozuklukları dolayısıyla yasal sorunlar yaşanabilir (<http://www.okulpdr.net/madde.htm>., 2006). Bağımlılığı şeker hastalığı gibi düşünebiliriz. Şeker hastalığında da kişi eğer şeker kullanmaz ve diyetine dikkat ederse, rahat yaşar ve hastalık onun için bir sorun olmaz. Ancak ne zaman şeker yer ise hastalık canlanır ve o kişi ciddi bir sorun yaşamaya başlar.

Bağımlılık uzun zaman psikolojik ve fiziksel bağımlılık olarak ikiye ayrılmıştır. Fiziksel bağımlılık; maddenin varlığına karşı duyulan fizyolojik bir istektir. Beden uyuşturucu maddeye karşı bir adaptasyon geliştirir. Madde alınmadığı zaman, ortaya bazı belirtiler çıkar. Çünkü, bedenin bulunduğu fizyolojik adaptasyon bozulmuştur. Kendini yeni duruma göre ayarlamak zorundadır. İşte bu dönemde belirtiler gözlenir.

Psikolojik bağımlılık, alışkanlık, itiyat gibi diğer bazı terimler ile de açıklanır. Kişinin duygusal ya da kişilik yapısı gereği, gereksinimlerini gidermek amacı ile o

maddeye düşkünlüğü biçiminde tanımlanabilir. Psikolojik bağımlılıkta madde alındığında doyum, rahatlama ve haz meydana gelir.

Ancak günümüzde bu iki tanım birbirinden ayrılmamaktır. Çünkü, kişide hem psikolojik, hem de fiziksel bağımlılık aynı anda görülebilir. Pratikte de bunun bir yararı yoktur. Fiziksel bağımlılık kısa bir süre içinde sonlanabilir. Ancak asıl sorun psikolojik bağımlılığın sonlandırılmasıdır. Bu daha uzun bir süreç ve çaba gerektiren bir durumdur.

Bağımlıların büyük çoğunluğu kontrol edebileceği inancı ile madde kullanmaya başlamıştır. Hiçbir zaman bağımlı olabileceğini düşünmemiştir. Amaç arasına kullanmaktır. Ancak sonuçta kişi bağımlı hale gelir. Çünkü, bağımlılık madde kullanımının kaçınılmaz sonucudur. Kişi bağımlı olduğunun farkına varamaz. Farkına vardığı zaman ise çok geçtir.

İnsanda madde kullanmaya başladıktan ne kadar sonra bağımlılık gelişeceğine ilişkin yeterli veri elimizde yoktur. Bağımlılık gelişme riski, kullanılan madde cinsine, maddenin saflığına, kullanılan kişinin fiziksel ve psikolojik yapısına göre değişir.

Bağımlılık yapan maddelerin psikolojik etkileri çok yoğundur. Bu nedenle bir kez kullanım bile sorun yaratabilir. Örneğin kokain bir kez kullanıldıktan ve etkisi geçtikten sonra 15-16 saat süre ile istenmeyen ruhsal etkilere neden olur. Katkı maddeleri ile fazla karıştırılmamış eroin, ilk kullanımdan sonra bile bağımlılık yapabilir. Bu nedenle bu maddelerin bir kez kullanılması bile sakıncalıdır ve bağımlılık riski vardır.

İnsan bir kez bağımlı olunca artık bir daha tam olarak bu bağımlılıktan kurtulamaz. Ancak bu demek değildir ki, bağımlılık düzelmez. Bağımlılık düzelir ancak iyileşmez. Kişi madde kullanmadığı sürece iyidir. Bir sorunu yoktur. Ancak madde kullandığı andan itibaren bağımlılık sorunu derhal canlanır ve her şey yeniden başlar. Örneğin alkol bağımlıları düzeldikten sonra her zaman arada sırada bir içmenin hayali ile yaşarlar. Ancak bu hayalin gerçekleşmesi mümkün değildir. Çünkü, bir kez alkol aldıktan sonra kısa bir süre içinde gene bütün gün içmeye başlarlar (http://www.yeniden.org.tr/bilgiler/abb_1.asp , Ögel, 2006).

Madde bağımlılığı kavramı çerçevesinde ilaç suistimali (drug abuse) ise; ilacın tedavi amaçları dışında kullanılmasıdır. Bu durumda ilaç kullanılmasına ya hekim olmayan kişilerin önerisiyle, ya kişinin kendi isteğiyle başlanır ya da hekimin tavsiyelerine uyularak tedavi amacıyla başlanıp tedavi bittikten sonra da gereksiz olarak sürdürülür. İlaçların gereksiz kullanılması bütün ilaçlar için söz konusu olmakla birlikte en sık psikotrop ilaç ve maddeler tedavi amaçları dışında gereksiz ve kötü kullanılmaktadır (Köknel, 1983,27-35).

2.3.3.Uyuşturucu Kavramı ve Bağımlılık Yapan Maddeler

Bugün ülkemizde bağımlılık yapan maddeler için genel olarak uyuşturucu tanımı kullanılmaktadır. “uyuşturucu” sözünün kendisinden de anlaşılacağı üzere, kişiyi uyuşturan, hareketsiz kılan, kontrolünü kaybettiren maddeler akla gelmektedir. Bağımlılık yapabilen tüm maddeler için uyuşturucu tanımını kullanmak aslında yanlıştır. Bu tanımlama ile uyarıcı bazı maddeler bu kapsam dışında gibi bir izlenim doğmaktadır. Halbuki uyarıcı maddeler de uyuşturucu maddeler gibi bağımlılık yapıcı maddelerdir. Bu nedenle bu kavram içinde tüm bağımlılık yapıcı maddeleri değerlendirmek doğru olacaktır (Ögel, 2001,19).

Uyuşturucu; Yunanca uyku anlamındaki “narko” sözcüğünden gelmiş ve İngilizce’ye Narcotic olarak geçmiştir. Tıp, kimya, eczacılık, sosyoloji, psikoloji ve hukuk gibi değişik bilim dallarını ilgilendiren uyuşturucu maddenin farklı tanımlarına rastlanmaktadır (TADOC,2004,16).

Bir tanımlama yapmak gerekirse; uyuşturucu maddeler, bedene girdiklerinde psikolojik, davranışsal ve bedensel değişikliklere neden olup, bağımlılık yapabilen kimyasal maddelerdir (Ögel, 2001,19).

Narkotikler; insanı maddi ve manevi olarak hareketsiz kılan, işe yaramaz hale getiren, kendisinden beklenen fonksiyonların yitirilmesine sebep olan ve bağımlılık yapan maddeler olarak literatürümüze geçmiştir. Bunların en tanınmışlarından olan “morfin”, eski Yunan mitolojisinde uyku tanrısı olan Morfeus’dan türemiş bir kelime olup yıllarca her kesimde kullanılmış, teşvik edilip yaygınlaştırılması sağlanmıştır (Bayhan, 1997,57).

Tıp literatüründe bunlar psikoaktif madde olarak adlandırılmaktadır. Yabancı kaynaklarda bu maddelere önceleri “drug” adı verilmiştir. Ancak “drug” sözcüğü aynı zamanda ‘ilaç’ karşılığında da kullanıldığı için önemli bir sorun olmuş ve bütün ilaçların drug kapsamı içinde değerlendirilmesinin yanlış olduğu görülmüştür. Son zamanlarda ise “substance” olarak adlandırılmaktadırlar (Ögel,2001,19).

Bir başka uyuşturucu madde tanımı ise; belirli dozda alındığı zaman, kişinin sinir sistemi üzerine etki ederek, onun akli, fiziki ve psikolojik dengesini bozan, fert ve toplum içerisinde iktisadi ve sosyal çöküntü meydana getiren, alışkanlık ve bağımlılık yapan, kanunların kullanılmasını, bulundurulmasını ve satışını yasakladığı, narkotik ve psikotrop sözcükleriyle de tanımlanan maddeler şeklinde ifade edilmiştir (EGM-KOMDB, 2003,132).

Tıp açısından en kapsamlı tanım Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından yapılmıştır. Burada; bitkisel kökenli veya sentetik olup, merkezi sinir sistemini etkileyerek fiziksel ve/veya psikolojik bağımlılık hallerine yol açan, bazı durumlarda tek konulu (kullanmanın devamı üzerine dozajı artırma ihtiyacının duyulması), diğer bazı durumlarda ise çift konulu (aynı kişinin değişik uyuşturucuları kullanması) tutku yaratan bütün maddeler uyuşturucu madde sayılır denilmektedir (TADOC,2004,16).

Doğan ve Arıkan (1998)’ın aktardığına göre madde, beyin işlevlerini ve tüm bedensel yapılarını etkileyerek, zamanla organ sistemlerinde kalıcı değişikliklere yol açan , psikolojik ve davranışsal sorunlar oluşturan, doğal ya da yapay, sahte ve iyi oluş hali ortaya çıkaran tüm maddeleri kapsamaktadır (EGM,KOMDB, 2005,94).

Bu çalışmada uyuşturucu terimi yerine bağımlılık yapan madde terimi kullanılacaktır. Bağımlılık Yapan Maddeler şu şekilde sınıflandırılabilirler;

1. Sigara (tütün),
2. Alkol,
3. Opiyatlar; morfin, eroin, kodein, metodon, meperidin,
4. Uyarıcılar; amfetamin, kokain, ecstasy, kafein,
5. Merkezi Sinir Sistemini baskılayanlar; barbitüratlar, meprobomat, benzodiazepin (diazem), akineton,

6. Hallüsinojenler; LSD(liserjik asid dietilamid), meskalin, psilocybin, DMT (dimetiltriptamin), DET (dietil triptalmin), DOM (dimetoksimetil amfetamin), MDA (metilendioksi amfetamin)
7. Uçucu maddeler (volatile hydrocarbons); tiner, benzin, gazolin, yapıştırıcılar (bali ve uhu gibi yapıştırıcılar)
8. Esrar ve benzerleri,
9. Fensiklidin (PCP)'dir (Ögel, 2001,19-20).

Çalışmamızda Türkiye'de en çok rastlanan bağımlılık yapan maddelere değinilecektir. Bunlar; tütün, alkol, esrar, ecstasy, kokain, eroin, uçucular, yeşil ve kırmızı reçeteye tabi ilaçlar, LSD' de den oluşmaktadır.

2.3.3.1.Sigara (Tütün)

En yaygın bağımlılık yapıcı maddedir. Bağımlılığı güçlü ve bırakması çok zordur. Tütün kullanımını bırakanların %70'inin ilk üç ayda tekrar kullanmaya başlaması bunun bir kanıtıdır.

Sigara kullanımı dünyada meydana gelen ölüm nedenlerinin başında yer almaktadır. Bin dokuz yüz doksanlı yıllarda tütün ve türevlerinden 3 milyon insanın hayatını kaybettiği ve bu rakamın gün geçtikçe artacağı ortaya konulmuştur (Ögel ve Ark., 2003,17).

Sigara, tıpkı içki gibi gençleri zararlı bir alışkanlığa sürükleyebilecek bir psikoaktif maddedir. İnsanlar tarafından yüzyıllardır kullanılmasına rağmen günümüzde uygarlığın gelişimi, stres doğuran olayların artması ile tüketimi fazlalaşmıştır. Devamlı sigara içen kişilerde, tıpkı alkol ve uyuşturucu madde bağımlılığında olduğu gibi fizyolojik bir bağımlılık yerleşmektedir. Alışkanlığa neden olan içerdiği nikotin, tütün bitkisinin yapraklarında bulunan alkoloittir. Bir sigarada bulunan nikotin, tütün bitkilerinin cinsine göre 11-20 gram arasında değişir. Kan basıncını yükseltmesi, sigara içen 10 kişiden 3-4'ü sigaranın yol açtığı hastalıklardan ölmektedir. Nikotin tükürükte eriyebilen bir madde olduğu için, ağız mukozasından emilerek zararlı etkisini gösterebilmektedir. Dumanın içe çekilmemesi, dudak tiryakilerini avutmamalı ve zararlarını anlamalıdır. Sigaranın içeriği

7 saniyede beyne ulaşan nikotin ile sınırlı değildir. Sigara, karbonmonoksit, katran maddelerini de içermektedir. Karbonmonoksit zehirli bir gaz olup, beyinde ve vücut dokularında oksijeni azaltır. Kalp ve sinir sistemine zararlıdır (Kasatura, 1998,162-163).

Sigara kullanıcılarının alkol ve madde kullanımına geçmeye daha elverişli oldukları bildirilmektedir. Sigara kullanıcılarının alkol kullanma oranlarının %12,6, yasadışı madde kullanma oranlarının ise %13,6 olduğu saptanmıştır. Buna karşı, sigara kullanmayanlarda alkol kullanma oranı %2,5, yasadışı madde kullanma oranları %3'tür. Bu veriler, sigaranın diğer maddelere geçişi kolaylaştırdığını bir kez daha vurgulamaktadır.

ABD için sigaraya başlama yaşı 10-12 civarındadır. Yasadışı madde kullanımı bakımından değerlendirildiğinde, sigara kullanan 10-17 yaş arasındaki gençlerin, kullanmayanlara göre maddeye yönelme riskleri sekiz kat daha yüksektir. Aynı oran alkol için on bir kat daha fazladır (Ercan, 2005,45).

Sigara içmek, çok yaygın bir bağımlılık çeşidi olmasının yanı sıra, sigara ve dumanında bulunan maddelerin insan sağlığı üzerine yaptığı olumsuz etkiler nedeniyle dünyanın ve Türkiye'nin en önemli halk sağlığı sorunlarından biridir. Tütünün insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle Türkiye'de halen yılda 2,72 milyar dolarlık ekonomik kayıp olmakta, yaklaşık 100000 kişi sigara nedeniyle erken ölmektedir. Bu sayı, ülkemizde, bir yılda ölen anne, bebek ve çocuk sayısının yaklaşık iki katıdır.

Dünya genelinde de tütün tek başına en çok ölüme neden olan sebeplerin başında gelmektedir. 2030 yılında, sigaranın en az yarısı 35-69 yaşları arasında olmak üzere, yılda on milyon kişiyi öldüreceği tahmin edilmektedir. Salgın daha çok, dünyadaki toplam içilen sigaraların %82'sinin tüketildiği, gelişmekte olan ülkeleri etkilemektedir. Düşük gelirli ülkelerde erkeklerin yarısı her gün sigara içmektedir ve ne yazık ki bu oran giderek artmaktadır. 2030 yılında gelişmekte olan ülkeler, dünyadaki tüm tütün ölümlerinin %70'inden sorumlu olacaklardır. Pek çok ölüm ve bir çok hastalık, sadece sigara içimi önlenerek azaltılabilir. Tütün, nicotiana tabacum veya nicotiana rustica denen bitkilerle, bu bitki yapraklarının kurutulup işlendikten sonra kullanıma hazır hale getirilmiş şekline verilen isimdir.

Sigara ve sigara dumanı, katran, karbonmonoksit ve nikotine ek olarak amonyak, arsenik, hidrojen siyanür, formadehit ve metan gibi son derece zehirli olan 4.000'den fazla kimyasal madde içerir. Sigarada bulunan nikotin, eroin kadar bağımlılık yapma özelliği olan bir maddedir. Katran akciğerlere zarar verirken, karbonmonoksit kan dolaşımımıza girerek pıhtılaşmaya neden olur, atardamarların iç duvarlarına zarar verir ve kap krizlerine neden olur. Sigarının kadınlarda doğurganlığı azalttığı ve erkeklerde iktidarsızlığa yol açtığı ispatlanmıştır. Doğum kontrol hapı kullanan kadınlardan sigara içenler, içmeyenlere oranla on kat daha fazla kalp krizi ve felç geçirme riskine sahiptir. Yirmibeş kadar hastalığa yakalanma riskini artıran sigara, annenin sigara kullanımı yoluyla bebek üzerinde, çevresel sigara dumanının solunması yoluyla içmeyenlerde önemli zararlara yol açmaktadır.

Sigaranın, başta akciğer kanseri olmak üzere lösemiye, dudak, ağız, dil, gırtlak, böbrek ve mesane kanserlerine, kronik bronşit, kroner kalp hastalığına, serebrovasküler hastalığa yol açan faktörlerin en önemlilerinden birisi olduğu kanıtlanmış bir gerçektir.

Sigaranın yol açtığı "kroner kalp hastalığı" Türkiye'de en çok öldüren hastalıktır. Kroner kalp hastalığı nedeniyle 65 yaş öncesi ortaya çıkan ölümlerin erkeklerde %45'i, kadınlarda %41'i sigara nedeniyledir. Türkiye'de erişkinleri en çok öldüren ikinci hastalık ise kanserdir. Türkiye'de il ve ilçe merkezlerindeki kanser ölümlerinin, kanserin meydana geldiği organa göre tasnifi yapılmış olanların, yaklaşık yarısı akciğer kanseridir. Akciğer kanseri ölümlerinin de yaklaşık %90'ı sigaradan kaynaklanmaktadır. Ülkemizde erişkinleri öldüren üçüncü hastalık ise serebrovasküler hastalıklardır. Bu hastalık nedeniyle 65 yaşından önceki ölümlerin yaklaşık yarısının ölüm nedenleri sigaradır.

Sigarayı bırakmak, kişinin sağlığında belirgin iyileşmeler sağlamakta, kalp krizi riski, bir iki yıl içerisinde hızla gerilemekte ve akciğer kanseri riskini azaltmaktadır. Sigara 35 yaş öncesi bırakıldığında, bırakanların yaşam beklentisi içmeyenlerle aynı düzeye yükselmektedir. Sigarayı bıraktıktan 2 saat sonra nikotin vücudunuzu terk etmeye başlar, 6 saat sonra kalp atış hızı ve kan basıncı düşmeye başlar, 12 saat sonra sigara dumanından kaynaklanan zehirli karbonmonoksit kan dolaşımınızdan temizlenir ve ciğerlerinizin daha iyi çalışmasını sağlar, 2 gün sonra tat ve koku duyularınız keskinleşir, 2-12 hafta içinde kan dolaşımı iyileşir, bu da yürüme, koşma gibi fiziksel aktiviteleri kolaylaştırır, 3-9 hafta

sonra öksürme, nefes darlığı, hırıltı gibi problemler azalır ve akciğerleriniz güçlenir, 5 yıl içinde kalp krizi riski yarı yarıya azalır, 10 yıl sonra akciğer kanseri riski yarıya inerken kalp krizi riski hiç sigara içmemiş bir kişinin riskiyle aynı orana düşer (Soydal ve Ergüder, 2002, 7-12).

2.3.3.2. Alkol

İnsan vücuduna zararlı etkileri olan alkol, kolay ulaşılabilir olması, toplumdaki kullanım sıklığının artması ve uzun bir kullanım döneminden sonra insanı yavaş yavaş zehirlenmesi nedeniyle büyük bir toplumsal tehlike oluşturmaktadır.

Alkol çok yaygın olarak kullanılan bir maddedir. Bağımlılık yapıcı etkisi yüksektir. Ancak alkol üretimi ve satışı yasal bir madde olduğu için insanlar bu maddeyi kullanmaktan çekinmemektedirler. Alkolizm tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi, ülkemizde de en önemli sağlık sorunlarından biridir.

Alkolün kalori değeri yüksektir. 1 gr alkol 7 kcal enerji sağlar. Ağız yolu ile alınan alkol mide ve ince bağırsakta hızla emilerek kana karışır. 40-60 dakika içinde en yüksek yoğunluğa ulaşır. Alkolün kana karışması kandan atılmasından çok daha hızlı olur. Alkolün %90'ı karaciğerde parçalanır. Geri kalanı da solunum havası, ter ve idrarla değişmeden atılır (Sağlık Bakanlığı, 2002,3).

DSÖ'nün tanımına göre alkolik, içkinin işine değil, işinin içki içme isteğine engel olduğunu düşünen kişidir. Bir Latin atasözünün dediği gibi: "Kişi önce alkolü içer, sonra alkol alkolü içer, sonunda alkol kişiyi içer." (Sağlık Bakanlığı., 2002,11).

İçkilerde kullanılan alkol etil alkoldür. Etil alkol, meyve ve tahıllardaki şekerden oluşur. Etil alkol birada, şarapta, votkada ve diğer alkollü içeceklerde bulunur. Her zaman aynı maddedir ve sizi hep aynı şekilde etkiler. Alkollü bir içecek aldığımız zaman, alkol çok çabuk kan akımınıza karışır. Beyninizdeki ve merkezi sinir sisteminizde sizin hareket, düşünce ve davranışlarınızdan sorumlu olan bölümlere ulaşır. Etil alkol bir "uyku hapi" gibidir. İnsanlar üzerinde zehirleyici etkisi vardır. Yani beyin aktivitesini azaltır ve vücudun biyolojik yapısını zehirler (Sağlık Bakanlığı, 2002,16).

Alkol bağımlısı olma yolunda bulunan birçok kişi kendisini kontrol edebileceğini ve bir sosyal içkici yada akşamcılık sınırlarında kalabileceğini düşünmektedir. Toplumun aydın kesimlerinde bile bu bilinçsizlik ve direnç yaygındır (Kasatura, 1998,15).

Yüksek riskli, alkol kullanımını tanımlarken, standart içki tanımı kullanılmaktadır. Bir küçük kutu biranın içerdiği alkol miktarı, bir tek rakı, cin yada viskiye ya da bir kadeh şaraba eşittir. Bunların tümü “bir standart içki” olarak adlandırılmaktadır. Bir standart içkide 8-13 gram (ortalama 10 gram) alkol vardır (Ögel,2001,27).

Harper (1990)’a göre; alkolün beyne ilk etkisi yorum ve düşünmeyi kontrol eden bölgeyi yavaşlatmasıdır. Acker (1986)’ya göre böylece kişinin hatırlama, anlama, karar verme gibi normal akli görevlerini yürütmesine engel olur. Bu bölgenin yavaşlatılması da kişinin davranışlarını etkiler (Kasatura, 1998,15).

Morrison(1995)’nin aktardığına göre gençlik hatta olgunluk dönemini yaşayan birçok alkol bağımlısı ilk defa alkol kullanımına 14-15 yaşlarında başladıklarını açıklamaktadırlar. Toplumsal iletişim araçlarının artması ile genç yaşta alkollü içki içmeye başlayanların oranının daha da yükseleceği tahmin edilmektedir (Kasatura, 1998,26).

2.3.3.3.Esrar

Tüm dünyada yaygın olarak kullanılan bir madde olan esrar “haşiş” olarak da bilinir. Esrar, Hint keneviri bitkisinin yapraklarının kurutulup bastırılması suretiyle hazırlanan ve aktif maddesini bu kısımlardan salgılayan reçine içindeki kannabinoidlerin oluşturduğu bir maddedir. Kannabinoidlerin içinde esrarda en fazla bulunan ve esrarın farmakolojik etkilerinden sorumlu olan etkin ana madde THC/tetrahidrokannabinol’dür.

Hint keneviri bitkisinin yüksek oranda THC içeren kısımları gölgede kurutulur, daha sonra ufalanıp elenir. Bu eleme sonucu elde edilen ince toz halindeki maddeye “toz esrar”, bu dozun ısıtılıp kalıplaştırılmasıyla elde edilen plaka şeklindeki haline de “plaka esrar” denir. En ince toz ipek elekten geçirilince altta kalan esrar birinci kalite esrardır. Buna esrar piyasasında "gubar" ismi verilir. Eleğin üstünde kalanlar tekrar elenir ve orta

derecede kaliteli esrar elde edilir. Buna da "marihuana" denir. Bunlardan sonra en altta kalan üçüncü kısım kalitesizdir ve buna da "paspal" ismi verilir.

Bu arada, “haşış” (hint keneveri/cannabis indica) ile “Afyon haşhaşı” (papaver Somniferum L) birbirine karıştırılmamalıdır. Bu iki bitki aynı familyadan olmakla birlikte, birbirlerinden farklı bitkilerdir. Afyon haşhaşından üretilen ya da afyon türevleri olan maddeler eroin, morfin, kodein, afyon gibi maddeler iken, haşıştan esrar, ganja gibi maddeler elde edilir (www. Ukabe.org/sorular/1_c.html, 2006).

Özden (1982)'in aktardığına göre; esrar kullanımı genellikle “gateway” - (geçiş/giriş kapısı) olarak bilinir ve kişinin daha güçlü maddeleri kullanmaya devam edip etmeyeceğinin büyük bir belirleyicisidir. A.B.D’de gençlerle yapılan bir çalışmada esrar kullananların %73’nün daha sonra kokain, %33’nün eroin kullandığı görülmüştür (www. Ukabe.org/sorular/1_c.html, 2006).

Derman, ot, plaka, mühür, sarıkız, anten, sarma, paspal, gonca, kuru, cigara, cigaralık, deli gonca, patates, keçi, yeşil, kendir, elek altı, siyah, kenevir, jelatin, mal, sarı çiçek , sündüz , cam macunu, kına, gubar, esrar için kullanılan diğer isimlerdir.

Ham esrar kendine has kokusu olan, sarı ile yeşilimtırak renkte bir tozdur. Zamanla kahverengine dönüşebilir. Plaka veya çubuklar halinde piyasada satılır. Bunun için baskı aletleri (pres) kullanılabilir. levha ya da çubuk biçimine getirildikten sonra daha çok tütüne karıştırılarak sigara gibi içilir. Ayrıca çiğnenerek ve bal, yağ gibi çeşitli yiyecek ve içeceklere karıştırılarak kullanılır.

İnsanda ağız yoluyla THC maddesinin etkili olduğu doz 50-200mg/kg. sigara ile içildiğinde 25-50mg/kg’dır. Alındıktan 30 dk. sonra etkisini gösterir. Sigara ile içilen esrarın etkisi 2-4 saat, sindirim yoluyla alındığında bu etki 5-12 saat, düşük etkili marihuana etkisi ise 3 saatten uzun sürmez. Nabız hızında artış görülür. Gözlerin kızarması, ağızın kuruması, baş dönmesi, kalp atışlarının hızlanması, sık sık idrar yapma ihtiyacı duyulur.

Kişinin içinde bulunduğu duygu durumuna göre etki yaratır, ancak gene de değişmeyen etkileri vardır. Zaman algısıyla ilgili bir farklılaşma (zamanının yavaşladığı duygusu; örneğin 1 saatlik bir dönem 8-10 saat gibi algılanabilir); renkleri ve sesleri

algılamaya karşı duyarlılık artar; yaratıcılığı arttırıyor diye düşünülmesinin nedeni de budur. İştahta artış görülür. Refleksleri bozar; bu nedenle reflekse dayalı işler yapılması bazı kazalara ve yaralanmalara yol açabilir (Örneğin, araba kullanılması tehlikelidir). Kişiler esrar aldıktan sonra sedasyon (sakinleşme) ve gevşeme yaşarlar; kendilerini daha rahat hissederler. Bazen önüne geçilemeyen gülme krizleri gerçekleşir. Daha konuşkan olurlar. Yüksek dozda alındığında kullanıcı hoş olmayan duygular yaşayabilir; bunaltıya, ruhsal çöküntüye, aşırı uçlara varan ruhsal değişikliklere yol açabilir.

Uzun süre esrar kullanımı sonucu kişinin çevreye karşı ilgisi azalır, çalışma ve hareket gücü düşer, kısaca yaşam kalitesini düşürür. Mc Glotthin ve West (1968), uzun süreli yüksek doz kullananlarda ilgisizlik durumunun geliştiğini, kişinin daha pasif, ilgisiz ve isteksiz olduğunu belirtmişlerdir. Bu kişiler çalışmak ve üretmek istemezler. Uzun süreli planlar yapamazlar. Kompleks işleri yapmaya karşı hem istek hem de kapasite azalmıştır. Konsantrasyon yetenekleri kaybolmuştur. Tüm bunlara amotivasyon sendromu denmiştir. Karakter değişikliği ve hayat tarzında farklılaşma, anksiyete ve depresyon, amotivasyon sendromu, diğer madde kullanımları görülebilir.

Uzun süre kullananlarda uyku hali, uyuşukluk, dengesizlik, kaslarda eşgüdüm bozukluğu vardır. Birey bazı motor yetilerini kaybedebilir. Fazla terlerler. Ayaklarda karıncalanma olur. Sigara gibi içildiğinde göğüs sıkışması yaşanabilir.

Diğer maddelerde olduğu gibi bırakıldığında yada azaltıldığında yoksunluk belirtisi dediğimiz davranışlar gözükmez. Ancak her madde gibi esrarında bağımlılık potansiyeli vardır ve toleransı arttırır. Uzun süre esrar kullananlar kullanımı kestiklerinde sinirlilik, gerginlik, uykusuzluk, iştahsızlık gibi problemler yaşayabilirler.

En önemli fizyolojik etkilerinden biri tütün benzeri akciğer sorunlarını ortaya çıkarmasıdır (akciğer kanseri, bronşit, astım vb). Uzun süre ve yoğun olarak kullananlardaki diğer bir etkisi belleğin zarar görmesidir, kısa süreli hafıza etkilenir. Öğrenme ile ilgili fonksiyonlar da zarar görebilir. Sık kullananlarda paranoid tipte psikoz yaratır, hezeyanlar gözlenir. Uzun süreli kullanımı, esrar entoksikasyonuna bağlı olmayan, esrar kullanımından bağımsız, kalıcı bir psikotik tablonun oluşmasına neden olabilir (www.Ukabe.org/sorular/1_c.html, 2006).

Araştırmalar göstermektedir ki esrar kullanımını 15-34 arası yas grubunda daha belirgin olmakla beraber özellikle 20 yas grubunda daha fazla artmaktadır. Erkekler bayanlara göre daha fazla esrar kullanmaktadır. Tüm Avrupa lkelerinde esrar çok yaygın olmakla birlikte, yasa dışı madde olarak tanımlanmıştır (EMCDDA, 2004,28).

2.3.3.4.Eroin

Eroin afyon türevlerinden bir tanesidir. Afyon, haşhaş kozasının entikleme (izmek) suretiyle akan süt gibi beyaz özsuyundan elde edilmektedir. Hava ile temas ettikçe koyulaşır ve kahverengi bir renk alır. Tadı acıdır. Kokusu keskin ve hoş değildir. Afyonun milletlerarası ismi opium'dur (Yılmaz, 2004,11).

Afyonun türevleri, morfin, eroin ve kodein'dir (Yılmaz, 2004,12). Eroin; baz morfinin çeşitli kimyasal işlem ve süreçten geçmesi sonucu elde edilen bir uyuşturucudur (TADOC, 2004,21).

Eroin beyazdan açık kahverengiye kadar değişik renklerde bulunabilen kokusuz, acı, kristal toz bir maddedir. Kapsül yada tablet haline de getirilebilir. Esmer olanlar "Meksika eroini", pembe olanlar "in eroini" olarak piyasada bulunabilmektedir. Literatürde 1 numaradan 4 numaraya kadar (renklerine göre) sıralanmaktadır.

Eroinin elde edilmesinde kullanılan en önemli kimyasal madde "Asetik anhidrit"tir. Asetik anhidrit maddesi, kuvvetli kokusu olan, hissedilebilen, renksiz bir sıvıdır. Bu madde sanayi alanında suni ipek, aspirin, bazı reçine ve verniklerin yapımında kullanılır. 1 kg. eroin elde edebilmek için 2 kg. asetik anhidrit gerekmektedir. Bunun dışında, yasadışı bir eroin laboratuarında bulunması gereken maddeler; bol su, ısı kaynağı, cam kap ve kovalar, tartı aletleri, sodyum karbonat, hidroklorik asit, alkol, süzgeç, eter, kireç kaymağı, aktif kömür'dr (Yılmaz.,2004 , 17).

Eroin retiminde kullanılacak morfin, afyon sakızından elde edilerek kimyasal işlemlere tabi tutulması gerekir. Ancak çoğunlukla saf morfin eroin imalatında kullanılmayarak diğer afyon alkaloidlerini de ihtiva eden hammadde kullanılır. Ayrıca retimde kullanılan kimyasal maddeler ve nitelikleri de oluşan ürünleri etkiler. Bununla

birlikte, üretim aşamasında kullanılan kimyasal maddelerin niteliklerinin yanında farklı kimyasal maddeler ve üretim aşamalarındaki farklılıklar, alınan ürünlerde de farklılıklar göstermektedir. Sonuç olarak oluşan ürünü, hammaddenin niteliği, eroin imalatçısı, üretim aşamasında kullanılan kimyasal maddeler, üretim aşamasındaki aşamalar gibi etkenler etkili ve alınan ürünün yanında birçok yan ürün ile beraber safsızlıkların oluşmasına neden olur (Bora, 2001,15).

Eroin, haşhaş tohumunun ekilmesinden kullanıcıya gelene kadar birçok aşamalardan geçer. Eroin, bu aşamaların her kademesinde, çeşitli metal kirliliklere maruz kalır. Haşhaş ekimi yapılan toprağın özelliği, kullanılan gübre, iklim, üretim esnasında kullanılan kimyasal maddeler, üretim aşamalarında kullanılan kaplar, kullanılan seyrelticiler, katkı maddeleri vb. gibi etkenlerden eroin metalik kirlilikler ihtiva eder (Bora, 2001,15-16).

Yasadışı yollardan ülkemizde elde edilen eroin için saflık derecesi %60 civarındadır. Mükemmel laboratuvarlarda %100 saflıkta eroin elde edildiği tespit edilmiştir. Buna Güney Doğu Asya ülkelerinde üretilenler örnek gösterilebilir. Genellikle perakende kullanım amaçlı olarak sokakta satılan eroin saf nitelikte olmamaktadır. İçine nişasta, pirinç unu, tebeşir tozu, aspirin, prokain benzeri çeşitli katkı maddeleri ilave edilerek eroinin saflığı düşürülmektedir. Sokakta satılan eroinin saflık derecesi %5-12 olarak değiştiği gözlenmektedir (Yılmaz, 2004,17). Türkiye’de eroin sokak dilinde, mal, beyaz, toz, beyaz kelekler, haşhaş, kireç, kar, cevher, kız, beyazpeynir, ilaç, olarak adlandırılmaktadır (Ercan, 2005,64).

Eroin; enfiye gibi buruna çekmek suretiyle, başka bir deyişle teneffüs yoluyla, tablet ve toz halinde ağızdan yutulurken, damar içine enjekte edilerek kullanılmaktadır. Ancak son yıllarda, enjeksiyon yaralarının kişilerin uyuşturucu müptelası olduğunu göstermesi ve AIDS benzeri çeşitli bulaşıcı hastalıkların enfeksiyonlu enjektörler aracılığıyla geçtiğinin kanıtlanması üzerine, kullanıcılar bu yöntemden mümkün olduğunca kaçınmaktadır (Yılmaz, 2004,18).

Ceylan'ın (1998) aktardığına göre eroin; morfinden yaklaşık iki kat daha etkilidir. Afyon bazlı bütün uyuşturucular içinde en güçlü biçimde bağımlılık yapanı eroindir. Diasetilmorfin (diacetylmorphine) yapısında olan, morfine göre lipitlerde daha kolay eriyen, kan beyin bariyerini daha çabuk geçen ve etkileri daha çabuk başlayan eroin, farmakolojik olarak morfine çok benzer etkilere sahiptir ve kuvvetli bir analjeziktir, uyuklama hali yapar ve kişilik değişikliklerine yol açar (Poyraz, 1999,17).

Eroin, alındıktan kısa bir süre sonra etki göstermeye başlar. Etkisi 6-8 saat sürer. Gevşeme, ağrı hissinin kaybolması, kalp ve solunum hızının yavaşlaması, göz bebeklerinin küçülmesi, yüz kızarması, konuşma ve hareketlerde yavaşlama görülür (Ögel ve Ark. 2003,21).

Eroin kısa bir süre kullanım devresinden sonra, kesin bağımlılık yapan bir uyuşturucu türüdür. Vasat bir bağımlının 4-6 saat arayla uyuşturucu alması gerekmekte, günlük tüketimi ise 50 mg civarında olmaktadır. Bir eroin bağımlısı ilk 3 ay içerisinde iradesini kullanarak tedavi olabilir. Bu kişilerin iyileşme şansı %10 civarındadır. Bir yıl sonrasında ise bu şans %1'lere düşmektedir (Yılmaz, 2004,18-19).

21 Ağustos 1897 tarihinde Almanya'da Bayer fabrikasında çalışan kimyager Felix HOFFMAN tarafından içinde ağırlıklı olarak morfin olan ve ağırları kesme amacı ile bir karışım halinde elde edilen eroin'in kullanımı bir Japon firmasının Türk afyonundan eroin yapmak amacıyla fabrika açmasıyla başladı. 1936 yılından sonra yaygınlaştı. İcadından yedi sekiz sene sonra morfinden daha kuvvetli bir zehir olduğu anlaşıldığından fabrikalar kapandı. Alınan toplumsal, yasal önlemlerle 1970'li yılların sonunda da eroin kullanımı ülkemiz için önemli bir sorun olmaktan çıktı. Ancak son yıllarda eroin yeniden ülkemizde kullanılan ve yayılma eğilimi gösteren önemli bir narkotik madde konumuna gelmiştir (Yılmaz, 2004,19-20).

Uyuşturucu madde kaçakçılığında afyon üretimi ile ilgili altın hilal olarak değerlendirilen (Afganistan-Pakistan-İran) ülkelerden biri olan Afganistan dünya çapında en fazla afyon üretiminin olduğu ülkedir.

Birleşmiş Milletlerde görev yapan yönetici Antonia Maria Costa Eylül ayı içerisinde Afganistan'a yapmış olduğu bir ziyaret sırasında, hükümetin yasaklamasına rağmen insanların afyon üretimine devam etmesinin sebeplerine ilişkin hükümet görevlileri Valiler, askeri personel ve bölgelerin önde gelen kişileri ile görüşmeler yapmıştır. Bu görüşmeler sonucunda en etkili üç ana sebebin "Yoksulluk, yoksulluk ve yoksulluk" olduğu şeklinde ifade edildiğini belirtmiştir. UNODC tarafından konuya ilişkin olarak Afganistan'da 39 milyon dolar maliyeti olan 21 proje belirlenmiştir. Bu projeler gözleme (takip etme), önleme, talep azaltımı ve alternatif destekler olmak üzere dört ana bölümü kapsamaktadır (UNODC, 2003,10).

2.3.3.5. Kokain

Kokain, koka yaprağının başlıca alkaloididir ve kimyasal usuller ile elde edilir. Baz kokain, beyaz kristalize bir tozdur. Bu madde hidroklorik asitle işleme tabi tutularak sonuç elde edilmektedir. Yaklaşık 300 kg. koka yaprağından ½ kg. kokain elde edilmektedir. Bu madde genellikle asit borik veya sodyum bikarbonat gibi beyaz toz halinde maddelerle karıştırılarak saflığı azaltılmaktadır

Bu bitki (koka bitkisi) Orta ve Güney Amerika ülkelerine özgü bir bitki olup, çoğunlukla Peru, Bolivya, Brezilya ve Kolombiya'da yetişmektedir. Sıcak ve nemli bir iklime ihtiyaç gösterir. Boyu 1,5 m. civarında, yaprakları düzgün ve ovaldir. Dikilmesi ve yetiştirilmesi çay fidanına benzer. Koka bitki örtüsünün %60'ı Bolivya, %30'u Peru, %10'u da Kolombiya'da bulunmaktadır.

Argoda; "Yaprak", "Kar", "Altın Tozu", "Gök Tozu", "Cennet", "Neşe Pudrası", "Beyaz Kız", "Dinamit", "Kırıntı", "Neşeli Toz", "Cin", "Şans Tozu", "Kok", "Pırlanta", "Beyaz ten" gibi isimler alırlar.

Kokainin kullanma şekilleri; toz halinde buruna çekme, damara zerk (enjeksiyon), kokain-eroin karışımının deri altına zerk'dir. Yılda 1200-1900 kg. kokain tıbbi kullanım için meşru olarak imal edilirken, bundan kat kat fazlası kaçakçılar tarafından yasa dışı amaçlar için üretilmekte ve pazarlanmaktadır (Yılmaz, 2004: 24-26).

Merkezi sinir sistemini uyarıcı etki yapan kokain burun yoluyla alındıktan sonra merkezi sinir sistemini uyarır. Kalp vuruşları artar. Kan basıncı ve solunum hızlanır. Cinsel duygular artar. Aşırı bir neşe ve taşkınlık hali yapar. Alınan miktar çoğaltıldığında idrak yanılmaları ve dokunma halüsinasyonları ortaya çıkar. Deri altında böcekler, kurtlar yürüdüğünü hissederler. Şiddetli bağımlılık etkisi olan kokainin 30-60 dakika içinde etkisi kaybolduğundan tekrar kullanmak isteği doğar. Burna çekildiği gibi, deri altına veya damara enjeksiyon yolu ile veya sigara gibi kullanılabilir. Kokain, beyin damarlarında tıkanma, beyin kanaması, epilemi, mykord enfarktüsüne neden olabilir, solunum durabilir, ölüm meydana gelebilir. Yoğun bir şekilde kullanımdan sonra, hezeyan psikoz tabloları ortaya çıkabilir. Ağır durumlarda, yönelim bozukluğu ile organik psikoz oluşabilir (Kasatura, 1998,104)

2.3.3.6. Ecstasy

MDMA'nın (Methylenedioxymethamphetamine) sokak ismi olan ecstasy, sentetik uyuşturucular grubu içerisinde en yaygın olan ve bölgemiz için önemli risk oluşturan bir maddedir.

MDA ilk kez 1970'li yıllarda "aşk ilacı" olarak uyuşturucu piyasasına sürülmüştür. Ancak, kalp ve solunum sorunları, ateş, hezeyan ve halüsinasyon gibi şikayetlerle acil servislere başvuranların sayısı arttıkça, MDA de popülaritesini kaybetmiştir. 1972'de MDMA, yeni adıyla ecstasy, ABD ve İngiltere'de yeniden ortaya çıkmıştır.

Bu uyuşturucu, dans kültürünün bir parçası haline gelmeye başlamıştır. Tekno müzikle dans etmek üzere çılgın partilerde bir araya gelen gençler, bu uyuşturucunun transa geçmeye yardımcı olduğunu, halüsinasyon görmeyi sağladığını ve bütün gece süren çılgın partilerde uyku gelmesini engellediğini fark etmiştir. Ecstasy, en çok kullanılan dans uyuşturucusu olmuş, bunu LSD gibi diğer halüsinojenler izlemiştir (Pınarcı ve Ark., 2006,36).

MDMA (3-4 metilenedioksümetamfetamin), kimyasal baz maddesi amfetamin olan halüsinojenler arasında ana uyuşturucudur. İlk başlarda ecstasy MDMA'nın sokak piyasasındaki ismi olarak anılmaya başlanmıştır. Bu grupta yer alan diğer maddeler MDA,

MDEA, MMDA ve TMA'dır. "Ecstasy" adı, ilk başlarda yalnızca MDMA için kullanılmış, ancak yavaş yavaş bütün grubu kapsar hale gelmiştir.

Bu maddelerin hepsi beyaz tozdur. Bu tozlar tesirsiz maddelerle karıştırılarak tablet ya da içi dolu kapsüller elde edilir. Her iki türü de ağızdan alınır. Diğer kullanım şekillerine nadiren başvurulur.

Ayrıca, pek çok gencin ecstasy kullanımından sonra LSD gibi halüsinojenler ve kenevir ve eroin gibi diğer uyuşturuculara geçiş yapabileceği yolundaki kaygılar artmaya başlamıştır. Nitekim ülkemizde görülen uyuşturucu yakalamalarının büyük çoğunluğunda, esrar ve ecstasy sıklıkla aynı olayda görülmeye başlanmıştır (Pınarcı ve Ark., 2006,39-40).

Ecstasy, genellikle çeşitli şekillerde tablet olarak satılır. Bu tabletlerin üzerinde çeşitli baskılar bulunur. Logo denilen bu işaretler değişik şekillerde olabilmekte ve Pazar kitlenin isteğine göre hazırlanmaktadır. Uyuşturucu piyasasında satılmak amacıyla küçük paketler hazırlanmıştır. Paketlerde kaçar adet tablet bulunacağı genellikle talebe göre değişmektedir.

Normal doz, 75-160 mg'dır. Aşırı zindelik hali kullanımdan 30 dakika sonra baş gösterir ve en üst seviyeye 90 dakika sonra ulaşır. Bu yüksek seviye, yaklaşık 3 saat kadar devam eder. Ecstasy kullanıcıları, amfetamin ve kokain kullanıcılarına benzeyen Zihin karışıklığı gibi psikolojik zorluklar, depresyon, intihar, uyku sorunları, şiddetli uyuşturucu isteği, ağır endişe durumu, paranoya gibi sorunları yaşarlar (Pınarcı ve Ark., 2006,39-40).

2.3.3.7.Uçucu Maddeler

Koklanan maddeler uçucu maddelerdir; kimyasal buharlar üretirler ve içe çekildiğinde zihni uyarıcı etki yaparlar. Uzmanlar 1000'e yakın ev ürününün koklanan madde olarak kullanılabileceğini doğrulamışlardır. Genellikle çocukların esrar, sigara veya alkol kullanmadan önce ilk denedikleri madde uçucu madde olmaktadır.

Uçucu, yani gazı dönüşebilen maddeler (volatile solvents) sıvıdır. Pahalı olmayan, kolayca elde edilebilen, ev işleri ve endüstriyel amaçlar için yaygın olarak kullanılan maddelerdir. Bunlar, boya incelticisi tineri, kuru temizleme maddeleri, benzin,

uhu, oje, bali gibi yapıştırıcı maddeleri kapsar. Aerosol dediğimiz maddeler spreydir, bu maddelerin içine sinek öldürücüler, deodorantlar, saç spreyleri, boya spreyleri vb. maddeler girmektedir. Gazlar, medikal anestetikleri kapsadığı gibi ev işerinde ve endüstriyel ürünleri de kapsar.

Nitritler uçucu maddeler içinde özel bir sınıf olarak düşünülür. Diğerlerinden farklı olarak merkezi sinir sistemi üzerinde direkt rol oynarlar. Nitritler temel olarak kan damarlarını genişletir ve kasları gevşetirler. Diğer maddeler duygu durumunu değiştirmek için kullanılırken, nitritler temel olarak cinselliği arttırmak için kullanılır.

Eğer bir kişi uçucu madde alıyorsa; giysilerinde, kimyasal bir koku vardır ve alışıldık olmayan bir şekilde nefesleri kokar; sözcükleri kötü bir şekilde telaffuz eder veya dağınık bir konuşma tarzları oluşur; içkili, sersemlemiş gibi bir halde olurlar; parmaklarında ya da yüzünde normalde olmayacak boya ve diğer ürünlerin işaretleri vardır; gözleri kırmızı ve suludur, burun ve ağız çevresinde lekeler ve yaralar bulunur; mide bulantısı ve iştah kaybı görülür.

Burundan dumanı çekerek, aerosol-spreyleri direkt ağza veya burna sıkarak, plastik veya kağıt torbaların içinde maddeyi döküp burna ya da ağza çekerek, avucunun içine yerleştirdiği bez parçasının üstüne döktüğü maddeyi koklayarak, nitrit oksit ile doldurulmuş balonları içine çekerek kullanılmaktadırlar.

Alınan madde ciğerler tarafından kan dolaşımına ve çabucak beyne ve diğer organlara dağıtılır. Alındıktan birkaç dakika sonra kullanıcı, alkolün etkilerine benzer bir zehirlenme yaşar. Kelimeler birbirine karışır, koordineli hareketlerinde yeteneksizlik, baş dönmesi görülür. “kafa yapıcı” etkisi çok kısa sürede sona erdiğinden, kullanıcılar etkinin daha uzun sürmesi için birkaç saat boyunca tekrar tekrar madde çekerler ve bu çok tehlikelidir. Bilinç kaybı hatta ölüm meydana gelebilir.

Kişide ayrıca ilgisizlik, bozulmuş muhakeme yeteneği, okul-iş ve sosyal ortamlardaki işlevselliğinin bozulması gibi belirtiler ortaya çıkar. Uzun süreli etkileri arasında; ilk kullanışta dahi meydana gelme olasılığı olan ani ölüm, kısa süreli hafıza kaybı, duyma kaybı, kol ve bacak spazmları, kalıcı beyin hasarları, kemik iliğine zarar, ciğer ve böbreklere zarar, ölümcül alkol sendromuna benzeyen muhtemel ölümcül etkiler ve zehirlenme olarak sıralanabilir (www. Ukabe.org/sorular/1_d.html, 2006).

2.3.3.8. LSD

LSD (Lizerjik asit dietilamit) bilinen en yoğun halusinojenlerdendir. Küçük dozlarda dahi saatler süren etkileri mevcuttur. Tatsız ve kokusuz bir madde olan LSD çavdar ve diğer tahıllarda yetişen bir tür mantardan, ergot bitkisinin bir bileşiği olan, lizerjik asitten üretilir.

Sokak dilinde “asit, trip, eski küpler, şeker, topalı, cennet mavisi” gibi adlarla bilinir. LSD genellikle ağızdan oral olarak alınır. Bazen tablet ya da jelatin formlarında bulunsalar da, LSD genellikle “kağıt parça asit” olarak satılmaktadır. Bu form tipik olarak kurutma kağıdının LSD içinde ıslatılıp küçük kare parçalara bölünmesiyle elde edilir.

Kullanıcılar sıkça yoğun renkler, bozulmuş şekiller ve ölçüler ile eşyaların hareket ettiklerini gördüklerini belirtmişlerdir. Seslerin bozulması, yer ve zaman algılamadaki değişimler de belirtilen ortak tecrübelerdir.

LSD etkisi altındayken yaşanan duygusal tepkiler aşırı pozitif ile aşırı negatif arasında değişebilir. Bazı kişiler kendilerinin daha fazla farkına vardıklarını ve LSD etkisinde yaşananların dinsel törenlerde yaşanan etkileşimlere benzediğini belirtmişlerdir. Vücuttan ayrılma hissi de ortak tecrübelerdendir. Gözlemlenen kısmen hafif etkiler gözbebeklerinin küçülmesi; kalp atışı, kan basıncı ve vücut sıcaklığının artması, terleme, iştah kaybı, uyku, ağız kuruması ve titreme olarak belirtilmektedir. Aşırı dozdan ölüm riskine neredeyse hiç rastlanılmamıştır. LSD maddesinin risklerini tamamen ortadan kaldırmak için hiç kullanmamak gerekir (Ercan,2005,69).

2.3.3.9. İlaç Olarak Kullanılan Ancak Bağımlılık Yapabilen Maddeler

İlaçlar doktor tavsiyesiyle kullanılan tedavi amaçlı kimyasallardır. Belirlenen miktar, süre ve doktor kontrolünde kullanıldıklarında amaçlarına hizmet ederler, yeşil ve kırmızı reçete ile satılan ilaçların bunun dışındaki kullanımları kötüye kulanımdır. Bunlar; diazem, nervium, xanax, rivotril, rohypnol, lomotil, akineton, tranxilene, ativan gibi ilaçlardır. Roş ve papik olarak adlandırılırlar. Rahatlama, gevşeme, reflekslerde yavaşlama ve uykuya yol açarlar. Alkol ile birlikte alındıklarında etkileri daha çok artar. Bağımlılık

yaparlar. Solunum yavaşlamasına, kalp ritminin bozulmasına ve komaya bağlı ölümler meydana gelebilir (Ögel ve Ark. 2003,21).

2.3.4. Madde Bağımlılığının Nedenleri

Madde kullanımını anlayabilmek için kişilik, aile ve çevre gibi temel etmenlerin göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Eğer bu etmenlerden bir tanesi yeteri kadar güçlü bir olumsuz etkiye sahipse, diğerlerinin olumsuz etkileri az dahi olsa yine kişide madde kullanma olasılığı yüksektir. Bu etmenlerden bir veya daha fazlası güçlü pozitif etki gösteriyorsa, kişi yüksek risk altında olsa dahi bu onu madde kullanımına karşı koruyabilmektedir.

Ergenlerin madde kullanımı daha çok kolektif bir davranıştır. Bu sadece kültürel olarak şekillenen veya sosyal olarak kontrol edilen bir davranış değil neredeyse tamamen bir grup eylemidir. Gencin kişisel deneyimi ve tercihinden çok diğerlerine bir performans gösterisidir. Kişisel tercihlerden çok davranışının diğerleri tarafından algılanış şekli önem kazanmaktadır (http://www.yeniden.org.tr/bilgiler/blg_nedenler.asp,2006).

Madde bağımlılığının nedenleri; aile, okul, psikolojik ve sosyal çevre ile ilgili olmak üzere dört grupta toplanabilir.

2.3.4.1. Ailesel Nedenler

Ailesel nedenleri; katı ve otoriter aileden kaçma, anne babanın çocuklarla iletişim eksikliği, sık sık çocuklarının yanında kavga etmeleri, aşırı koruyucu tutumları, çocukların ihmal edilmesi, anne ve babaların genellikle işleri ile meşgul olmaları sebebiyle çocuklarla ilgilenmek için vakit bulamamaları, çocukların kendilerini, anne babaları tarafından istenmedikleri düşüncesiyle akran grubu ile birlikte beraber olmayı tercih etmeleri, ailelerin madde bağımlılığı sorunu ile ilgili eğitimsel faaliyetlere duyarsız kalmaları ve sorunu evlerinde çözme yolunu tercih ederek okul yönetimi, emniyet ve sağlık mensuplarıyla paylaşmamaları şeklinde sıralanabilir.

2.3.4.2.Okul ile İlgili Nedenler

Okul, çocukların ikinci evidir. Öğretmenler ise onların ikinci anne ve babalarıdır. Her iki faktörde uyuşturucu kullanımında eşit derecede rol oynar. Bu faktörler; okullarda madde bağımlılığı ve kullanımı ile ilgili temel uyuşturucu eğitiminin yokluğu, bazı okullarda uyuşturucu eğitimi konusunda öğrencilerine doğru bilgi verilmemesidir. Öğretmenler ile ilgili olarak ise; Öğretmenlerin bu konuda eğitim düzeylerinin yeterli olmaması, öğrenciler arasındaki bireysel çatışmalardan habersiz olmaları, çocukların ihtiyaçları konusunda duyarlı olmamaları, genel olarak yalnızca çocukların akademik çalışmaları ile ilgilenmeleri, öğrencileri birey olarak ihmal etmeleri ile birlikte okul yönetiminin madde bağımlılığı konusunda gerek önleme, gerekse sorunu çözme konusunda ilgili çevre ile işbirliği yapmaktan kaçınmaları şeklinde sıralanabilir.

2.3.4.3. Psikolojik Nedenler

Psikolojik nedenler; kişisel özsaygı ve algı zayıflığı, özgürlük ve özerklik isteği, bir gruba ait olma gereksinimi, çocukluk döneminde yaşanan stres, sarsıntı ve merak şeklinde sıralanabilir.

2.3.4.4. Sosyal Nedenler

Sosyal nedenler; bağımlılık yapan maddelere ulaşabilirliğin kolay olması, akran grubunun oluşturduğu sosyal baskı, farklı kültür ve sosyal değerlerle karşılaşmanın etkileri, aşırı işsizlik problemi ile aşırı rahat yaşam tarzının etkileri, medyanın etkisi ve kamu görevlilerinin yozlaşmasıdır (Vidal, 1998,11-20).

Malatya ilinde meydana gelen uyuşturucu madde kaçakçılığı olayları ve yakalanan kişilerin ifadeleri göstermektedir ki, madde bağımlılığı tehlikesi yaygın hale gelmektedir. Okullarımız da bu tehlikenin hedefi durumundadır. Çünkü uyuşturucu madde kaçakçıları kullanmış oldukları değişik tuzaklarla ergenlik dönemini yaşayan lise öğrencilerimize bu maddeleri dağıtabilmektedirler. Ortaöğretim okulu yöneticileri madde bağımlılığının yukarıda belirtilen özellikleri ve nedenlerini bilmeleri, buldukları okulların özelliklerine

göre iyi tahlil etmeleri konumuz açısından önemli olmakla beraber, oluşturacakları önlem paketleri, diğer mücadeleci birimlere önemli derecede katkı sağlayacaktır.

2.3.5. Madde Bağımlılığı ve Ergenlik Dönemi Arasındaki İlişki

Sigara, alkol, uyuşturucu maddeler ve benzerleri gibi keyif verici olan ve alışkanlık veya bağımlılık yaratan maddelerle ilk karşılaşma genellikle çocukluğun sonlarında ve ergenlikte olmaktadır (Kulaksızoğlu, 2004,206).

Ergenlik, çocuklukla yetişkinlik arasında kalan bir “ara dönemdir”. Gençlik belirli yaşlarla sınırlı olmayan bir hayat dönemidir. Bununla beraber gençlik kelimesi ergenlik yerine kullanılabilir. Buluş (erinlik, önergenlik) ergenliğin başlarındaki biyolojik-cinsel gelişme dönemidir (Kulaksızoğlu, 2004, 32). Gençlik, çocuklukla erişkinlik arasında yer alan, gelişme, ruhsal olgunlaşma ve yaşama hazırlık dönemidir. Ergenlikle başlayan hızlı büyüme gençlik çağının sonunda bedensel, cinsel ve ruhsal olgunlukla biter. Genellikle ilk ergenlik belirtileriyle başlayan gençlik çağı, büyümenin durmasına kadar sürer ve 12-21 yaşlarını kapsar. Bu çağa Batı dillerinde büyüme anlamına gelen “Adolescence” adı verilir. İngilizcedeki “Teenage” sözü de 13-19 yaşları arasında gençlik dönemini belirtir. Gençlik çağının tanımı bedensel ve cinsel gelişmeye göre yapılıncaya başlangıcı da bitişi de belirsiz olmaktadır. Çünkü ergenliğe giriş erken veya daha geç olabilmektedir. Genellikle 12-15 yaş arası, ergenlik gelişmesini içine alan ilk gençlik dönemi olarak tanımlanır. On beş ile 21 yaş arası asıl gençlik dönemidir, 21-25 yaş arası da uzamış gençlik olarak bilinir (Yörükoğlu, 2004,13).

Ergenlik çağındaki gençlerle yapılan araştırmalar, bu gençlerin sorunlarının, buldukları yaş grubuna, okula devam edip etmemesine, anne-babasının gence karşı olan tutumuna, gencin zekasına, çevresi tarafından kabul edilme derecesine göre değiştiğini göstermiştir.

Ergen, karamsarlık, huzursuzluk ve iç sıkıntısı gibi hoşaya gitmeyen duygulardan bunalır. Kendisine güven verecek ve bu duygusal durumların yaşa bağlı, bu çağa has ve geçici olduğunu anlatacak bir anne-babaya ihtiyacı vardır. “Anlaşılmamak” bu yaş gencinin en belirgin sorunlarından. Anne ve babanın gencin söylediklerini onu

eleştirmeden, küçümsemeden ve yargılamadan dinlemesi ve böylelikle kendisini anlatmasına fırsat tanınması genci rahatlatacaktır. Özellikle karşı cinsle ilgili hayal kırıklarında genç kendisini anlayacak birine ihtiyaç duyar. Ergen, anne ve babasından daha fazla izin ister. Bağımsızca davranışları engellenince gerginleşebilir ve anne-babası ile çatışmaya düşebilir (Kulaksızoğlu, 2004, 76-79).

Gençlik deyince kiminin aklına kötü alışkanlıklar gelir ki yanlış değildir. Sigara, içki ve uyuşturucularla ilk tanışma gençlik çağında başlar ve sürer gider. Kimine göre gençlik denince akla haylazlık, serserilik, kavgacılık, şiddet ve terör gelir. Bu da belli ölçüde doğru bir gözlemdir. Örneğin ABD’de tutuklananların yarısına yakını 18 yaşın altındaki gençlerdir. Uyuşturucu kullanımı ise başta ABD olmak üzere tüm varlıklı ülkelerin, gençlik kesimine özgü, toplumsal hastalığıdır (Yörükoğlu, 2004,16-17).

Gençlik çağı evden kopma ve topluma açılma çağıdır. Ergenliğe giren bir gence evi dar gelmeye başlar. Ana babanın öğütlerinden, eleştirilerinden ve karışmalarından sıkılan genç, kendini dışarı atar. Çünkü soluk alabildiği, özgür davranabildiği tek yer evin dışıdır. Evle bağları gevşeyen genç kendini boşlukta bulur. Kendi gibi bağımsızlık arayan, aynı kaygıları paylaşan, benzer bocalamayı yaşayan yaşlılarına katılır. Evinde anlaşılmadığını, değer verilmediğini, çocuk gözüyle bakıldığını sanan genç için arkadaş kümesi bir kurtuluş, bir sığınaktır (Yörükoğlu, 2004,69).

Uzayan gençlik çağı gençleri ya sabırsızlığa ya da umutsuzluğa götürüyor; apayrı bir dünya görüşü benimsiyorlar. Aslında ilk bakışta çok çekici, çok çarpıcı olan bir dünya görüşüdür bu ; “Savaşmayın, sevişin!”. Ancak genç, ana babasının sırtından geçinerek bu yaşam biçimini sürdürdüğünü, asalak yaşadığını görmek istemez. Bu anlayışta bir genç, aktif bir barışçı değil, edilgin bir asalak olmaktan öteye gidemez. Kendini uyuşturucularla avutur. Böyle bir gence “Uyuşturucular sağlığı bozar” denince, vereceği yanıt şu olur: “Sağlığım için kaygılanırken başıma bir atom bombası düşmeyeceğini biliyor muyum, bırakın herkes kendi hayatını yaşasın”. Kendini kanıtlama yollarının kapandığını gören ve toplumda kendisine bir yer edinme umudunu yitiren gençler yeni bir yaşam felsefesi, yeni bir dünya görüşü geliştiriyorlar. Uzayan gençlik çağı gençleri erkenden sigaraya, içkiye, uyuşturuculara, sorumsuz cinsel ilişkilere yönlendiriyor. Ya da amaçsızlıktan,

yabancılaşmadan kurtulmak için yasadışı siyasal akımlara katılıyorlar (Yörükoğlu, 2004,75-76).

Bireylerin fiziksel, sosyal ve bilişsel gelişimi geleneksel olarak aşamalara bölünmüştür. Bir aşamadan diğerine geçebilmek için tamamlanması gereken bir takım görevler vardır. Ergenlerin de gelişim süreçleri içinde yerine getirmeleri gereken sosyal ve bilişsel belli başlı bir takım görevleri bulunmaktadır. Bu gelişimsel görevlerin başında ergenin kendi bireysel kimliğini oluşturması gelir. Bu görevi başarıyla tamamlayan bir ergen ebeveynlerinden bağımsız bir birey olduğunu kabul etmiş ve yetişkinlik dönemine ait görevlerini yerine getirmekte kullanılacağı bir takım becerileri edinmiştir.

Kendi kimliklerini oluşturmak ve bağımsız bireyler olmak için ergenler pek çok davranış ve tutum denerler. Bu onların sadece ebeveynlerinden bağımsız olmak için değil, aynı zamanda özerk birer birey, yani yetişkin, olmamak için yaptıkları bir girişimdir. Madde kullanımı da ergenlerin bu dönemde denedikleri davranışlardan biridir. Madde kullanmak çoğu zaman ergen için bağımsızlığın ve özerkliğin simgesidir.

Ergenlerde madde kullanımını tetikleyen gelişimsel davranışlar şunlardır; ebeveynlerinden bağımsız bir kimlik oluşturma çabası, alternatif tutumlar, yaşam tarzları ve davranışlar deneme, arkadaş grubunun tutum ve davranışlar üstündeki etkisinin artması, kendilerine yetişkin gibi davranılmasını istemedir (Ögel, 2003,12-13).

Ergenlik çocuksu tutum ve davranışların yerini yetişkinlik tutum ve davranışlarının aldığı dönemdir. Gelişiminin önemli bir döneminde bu genç insana karşı yetişkinler dünyasının görevi, onun standart ve değerlerini bir yetişkine yaraşacak biçimde yükseltmek, bu yolda ona yardımcı olmaktır. Yani ona bir ileri adım attırmaktır.

Ergen anne-babası ve öğretmenleriyle problemlerini tartıştığı, konuştuğu oranda rahatlayacak ve onlardan kurtulacaktır. Ancak bu yaşta ergen, yetişkinlerin kendini anlayamayacağını sandığından yada bir çeşit zayıflık duygusuna kapılıp bunu açıklamaktan çekindiğinden ya da bağımlı olmak korkusundan yetişkinlerden yardım istemez. Bu nedenle, birçok problemler ortaya çıkarıldığı halde birçokları saklanır ve saklandıkça büyür ve ciddileşir.

Ergen problemini çözemedikçe kendinde bir yetersizlik duygusu gelişir. Zihni devamlı kendisi ve problemi ile uğraşmaktadır. Bu nedenle, çalışma, bir konuda dikkatini toplama zorlaşır. Bazen de kendini aşırı güven ve mutluluk gösterilerinin arkasında saklar. Ergen pek hırpalanmadan problemini çözerse kendine güveni artar, huzura kavuşur ve yeterlilik duygusuna ulaşır. Problem çözülmediği zaman kendine güvensizlik, engellenme duyguları sürüp gider, kalıcı psikolojik yaralara neden olur.

Okullar yetişkinlikte işe yarayacak bilgi ve becerileri ergenlere verirken onların o günkü sıkıntı ve problemleriyle uğraşmaz, onları huzura kavuşturmayı amaç edinemezler. Ancak yarına hazırlanmak bugünü güven ve yetirlik duygularıyla yaşamakla daha iyi ve yerli yerinde olacaktır (Hurlock, 1987,127-130).

2.3.6. Madde Bağımlılığı ve Tutum Arasındaki İlişki

Madde bağımlılığı ile mücadelede bağımlılığa neden olan sebeplerden bir tanesi de; kişilerin sahip olduğu yanlış yargılardır. Bu yargılar kişilerin anne babalarından, çevrelerinden, arkadaşlarından veya başka kaynaklardan oluşabilir. Kaçakçılık ile mücadele çerçevesinde güvenlik güçlerince gerçekleştirilen operasyonel faaliyetler neticesi elde edilen bilgiler bunu desteklemektedir. Uyuşturucu madde kaçakçılığı ve madde bağımlılığı konusu ile ilgili kayıtlara geçen şahısların genel itibari ile aynı şahıslar olması göstermektedir ki, madde bağımlılığı öğrenilmiş bir davranıştır. Dolayısı ile madde bağımlılığı ve tutum arasındaki ilişki konumuz açısından önemlidir.

Pratkanis, Breckler & Greenwald (1989)'a göre tutumlar sosyal algımızı ve davranışlarımızı değiştirdikleri için uzun yıllar sosyal psikolojinin ana konularından biri olmuştur. Smith (1968)'e göre tutum, bir bireye atfedilen ve onun bir psikolojik obje ile ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını düzenli bir biçimde oluşturan bir eğilimdir (Kağıtçıbaşı, 2002,101). Tutumlar, nesnelere, insanlar, ya da olaylar hakkında olumlu ya da olumsuz değerlendirme ifadeleridir. Tutumlar, insanın bir şey hakkında ne hissettiğini ifade eder (Robbins, 1994,17). Tutum, gözlenebilen ortaya konan davranış değil davranışa hazırlayıcı bir eylemdir.

Bir tutumun meydana getirdiđi sadece bir davranıř eđilimi yada sadece bir duygu deđil, dūřunce-duygu-davranıř eđilimi būtinleřmesidir. Bu ũçlū aynı zamanda literatūrede tutumun ųgeleri olarak incelenmiřtir (Kađıtıbařı, 1999,102-103).

Biliřsel, duygusal ve davranıřsal ųgeler yerleřmiř ve gūclū tutumlarda tam olarak bulunur. Bazı daha zayıf tutumlarda ise ųzellikle davranıřsal ųge çok daha zayıf olabilir. ųgeler bir tutumun kendi içinde tutarlıđına olan bir sistem haline sokar. Bųylece, bireyin çevresindeki çeřitli objelere karřı beslediđi duyguları, o objeler hakkındaki fikirleri ve bilgileri ve onlara karřı davranıřları devamlılık ve dūzenlilik gųsterir (Kađıtıbařı,1999,104).

Her tutumun bir řiddeti(gūcū) vardır. Bir tutumun gūcū, her ũ ųgesinin (zihinsel, duygusal, davranıřsal) gūcūnū toplamı olarak dūřūnūlebilir. Genellikle yerleřmiř kųklū tutumların hem bir būtin olarak gūcū, hem de tek tek ųgelerin gūcū yūksok olur Yapılan arařtırmalar, Bir tutum objesi hakkında bilgi sahibi olmanın o obje ile ilgili tutumların gūlenmesine neden olduđunu gųstermektedir. Tutumun gūcūnū etkilen faktųrde; kiřinin tutum objesi ile olan iliřkisine bađlıdır. Bazı konular kiřileri çok fazla ilgilendirmezken, diđerleri çok fazla ųnem tařıyabilir. Tutum ile davranıř iliřkisini etkileyen faktųrler, *zaman faktųrū, tutumun gū derecesi, tutumun ulařılabilirliđi, farkındalık* olarak vurgulanmaktadır.

Farkındalık, kiřilerin kendi tutum ve davranıřlarının ne ųlūde farkında olduđunu belirtmek için kullanılan bir terimdir. Yapılan arařtırmalar yūksok farkındalıđın tutum-davranıř iliřkisini gūlendirdiđini gųsterir. Sosyal psikoloji literatūrūnde farkındalıđın neden tutum-davranıř iliřkisine etki ettiđi sorusuna iki cevap verilmektedir: 1) Farkındalık, tutumlara ulařmayı kolaylařtırır; farkındalıđımız yūksok olduđunda herhangi bir konudaki tutumumuzun ne olduđunu daha iyi biliriz ve tutumlar belleđe daha kolay çađırılır, dolayısıyla davranıřları daha kolay etkiler. 2) Bir davranıřta bulunmamızı gerektiren durumlarda, o durumla ilgili tutumumuza odaklanıřız(dikkat ederiz) ve bu tutumun davranıřımıza ųncūlūk etmesine izin veririz. Farkındalıđın yūksok olması kısaca řu anlama gelir: “Harekete geçmeden ųnce, dur ve dūřūn. Bu konuda neyin dođru olduđuna inanıyorsun, bunu dūřūn ve inandıklarının dođrultusunda nasıl davranman gerektiđine

karar ver". Bir davranışta bulunmadan önce içinden geçilen bu tür bilişsel bir süreç, davranışların çevresel faktörlerden çok tutumlardan etkilenmesine yol açar. Dolayısıyla tutum-davranış ilişkisi güçlenir (Kağıtçıbaşı,1999,110-114).

İnsanlar tutumlara sahip olarak doğmazlar, tutumları sonradan öğrenirler. Peki, insanlar belli konular, objeler ya da kişiler hakkındaki tutumlarını nasıl oluştururlar?. Bu sorunun tek bir cevabı yoktur. Bazı tutumlar insanların kendi deneyimlerine dayanırken, bazıları başka kaynaklardan elde edilir. Örneğin, karışık pizzaya karşı olan tutumumuz karışık pizza yedikten sonra veya hiç yemeden bir başkasının fikrine dayanarak oluşabilir. Tutumlar genelde doğrudan deneyim, pekiştirme, taklit ve sosyal öğrenme yollarıyla edinilir (Kağıtçıbaşı, 1999,118-119).

McGuire (1985), Eiser ve Van Der Pligt (1984) aktardığına göre, tutumlarımızın çoğunu başka insanlardan ediniriz. Ana-baba, çocukların oluşturdukları tutumların ilk kaynağıdır. Örneğin, çocukların politik tutumları, sigara içmeye karşı tutumları ana-babanınkiyle çok güçlü bir benzerlik taşır. Arkadaş çevresi de aynı şekilde tutum oluşumuna etki eder. Müziğe, giyim ve saç biçimine davranış tarzına ve bunun gibi birçok tutum objesine yönelik tutumlarımız arkadaş çevresinden etkilenir (Kağıtçıbaşı,1999,120).

Oskamp (1988) ve Roberts-McCoby 'e (1985) göre, ana-baba, arkadaş çevresi ve sosyal rollerimizden başka medya ve özellikle televizyon, tutum oluşumuna etki etmektedir. Taras ve Arkadaşlarına(1989)göre ise araştırmalar, medyanın hem tutum oluşumuna hem de var olan tutumların pekişmesine etki ettiğini göstermektedir. Örneğin, çocukların hangi yiyeceği istedikleri, bu yiyeceklerin televizyonda ne kadar sık reklamının çıktığıyla doğru orantılıdır (Kağıtçıbaşı, 1999,121) Ergen gelişip olgunlaşırken onu geleneksel, kabul gören tutum ve davranışlara ya da kabul görmeyen tutum ve davranışlara yönelten etkenler bulunmaktadır. Uygun olmayan tutum ve davranışlara yönelmek, madde kullanımı ve bağımlılık için risk etkenleri olarak düşünülebilir (Ögel, 2003,13).

Özetle, madde bağımlılığı davranışı ile bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutum arasında çok güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere karşı olumsuz bir tutuma sahip olmaları madde bağımlılığı davranışının oluşmaması açısından son derece önemlidir. Buna göre madde bağımlılığı ile mücadele kapsamında

yapılan çalışmalarda ,öğrencilerin maddeleri kullanıp kullanmadıklarının tespitinden önce onların dünyalarına girerek ,bu maddelere ilişkin sahip oldukları tutumları belirleyip ,bu doğrultuda eylem stratejisi geliştirilmelidir

2.3.7. Madde Bağımlılığı İle Mücadelede Eğitimin Önemi

Madde bağımlılığı ile mücadelede eğitimin amacı; bireyi ön plana çıkartarak onu hedef almaktır. Çünkü toplum bireylerden oluştuğu için onları iyileştirmek, kötü alışkanlıklardan uzaklaştırmak yine toplum adına olumlu katkılar sağlayacaktır.

Hegel gibi düşünen herkes bunu söyler; İyi birey, bütünün iyiliği için çalışır, bütünün iyiliği, bireyler için iyi olan şeylerden meydana gelir (Russell,1969,3-4).

Ergenlerde madde bağımlılığı ile mücadele konusunda gerek dünyanın değişik ülkelerinde ve ülkemizde gerekse Malatya ilinde çok kapsamlı eğitim faaliyetleri yapılmaktadır. Emniyet, Sağlık, Milli Eğitim Müdürlükleri ve Üniversite gibi ilgili kurumlardan oluşan eğitim gruplarınca lise öğrencilerine, anne-babalara, öğretmenlere yönelik konferans ve seminer türü faaliyetler düzenlenmektedir.

Amerika Birleşik Devletlerinin Virginia eyaletinde okullarda okuyan çocuklara yönelik olarak düzenlenen DARE (drug abuse resistance education) isimli madde kullanımı ile mücadele eğitim programlarının temel amacı, okullardaki çocukların madde kullanmalarını engellemek ve onlara şiddete karşı etkili teknikleri öğretmektir. Bu program çerçevesinde çocuklara verilen programla birlikte yetişkinlere yönelik anne baba eğitim programı uygulanmaktadır. Bu programın uygulanmasında Virginia Eyalet Polisi, Virginia Eğitim Müdürlüğü, güvenlik güçleri ve okul idarecileri arasındaki işbirliği ön plana çıkmaktadır. Programı uygulayacak olan eğiticilere yönelik çok katı ve kapsamlı bir eğitim programı uygulanmaktadır. Eğitim programının esas hedefi ergenlik döneminin özellikleri dikkate alınarak çocukların madde bağımlılığı ve şiddete karşı eğitilmesidir. Eğitim programı; çocuklara kendi kabiliyetlerini artırma, olumlu yönlerini geliştirme, alkol tütün ve diğer maddeleri deneme konusunda arkadaş baskısına karşı dirençli olma, özgüveni geliştirme, madde kullanımına karşı alternatif olumlu faaliyetleri öğrenme, çözüm geliştirme ve stresi yönetmeyi öğrenme, risk analizi ve karar verebilme

becerilerinin geliştirilmesi, şiddeti azaltma, toplum ve kişiler arası ilişkilerin geliştirilmesi gibi konuları kapsamaktadır. Virginia Eyalet Polisi, Virginia Eyaleti Madde Bağımlılığı İle Mücadele Eğitim Merkezi ile birlikte kendilerini bu programların uygulanmasına adanmışlardır. Bu program çerçevesinde memurlar çeşitli eğitim programları ile birlikte Virginia eyaletinde 495265 vatandaşa değişik başlıkları kapsayan konferanslar vermişlerdir. 2004-2005 eğitim öğretim yılı içerisinde 535 Virginia vatandaşına anne baba eğitim programı tamamlanmıştır. Bu program günümüz dünyasında uyuşturucu ve şiddet, uyuşturucu ile ilgili sorular, günümüz açısından uyuşturucu ile ilgili daha fazla bilgiler, çocuklara mücadele konusunda yardım, çocukları şiddetten koruma şeklinde beş dersten oluşmaktadır (http://www.vsp.state.va.us/DARE_hm, 2006).

Madde bağımlılığı ile mücadele konusunda Brezilya'da etkili olduğu değerlendirilen bazı faaliyetler ön plana çıkmaktadır. Bunlarda, müziğe evet, uyuşturucuya hayır (yes to music, no to drugs) isimli kampanya olumlu sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Brezilya'nın Porao do Rock (Rock's Basement) isimli müzik festivali ulusal uyuşturucuyla mücadele servisi ve UNODC'un katkılarıyla iki günlük konser boyunca "müziğe evet, uyuşturucuya hayır" başlığı altında önemli mesajlar vermişlerdir. Bu kampanya sayesinde bazı hediyelik eşyalar, posterler, tişörtler dağıtılmak suretiyle yaklaşık 70000 kişiden fazla insana ulaşılmıştır. Kampanyanın amacı müziği kullanarak gençlere uyuşturucu maddeler ve kullanımı hakkında önleyici bilgiler vermektir (UNODC, 2004,11).

Almanya'da uyuşturucu ile mücadele kapsamında, uyuşturucuya karşı disko programı, ebeveynlerin bilgilendirilmesini içeren öğrenci programı, öğretmenler, sosyal pedagoglar vs. için eğitim programları düzenlenmektedir.

Uyuşturucu karşıtı disko programı 12 yaş üstü gençlere hitap etmektedir. Bu bilgilendirme aksiyonu ile gençliğin uyuşturucu madde suistimaline karşı harekete geçirilmesi ve buna bağlı olan tehlikelere ve problemlere karşı daha duyarlı olması hedeflenmektedir. Müzik ve dans gençlere hitap edilmesini kolaylaştırmaktadır. Böylece uyuşturucu sorununun tartışılmasına ve bu sorun ile yüzleşmeye yönelik eğilimlerinin ve ilgilerinin uyandırılmasına veya arttırılmasına çalışılmaktadır.

Öğrenci programında söz konusu olan, özel olarak 12-15 yaş grubu için hazırlanmış bir önlem tasarısıdır. Burada her bir uyuşturucu maddenin etkisi ve tehlikesi yanında öncelikle kullanıma teşvik edilme, kullanım ve bağımlılık durumları da gösterilmektedir. Aynı zamanda katılımcılara, bu tür durumların üstesinden gelme stratejilerine ve bu tür durumlarda nasıl davranılması gerektiğine dair bilgiler verilmektedir. Bu projenin en önemli özelliği, bir konferans veya ders niteliği taşımasıdır. Burada daha çok öğrenciler ile konu üzerinde çalışılmaktadır. Bağımlılığın önlenmesine yönelik bu organizasyonun diğer bir önemli özelliği de, öğrenci programının ebeveynlerin bilgilendirilmesi organizasyonu ile bağlantılı olmasıdır. Öğrenci programına katılan gençler evde bu konudan bahsettiklerinden ve edinilen tecrübelerle göre aileler arasında hararetli bir tartışma ortamı yaratıldığından, bu hususa büyük önem verilmektedir. Akşam organizasyonlarında da ebeveynler, gençlerin bu konu hakkında konuşma isteklerini teşvik ve muhafaza etmeleri hususunda bilgilendirilmektedirler.

Bu eğitim programı, derneklerde fahri olarak görev yapan gençlik merkezi yöneticileri de dahil olmak üzere, meslekleri gereği veya boş vakitlerinde gençler ile çalışan herkese yöneliktir. Bu eğitimin ağırlık noktasını gençler arasında en çok revaçta olan uyuşturucu maddeler, bunların görünüşü, tesir şekilleri, psikolojik ve fiziksel etkileri ile tüketim şekilleri teşkil etmektedir. Bunun dışında bu organizasyonlar özellikle uyuşturucu kullandığı veya uyuşturucu ticareti yaptığı tespit edilen gençlere karşı nasıl davranılması gerektiği konusunda veya uyuşturucunun bulunması halinde, yasal açıdan en doğru davranışa dair hukuki bilgileri de içermektedirler. Bu eğitim ile katılımcıların önce uyuşturucu madde ile mücadele konusunda hassas olmaları ve güvenilir hareket etmeleri amaçlanmaktadır (Çalışkan ve Ark, 2006,30).

Madde kullanımı ile mücadele alanında, madde kullanımı, bağımlılığı ve sonuçları karşılaştırılabilir, güvenilir ve objektif bilgi toplanması, analizi ve kullanımı amacıyla kurulan Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığını İzleme Merkezi (EMCDDA)'ne Türkiye'nin de katılımına karar verilmiştir. Bu karar doğrultusunda EMCDDA Ulusal Temas Noktası olarak Emniyet Genel Müdürlüğü KOM Daire Başkanlığı bünyesinde teknik, personel ve diğer koşullar açısından ideal ortam yaratan TADOC'un önerilmesi uygun görülmüştür.

26 Ağustos 2004 tarihinde Avrupa Birliği Komisyonu Türkiye Temsilciliği ve Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından EMCDDA'ye üyelik anlaşması imzalanmıştır. Bu doğrultuda Ulusal Temas Noktasının sorumluluklarını yerine getirmek ve madde kullanımı ile mücadele eden kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği ve eşgüdümü sağlayarak mücadeleyi tek merkezden disiplinli olarak yürütmek üzere TADOC bünyesinde Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi (TUBİM) kurularak faaliyetlere başlamıştır.

EMCDDA, Türkiye ile olan ilişkilerine verdiği değeri ve bu alandaki çalışmalarımıza olan ilgisini gösterme niyetiyle, bölge ülkelerine yapacağı ilk eğitim programını 28 Eylül-01 Ekim 2004 tarihleri arasında "Reitox Akademisi ve Tacis Ulusal Temas Noktası Kurulum Eğitim Programı" adı altında TADOC/TUBİM'de EMCDDA eğiticileri ile birlikte, bölge ülkelerinden katılan (50) kişilik bir grup ile gerçekleştirmiştir. Bu toplantıyla eş zamanlı olarak Kurumsal Temas Noktalarımızla 10-12 Kasım 2004 tarihleri arasında ikinci bir Türkiye değerlendirme toplantısı gerçekleştirilmiştir.

Bilindiği gibi insan sağlığını ciddi şekilde tehdit etmekte olan madde kullanımı, günümüzün en önemli ve acil çözüm bekleyen sorunlarından birisi durumundadır. Bağımlılık yapıcı maddelerle mücadele konusunda, konunun sosyal boyutu da göz önünde bulundurulduğunda, ilgili kurum ve kuruluşların işbirliği çalışmalarını arttırmaları gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

EMCDDA Ulusal Temas Noktasının işlevinin ve ulusal alanda yürüttüğü faaliyetlerinin diğer kurumlara tanıtılması ve TUBİM'de çalışan personelimizin bilimsel açıdan bilgilerini arttırabilmeleri amacıyla, 10-14 Mart 2004 tarihleri arasında Antalya'da düzenlenen 1.Ulusal Alkol ve Madde Bağımlılığı Kongresi'ne katılım sağlanmıştır.

Başkanlığımız TADOC/TUBİM koordinesinde, İl Birimlerimizde çalışan 154 personele, Madde Kullanımı ile Mücadele Eğiticilerin Eğitimi Programı verilmiştir. Bu eğitimlerden biri 22 Kasım -02 Aralık 2004 tarihleri arasında İl İrtibat Noktalarımızda görevli 27 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir.

Eğitim programlarına katılmış olan uzman görevlilerimiz İl irtibat Noktalarını oluşturmakta olup, İl Milli Eğitim ve Sağlık Müdürlüğü'nde görevli ilgili uzmanların da desteğiyle lise ve dengi okul ğretmen ve öğrencilerine, ğrenci velilerine, ceza ve tutuk evleri personeline, talep halinde diğer kitlelere de yönelik madde kullanımı ve bağımlılığı konusunda farkındalık düzeyini arttırıcı konferans, panel gibi etkinlikler düzenlemektedirler (EGM-KOMDB 2005, 90-91).

Yapılan bu çalışma ile de Malatya'da madde bağımlılığı ile mücadele kapsamında gerçekleştirilen eğitim faaliyetlerine önemli bir katkı sağlayacağı değerlendirilen lise ğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumları ve bu tutumlara etki eden değişkenlerin tespiti amaçlanmıştır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın modeli, evreni, örnekleme, veri toplama yöntemi, veri toplama aracı, veri toplama aracının geliştirilmesi, veri toplama aracının uygulanması ve verilerin analizi aşamalarında yapılan çalışmalarla ilgili bilgiler yer almaktadır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının ne olduğu ve lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının bazı değişkenler açısından değişip değişmediğini olduğu gibi tanımlamaya çalışan betimsel bir araştırmadır. Ayrıca lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumları ile bu öğrencilerin algıladıkları anne-baba tutumları arasındaki ilişki düzeyi de betimlenmiştir.

3.2. Evren

Araştırmanın evrenini, 2004-2005 öğretim yılında Malatya ili Belediye sınırları içerisindeki liselerde öğrenim gören 13.874 erkek ve 11.596 kız öğrenci olmak üzere toplam 25.470 öğrenci oluşturmaktadır. Bu rakamlar Malatya Milli Eğitim Müdürlüğü verilerinden alınmıştır.

3.3. Örneklem

Malatya il merkezi belediye sınırları içinde yer alan 31 liseden; evrendeki bütün kümelerin tek tek (bütün elemanlarıyla birlikte) eşit seçilme şansına sahip oldukları durumda yapılan küme örnekleme türlerinden oransız küme örnekleme yoluyla 13 tanesi belirlenerek bu okullarda öğrenim gören 330 kız ve 415 erkek olmak üzere toplam 745 öğrenci araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Örneklem alınan öğrencilerin okulları ile ilgili bilgiler Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. Örneklemin Okullara Göre Dağılımı.

Okul Adı	Cinsiyet		Toplam
	Kız	Erkek	
20 Mayıs Vakfı Turgut Özal Lisesi	23	38	61
Malatya Lisesi	23	41	64
Turgut Özal Anadolu Lisesi	21	29	50
Hacı Ahmet Akıncı Lisesi	28	32	60
Fatih Lisesi	4	21	25
Malatya Cumhuriyet Lisesi	24	50	74
Sümer Lisesi	50	52	102
Kubilay Lisesi	21	19	40
Malatya Fen Lisesi	15	15	30
Orgeneral Eşref Bitlis Lisesi	21	25	46
Anadolu Kız Meslek Lisesi	76	-	76
Anadolu Lisesi	24	28	52
Ş.K.Ö. Endüstri Meslek Lisesi	-	65	65
Toplam	330	415	745
%f	44,3	55,7	100,0

Balcı'nın (1995, 110) aktardığına göre, Anderson (1990:202) farklı büyüklükteki evrenler için kuramsal örneklem büyüklüklerini ve %95 kesinlik düzeyine ilişkin alınacak örneklemin büyüklüğünün Tablo 4'de belirtildiği gibi olabileceğini ifade etmektedir.

Tablo 4. Farklı Büyüklükteki Evrenler İçin Kuramsal Örneklem Büyüklükleri ve %95 Kesinlik Düzeyi. (Tolerans gösterilebilir hata için gerekli örneklem)

Evren	%5	%4	%3	%2
100	79	85	91	96
500	217	272	340	413
1.000	277	375	516	705
5.000	356	535	879	1622
50.000	381	593	1044	2290
100.000	382	596	1055	2344
1.000.000	384	599	1065	2344
25.000.000	384	600	1067	2400

Tablo 4’de görüldüğü gibi, bu araştırmada örnekleme alınan toplam 300 Kız, 415 erkek olmak üzere 745 kişilik araştırma grubunun evreni oluşturan 13874 erkek ve 11596 kız öğrenci olmak üzere toplam 25470 öğrenci sayısı ile ilgili orantı düzeyi dikkate alındığında; araştırma örnekleme büyüklüğünün evreni temsil etmede yeterli olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin sosyo-demografik özellikleri Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. Lise Öğrencilerinin Sosyo-Demografik Özellikleri.

Değişkenler	Öğrenciler		
		N	%
Cinsiyet	Kız	330	44,3
	Erkek	415	55,7
Doğum Tarihi	1990	105	14,1
	1989	239	32,1
	1988	256	34,4
	1987	106	14,2
	1986	39	5,2
Sınıf Durumu	Lise 1	251	33,7
	Lise 2	250	33,6
	Lise 3	244	32,8
Kardeş Sayısı	1 Kardeş	96	12,9
	2 Kardeş	151	20,3
	3 Kardeş	234	31,4
	4 Kardeş	155	20,8
	5 Kardeş	25	3,4
	6 Kardeş	43	5,8
	7 Kardeş	41	5,5
Anne Eğitim Durumu	Okuma Yazması Yok	106	14,2
	Okur Yazar	43	5,8
	İlkokul Mezunu	271	36,4
	İlkokulu Yarıda Barakmış	20	2,7
	Ortaokul Mezunu	103	13,8
	Ortaokulu Yarıda Bırakmış	19	2,6
	Lise Mezunu	114	15,3
	Lise Öğrenimini Yarıda	10	1,3
Yüksekokul/Fakülte	59	7,9	

Tablo 5. (Devamı)

Değişkenler	Öğrenciler		
	N	%	
Baba Eğitim Durumu	Okuma Yazması Yok	9	1,2
	Okur Yazar	31	4,2
	İlkokul Mezunu	176	23,6
	İlkokulu Yarıda Barakmış	7	,9
	Ortaokul Mezunu	128	17,2
	Ortaokulu Yarıda Bırakmış	19	2,6
	Lise Mezunu	210	28,2
	Lise Öğrenimini Yarıda Bırakmış	12	1,6
	Yüksekokul/Fakülte	142	19,1
	Yüksekokul/Fakülteyi Yarıda Bırakmış	11	1,5
	Aylık Gelir Durumu	1-500 YTL Arası	239
501-1000 YTL Arası		401	53,8
1001-1500 YTL Arası		57	7,7
1501-2000 YTL Arası		38	5,1
2001 YTL ve Üzeri		10	1,3
Anne Mesleği	Çalışmıyor/Ev Hanımı	657	82,2
	Çalışıyor/Çalışmış	88	11,8
Baba Mesleği	Memur	102	13,7
	Mühendis	12	1,6
	İşçi	77	10,3
	Esnaf	135	18,1
	Öğretmen	46	6,2
	Emekli	99	13,3
	Polis	20	2,7
	Ser.Meslek	144	19,3
	Teknisyen	13	1,7
	Çiftçi	81	10,9
	Askeri Per.-Savcı-Hakim	16	2,1
Anne Baba Beraber Yaşama Durumu	Beraber Yaşıyor	721	96,8
	Beraber Yaşamıyor	24	3,2

Tablo 5'te görüldüğü gibi araştırmaya katılan 745 öğrencinin 330'u (%44,3) kız, 415'i (%55,7) erkektir. Sınıf düzeyi açısından araştırmaya katılanların %33,7'si lise birinci sınıf, %33,6'sı lise ikinci sınıf, %32,7'si ise lise üçüncü sınıfta olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerin %14,1'i 1990 doğumlu, %32,1'i 1989 doğumlu, %34,4'ü 1988 doğumlu, %14,2'si 1987 doğumlu, %5,2'si 1986 doğumludur. Araştırmanın yapıldığı tarih itibari ile 1988 (17 Yaş) ve 1989 (16 Yaş) doğum tarihli öğrencilerin çoğunlukta olduğu görülmektedir.

Kardeş sayısı açısından öğrencilerin %12,9'u bir kardeş, %20,3'ü iki kardeş, %31,4'ü üç kardeş, %20,8'i dört kardeş, %3,4'ü beş kardeş, %5,8'i altı kardeş, %5,5'i yedi kardeştir.

Anne öğrenim düzeyi açısından öğrencilerin annelerinin %14,2'sinin okuma yazması olmadığı, %5,8'inin okur yazar olduğu, %36,4'ünün ilkokul mezunu olduğu, %2,7'sinin ilkokulu yarıda bıraktığı, %13,8'inin ortaokul mezunu olduğu, %2,6'sının ortaokulu yarıda bıraktığı, %15,3'ünün lise mezunu olduğu, %1,3'ünün lise öğrenimini yarıda bıraktığı, %7,9'unun ise yüksekokul/fakülte mezunu olduğu anlaşılmaktadır.

Baba öğrenim düzeyi açısından araştırmaya katılan öğrencilerin babalarının %1,2'sinin okuma yazması olmadığı, %4,2'sinin okur yazar olduğu, %23,6'sının ilkokul mezunu olduğu, %0,9'unun ilkokulu yarıda bıraktığı, %17,2'sinin ortaokul mezunu olduğu, %2,6'sının ortaokulu yarıda bıraktığı, %28,2'sinin lise mezunu olduğu, %1,6'sının lise öğrenimini yarıda bıraktığı, %19,1'inin yüksekokul/fakülte mezunu olduğu, %1,5'inin ise yüksekokul /fakülteyi yarıda bıraktığı görülmektedir.

Aile gelir düzeyi açısından araştırmaya katılanların %32,1'inin 1-500 YTL , %53,8'inin 501-1000 YTL , %7,7'sinin 1001-1500 YTL , %5,1'inin 1501-2000 YTL , %1,3'ünün ise 2001 YTL üzerinde gelir düzeyinde olduğu anlaşılmaktadır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin annelerinin %82,2'sinin çalışmadığı/ev hanımı olduğu, %11,8'inin ise daha önceden çalışmış veya çalışmakta olduğu, anne ve babalarının %96,8'inin birlikte yaşadığı, %3,2'sinin ise ayrı yaşadığı görülmektedir.

Baba mesleği değişkeni açısından araştırmaya katılan öğrencilerin babalarının %13,7'si memur(genel), %1,6'sı mühendis, %10,3'ü işçi, %18,1'i esnaf, %6,2'si öğretmen, %13,3'ü emekli, %2,7'sinin polis, %19,3'ünün serbest meslek sahibi, %1,7'si teknisyen, %10,9'u çiftçi, %2,1'i ise askeri personel, savcı, hakim olduklarını bildirdikleri görülmektedir.

3.4. Veri Toplama Araçları

Araştırmanın veri toplama aracı üç bölümden oluşmaktadır. Ölçeğin birinci bölümü öğrencilerin kişisel bilgilerine ilişkin soruları kapsamaktadır. Ölçeğin ikinci bölümü araştırmacı tarafından geliştirilen “Lise Öğrencilerinin Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Tutumları Ölçeği (LÖBYMİTÖ), üçüncü bölümünü ise Kuzgun ve Eldeleklioğlu (2005) tarafından geliştirilen “Anne - Baba Tutumları Ölçeği”ni kapsamaktadır.

3.4.1. Anne - Baba Tutumları Ölçeği

Kuzgun ve Eldeleklioğlu (2005) tarafından geliştirilen ana - baba tutumları ölçeği toplam 40 soru ve üç boyuttan oluşmaktadır. Ölçekte yer alan boyutlar “Demokratik Ana-Baba Tutumu”, “Otoriter Anne-Baba Tutumu” ve “Koruyucu-İstekçi Anne-Baba Tutumu” şeklinde belirlenmiştir. Bu ölçeğin iç tutarlılık (Cronbach Alpha) ve kararlılık katsayılarına ilişkin bilgiler aşağıda verilmiştir:

Demokratik anne-baba tutumlarını belirlemeye yönelik alt boyuta ilişkin iç tutarlılık kat sayısı (Cronbach Alfa) 0,89, boyutun puan değişmezliğine ilişkin kararlılık katsayısı 0,92' dir. Koruyucu-istekçi ana-baba tutumlarını belirlemeye yönelik alt boyuta ilişkin iç tutarlılık kat sayısı (Cronbach Alfa) 0,82, boyutun puan değişmezliğine ilişkin kararlılık katsayısı 0,75, 'dir. Otoriter ana-baba tutumlarını belirlemeye yönelik alt boyuta ilişkin iç tutarlılık kat sayısı (Cronbach Alfa) 0,78, boyutun puan değişmezliğine ilişkin kararlılık katsayısı 0,79' dur.

Bu araştırmada uygulanan anne-baba tutumları ölçeğinde yer alan 1-2-6-7-13-14-15-20-21-22-29-30-36-37-39. sorular Demokratik ana baba tutumlarını ölçmeye, 4-9-10-11-17-18-19-24-25-26-27-28-32-33-34. sorular Koruyucu – İstekçi ana baba tutumlarını

ölçmeye, 3-5-8-12-16-23-31-35-38-40. sorular ise Otoriter anne-baba tutumlarını ölçmeye yönelik sorulardır (Kuzgun ve Eldeleklioğlu,2005,70-71).

3.4.2.Lise Öğrencilerinin Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Tutumları Ölçeği

Lise öğrencilerinin Bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarını ölçmek için ihtiyaç duyulan tutum ölçeği ile ilgili olarak yerli ve yabancı literatür taranmış ancak amaca uygun kapsamlı bir tutum ölçeği bulunamamıştır. Bu nedenden dolayı veri toplama aracı olarak yeni bir tutum ölçeği oluşturulması tasarlanmıştır. Bu bağlamda çok sayıda ölçek incelenmiş, tutum ölçeğinin kuramsal temelleri oluşturulmuştur. Bu kapsamda;

Bağımlılık yapan maddelere ilişkin lise öğrencilerinin tutumlarını belirlemeye yönelik bir tutum ölçeği geliştirmek amacıyla 64 maddeden oluşan bir deneme ölçeği hazırlanmıştır. Hazırlanan bu denemelik ölçek beşli likert tipi bir derecelendirme ölçeğidir. Denemelik ölçekte yer alan ifadelerin karşısında bulunan rakamlar; 5= tamamen uygun, 4=çoğunlukla uygun, 3= kısmen uygun, 2= nadiren uygun, 1=hiç uygun değil anlamına gelecek şekilde düzenlenmiştir. Aşağıda yer alan bu deneme ölçeği 2004-2005 öğretim yılı bahar döneminde 577 lise öğrencisine uygulanmış ve denemelik ölçek maddelerine dayalı olarak olası boyut sayının belirlenmesi ve madde seçimi için madde faktör yük değerleri incelenmiştir. 64 maddelik deneme ölçeğine öğrencilerin vermiş oldukları yanıtlar aracılığıyla temel bileşenler faktör analizi yapılmıştır. Aşağıda bağımlılık yapan maddelere ilişkin lise öğrencilerinin tutumlarını belirlemeye yönelik denemelik maddeler ile bu maddelere ilişkin yanıt seçeneklerini oluşturan beşli derecelendirme ölçeği yer almaktadır.

Tablo 6. Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Lise Öğrencilerinin Tutumlarını Belirlemeye Yönelik Denemelik Maddeler İle Bu Maddelere İlişkin Yanıt Seçeneklerini Oluşturan Beşli Derecelendirme Ölçeği

Bağımlılık yapan madde: <i>Beyin işlevlerini doğrudan etkileyerek, bedensel, psikolojik, davranışsal ve bilişsel değişmelere yol açan, bağımlılık oluşturan, keyif veren ancak yaşam için gerekli olmayan her türlü maddedir. Bu ölçekte esrar, eroin, kokain, ecstasy gibi yasal olmayan bağımlılık yapan maddeler kastedilmektedir.</i>	Tamamen Uygun	Çoğunlukla Uygun	Kısmen Uygun	Nadiren Uygun	Hiç Uygun değil
1. Bağımlılık yapan maddeler bana iradesizliği çağrıştırmaktadır.	5	4	3	2	1
2. Kendimi kontrol eden birisi olarak bağımlı olmayacağımı düşünüyorum	5	4	3	2	1
3. Bağımlılık yapan maddelerin insanların yaşamlarında başarısızlıklarına neden olduğu kanaatindeyim	5	4	3	2	1
4. Doğal mutluluk yollarının(spor, yardımlaşma, ders başarısı, sevme-sevilme....vb) sahte/yapay mutluluk yollarından (uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanımı) daha	5	4	3	2	1
5. Her durum ve koşulda bağımlılık yapan bir maddeyi kullanmayacağıma ilişkin kendime güvenim tamdır.	5	4	3	2	1
6. Bağımlılık yapan maddelerin belirtildiği kadar zararlı ve tehlikeli olmadığı kanaatindeyim.	5	4	3	2	1
7. Bağımlılık yapan bir maddeye alışsam bile tekrar bırakabilirim.	5	4	3	2	1
8. Bağımlılık yapan maddelerin, kullandıklarında öldürücü olabileceklerini biliyorum.	5	4	3	2	1
9. Bağımlılık yapan maddelerin bazılarının kullanılma biçiminin(enjeksiyon) insanlara bulaşıcı hastalıkları taşıyacağını biliyorum.	5	4	3	2	1
10. İnsanın yaşamında hiçbir nedenin bağımlılık yapan bir maddenin alınmasına neden olamayacağını düşünüyorum.	5	4	3	2	1
11. Bağımlılık yapan maddelerin insanların yaşamına olumlu yönde bir farklılık getirdiğini düşünüyorum.	5	4	3	2	1
12. Eğer fırsat bulursam bağımlılık yapan maddelerden her hangi birini denemekten kaçınmam	5	4	3	2	1
13. Bağımlılık yapan maddelerden birini kullandığımda arkadaşlarım arasında daha fazla ilgi çekeceğimi	5	4	3	2	1
14. Maddi imkanlarım ve çevrem uygun olsa bağımlılık yapan bir maddeyi kullanabileceğimi düşünüyorum.	5	4	3	2	1
15. İlk sayfada yapılan tanıma göre kendimi bağımlılık yapan bir madde kullanıcısı olarak görmüyorum	5	4	3	2	1
16. İnsan zaman zaman kendisini mutlu etmek için bağımlılık yapan bir madde alabilir.	5	4	3	2	1

Tablo 6 (Devamı)

	Tamamen Uygun	Çoğunlukla Uygun	Kısmen Uygun	Nadiren Uygun	Hiç Uygun değil
17. Bağımlılık yapan maddelerin kötülüğü ve olumsuzluğu hakkında söylenenleri ve anlatılanları fazla inandırıcı bulmuyorum.	5	4	3	2	1
18. Bağımlılık yapan bir maddeyi kullanıyor olsaydım, daha mutlu birisi olabilirdim diye düşünüyorum.	5	4	3	2	1
19. Bağımlılık yapan bir maddeyi kullanıyor olsaydım, arkadaş çevrem daha çok olurdu diye düşünüyorum.	5	4	3	2	1
20. Eroin, kokain, esrar, ecstasy (ekstazi) gibi isimleri duymak bende zenginlik ve mutluluk çağrışımı yapıyor.	5	4	3	2	1
21. İnsanların özel günlerinde (doğum günü, mezuniyet partisi.....vb) bağımlılık yapan maddelerin kullanılması bence normaldir.	5	4	3	2	1
22. Bağımlılık yapan maddelere ilişkin getirilen bazı yasakların insanların özgürlüğünü kısıtladığını düşünüyorum.	5	4	3	2	1
23. Eğer canım isterse bağımlılık yapan maddelerden her hangi birini kolayca bulup alabileceğimi düşünüyorum	5	4	3	2	1
24. Bağımlılık yapan bir maddenin bir kez dahi alınsa insana zarar vereceğini biliyorum	5	4	3	2	1
25. Bağımlılık yapan maddeler konusunda yetkililer tarafından yeterli tedbir alınmadığı inancındayım	5	4	3	2	1
26. Bağımlılık yapan maddelerden her hangi birini kullanan birisiyle arkadaşlık yapmak istemem.	5	4	3	2	1
27. Bağımlılık yapan maddeleri kullanan insanların kendilerine, yakınlarına ve topluma zarar verdiğini düşünüyorum.	5	4	3	2	1
28. Bağımlılık yapan maddelerden her hangi birini kullanmamın anne ve babamı çok üzeceğini biliyorum.	5	4	3	2	1
29. Televizyon, gazete ve diğer kitle iletişim araçlarında yer alan bağımlılık yapan maddelerle ilgili haberleri duyduğumda ürperiyorum.	5	4	3	2	1
30. Bağımlılık yapan bir madde kullanıcısı olmadığım için kendimle gurur duyuyorum.	5	4	3	2	1
31. Bağımlılık yapan maddeleri kullanmanın beni değersiz kılacağı inancındayım.	5	4	3	2	1
32. Bağımlılık yapan bir madde kullanmanın insanın en önemli olumsuzluklarından biri olacağı kanaatindeyim	5	4	3	2	1
33. Bağımlılık yapan maddelerin çağımızın en önemli sorunlarından birisi olduğunu düşünüyorum	5	4	3	2	1
34. İzlediğim filmlerdeki bağımlılık yapan maddelerle ilgili bazı sahneler beni rahatsız eder.	5	4	3	2	1
35.Eğer insanları mutlu edecekse bağımlılık yapan maddeleri alabilmeliler diye düşünüyorum	5	4	3	2	1

Tablo 6 (Devamı)

Bağımlılık yapan madde: <i>Beyin işlevlerini doğrudan etkileyerek, bedensel, ruhsal, davranışsal ve bilişsel değişmelere yol açan, bağımlılık oluşturan, keyif veren ancak yaşam için gerekli olmayan her türlü maddedir. Bu ölçekte esrar, eroin, kokain, ekstazi gibi yasal olmayan bağımlılık yapan maddeler kastedilmektedir.</i>	Tamamen Uygun	Çoğunlukla Uygun	Kısmen Uygun	Nadiren Uygun	Hiç Uygun değil
36. Bağımlılık yapan her maddenin zararlı olmadığı kanaatindeyim.	5	4	3	2	1
37. Bana göre bir ailenin başına gelecek en kötü şeylerden biri aile üyelerinden birisinin bağımlılık yapan maddelerden birini kullanıyor olmasıdır.	5	4	3	2	1
38. Madde bağımlılığının tehlikeleri konusunda yapılacak bir bilgilendirme toplantısına katılmak hoşuma gider	5	4	3	2	1
39. Bağımlılık yapan bir maddeyi kullanan bir arkadaşımı ilgili kişilere ve yetkililere haber vermektan çekinmem.	5	4	3	2	1
40. Tanıdığım, sevdiğim insanlar dahi bana bağımlılık yapan bir maddeyi ikram etse, onları kırma pahasına da olsa kabul etmem.	5	4	3	2	1
41. Bağımlılık yapan maddeleri kullanan insanların yaşamlarında diğer insanlar kadar başarılı olabileceklerini düşünüyorum.	5	4	3	2	1
42. Bağımlılık yapan bir maddeyi kullanan arkadaşımı bırakması için elimden gelen yardımı yapmak için çaba gösteririm.	5	4	3	2	1
43. Bağımlılık yapan maddelerin beni nasıl etkileyeceğini zaman zaman merak ediyorum	5	4	3	2	1
44. Bağımlılık yapan maddelerin kullanıldığı yerlerden ve ortamlardan uzak dururum.	5	4	3	2	1
45. Şu an sahip olduğum kişilik özelliklerimin beni madde bağımlısı yapmayacağına inanıyorum.	5	4	3	2	1
46. Tütün ve alkolün bağımlılık yapan maddelerden olmadığını düşünüyorum.	5	4	3	2	1
47. Kullanımı güvenli olan bir bağımlılık yapan madde olmadığını inancındayım.	5	4	3	2	1
48. Bağımlılık yapan maddelere insanın biyolojik olarak bir gereksinimi yoktur.	5	4	3	2	1
49. Bağımlılık yapan maddelerden bazıları doğal olduğu için insana zarar vermeyeceğini düşünüyorum	5	4	3	2	1
50. Bağımlılık yapan maddeleri kullanarak yaşamak benim için bir yaşam biçimi olamaz	5	4	3	2	1
51. Bağımlılık yapan maddeleri alma düşüncesi dahi canımı sıkıyor.	5	4	3	2	1
52. Bağımlılık yapan maddeleri kullanma koşulları ve ortamları bana çok itici geliyor.	5	4	3	2	1

Tablo 6 (Devamı)

Bağımlılık yapan madde: <i>Beyin işlevlerini doğrudan etkileyerek, bedensel, ruhsal, davranışsal ve bilişsel değişmelere yol açan, bağımlılık oluşturan, keyif veren ancak yaşam için gerekli olmayan her türlü maddedir. Bu ölçekte esrar, eroin, kokain, ekstazi gibi yasal olmayan bağımlılık yapan maddeler kastedilmektedir.</i>	Tamamen Uygun	Çoğunlukla Uygun	Kısmen Uygun	Nadiren Uygun	Hiç Uygun değil
53. Sıkıntılı ve stresli durumlarda insanların bağımlılık yapan maddeleri kullanmalarının onlar için yararlı olduğunu düşünüyorum	5	4	3	2	1
54. Bağımlılık yapan maddelerin uzun vadede insanlara mutsuzluk getireceğini biliyorum.	5	4	3	2	1
55. Bağımlılık yapan maddelerin insanlara bazı olumlu özellikler kazandırdığını düşünüyorum.	5	4	3	2	1
56. Bağımlılık yapan maddelerin mutluluk ve neşe getirdiği kanaatindeyim.	5	4	3	2	1
57. Bağımlılık yapan maddelerden bazılarının insanları suç işlemeye teşvik ettiğini biliyorum.	5	4	3	2	1
58. Bağımlılık yapan maddelerden bazılarının alımp tüketilebildiği eğlence merkezleri bana çekici geliyor.	5	4	3	2	1
59. Yasal olmayan bağımlılık madde ticaretini yapan insanlara daha ağır cezalar verilmesi kanaatindeyim.	5	4	3	2	1
60. Zaman zaman bağımlılık yapan bir madde bağımlısı olabilirim diye endişeleniyorum.	5	4	3	2	1
61. Bir maddeye bağımlı olan insanların başka şeylere de(insanlar, eşyalar, fikirler ....gibi) bağımlı olacağı kanaatindeyim.	5	4	3	2	1
62. Fırsatım olsa bağımlılık yapan maddelere karşı mücadele eden dernek, vakıf...vb gönüllü kuruluşlarda görev almak isterim.	5	4	3	2	1
63. Bağımlılık yapan maddeleri kullananlara, kullanmayı özendirenlere ve satanlara en ağır cezaların verilmesi gerektiğini düşünüyorum.	5	4	3	2	1
64. Bağımlılık yapan maddeleri kullananlara değer vermem.	5	4	3	2	1

Denemelik 64 maddeden oluşan bu ölçeğin 577 lise öğrencisine uygulanmasından elde edilen verilerin faktör çözümlenmesine uygunluğu test edilmiştir. Elde edilen Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem uygunluk değerinin (.902) Pallat (2001) tarafından önerilen en düşük .60 değerinden büyük olması ve Bartlett testi (Bartlett's Test of Sphericity: 11335,075 ; 2016 ; $p < .000$) sonucunun manidar olması verilerin faktör çözümlenmesine uygun olduğunu göstermektedir. Elde edilen veriler kullanılarak ölçeğin faktör yapısını belirlemek amacıyla döndürülmüş temel bileşenler analizi yapılmıştır. Yapılan temel bileşenler analizi sonucunda ölçek maddelerinin 7 faktörde toplandığı

görülmüştür. Birinci faktörde faktör yükleri .40'ın altında olan maddelerin(1-2-4-5-7-8-9-10-15-17-24-25-43-47-48-57-60-61-64. maddeler) çıkarılmasıyla tekrarlanan analiz sonucunda faktör yükleri .610 ile .430 arasında değişen 45 madde ölçekte yer almıştır. Bu maddelerden 21 madde bağımlılık yapan maddelere ilişkin olumlu yargı (2-3-4-5-6-7-8-9-10-11-12-13-23-24-29-33-34-38-40-41-42. maddeler tersten puanlanacak), 24 madde ise olumsuz yargı (1-14-15-16-17-18-19-20-21-22-25-26-27-28-30-31-32-35-36-37-39-43-44-45.maddeler) içermektedir. Ölçekte yer alan maddelerin faktör yükleri ve madde test korelasyonları Tablo 7'de yer almaktadır.

Tablo 7. Ölçekte Yer Alan Maddelerin Faktör Yükleri ve Madde Test Korelasyonları

Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Tutum Ölçeğinde Yer Alan Maddeler	Faktör Yüğü	Toplam Madde Korelasyonu
1. Bağımlılık yapan maddelerin insanların yaşamlarında başarısızlıklarına neden olduğu kanaatindeyim	.430	.437
2. Bağımlılık yapan maddelerin belirtildiği kadar zararlı ve tehlikeli olmadığı kanaatindeyim.	-.411	.419
3. Bağımlılık yapan maddelerin insanların yaşamına olumlu yönde bir farklılık getirdiğini düşünüyorum.	-.416	.414
4. Eğer fırsat bulursam bağımlılık yapan maddelerden her hangi birini denemekten kaçınmam.	-.517	.494
5. Bağımlılık yapan maddelerden birini kullandığımda arkadaşlarım arasında daha fazla ilgi çekeceğimi düşünüyorum.	-.492	.465
6. Maddi imkanlarım ve çevrem uygun olsa bağımlılık yapan bir maddeyi kullanabileceğimi düşünüyorum.	-.497	.467
7. İnsan zaman zaman kendisini mutlu etmek için bağımlılık yapan bir madde alabilir.	-.574	.557
8. Bağımlılık yapan bir maddeyi kullanıyor olsaydım, daha mutlu birisi olabilirdim diye düşünüyorum.	-.602	.564
9. Bağımlılık yapan bir maddeyi kullanıyor olsaydım, arkadaş çevrem daha çok olurdu diye düşünüyorum.	-.596	.564
10. Eroin, kokain, esrar, ecstasy (ekstazi) gibi isimleri duymak bende zenginlik ve mutluluk çağrışımı yapıyor.	-.524	.493
11. İnsanların özel günlerinde (doğum günü, mezuniyet partisi.....vb) bağımlılık yapan maddelerin kullanılması bence normaldir.	-.592	.564
12. Bağımlılık yapan maddelere ilişkin getirilen bazı yasakların insanların özgürlüğünü kısıtladığını düşünüyorum.	-.530	.527
13. Eğer canım isterse bağımlılık yapan maddelerden her hangi birini kolayca bulup alabileceğimi düşünüyorum	-.475	.479

Tablo 7 (Devamı)

Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Tutum Ölçeğinde Yer Alan Maddeler	Faktör Yüğü	Toplam Madde Korelasyonu
14. Bağımlılık yapan maddelerden her hangi birini kullanan birisiyle arkadaşlık yapmak istemem.	.444	.454
15. Bağımlılık yapan maddeleri kullanan insanların kendilerine, yakınlarına ve topluma zarar verdiğini düşünüyorum.	.506	.500
16. Bağımlılık yapan maddelerden her hangi birini kullanmamın anne ve babamı çok üzeceğini biliyorum.	.456	.445
17. Televizyon, gazete ve diğer kitle iletişim araçlarında yer alan bağımlılık yapan maddelerle ilgili haberleri duyduğumda ürperiyorum.	.483	.489
18. Bağımlılık yapan bir madde kullanıcısı olmadığım için kendimle gurur duyuyorum.	.501	.501
19. Bağımlılık yapan maddeleri kullanmanın beni değersiz kılacağı inancındayım.	.510	.511
20. Bağımlılık yapan bir madde kullanmanın insanın en önemli olumsuzluklarından biri olacağı kanaatindeyim	.602	.594
21. Bağımlılık yapan maddelerin çağımızın en önemli sorunlarından birisi olduğunu düşünüyorum	.561	.549
22. İzlediğim filmlerdeki bağımlılık yapan maddelerle ilgili bazı sahneler beni rahatsız eder.	.487	.499
23.Eğer insanları mutlu edecekse bağımlılık yapan maddeleri alabilmeliler diye düşünüyorum	-.502	.498
24. Bağımlılık yapan her maddenin zararlı olmadığı kanaatindeyim.	-.466	.465
25. Bana göre bir ailenin başına gelecek en kötü şeylerden biri aile üyelerinden birisinin bağımlılık yapan maddelerden birini kullanıyor olmasıdır.	.548	.553
26. Madde bağımlılığının tehlikeleri konusunda yapılacak bir bilgilendirme toplantısına katılmak hoşuma gider	.432	.449
27. Bağımlılık yapan bir maddeyi kullanan bir arkadaşımı ilgili kişilere ve yetkililere haber vermekten çekinmem.	.410	.435
28.Tanıdığım, sevdiğim insanlar dahi bana bağımlılık yapan bir maddeyi ikram etse, onları kırma pahasına da olsa kabul etmem.	.519	.519
29. Bağımlılık yapan maddeleri kullanan insanların yaşamlarında diğer insanlar kadar başarılı olabileceklerini düşünüyorum.	-.562	.563
30. Bağımlılık yapan bir maddeyi kullanan arkadaşıma bırakması için elimden gelen yardımı yapmak için çaba gösteririm.	.454	.456
31. Bağımlılık yapan maddelerin kullanıldığı yerlerden ve ortamlardan uzak dururum.	.457	.468
32. Şu an sahip olduğum kişilik özelliklerimin beni madde bağımlısı yapmayacağına inanıyorum.	.428	.443
33. Tütün ve alkolün bağımlılık yapan maddelerden olmadığını düşünüyorum.	-.471	.476
34. Bağımlılık yapan maddelerden bazıları doğal olduğu için insana zarar vermeyeceğini düşünüyorum	-.505	.516
35. Bağımlılık yapan maddeleri kullanarak yaşamak benim için bir yaşam biçimi olamaz	.446	.459
36. Bağımlılık yapan maddeleri alma düşüncesi dahi canımı sıkıyor.	.511	.522
37. Bağımlılık yapan maddeleri kullanma koşulları ve ortamları bana çok itici geliyor.	.420	.439

Tablo 7 (Devamı)

Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Tutum Ölçeğinde Yer Alan Maddeler	Faktör Yüğü	Toplam Madde Korelasyonu
38. Sıkıntılı ve stresli durumlarda insanların bağımlılık yapan maddeleri kullanmalarının onlar için yararlı olduğunu düşünüyorum	-.573	.580
39. Bağımlılık yapan maddelerin uzun vadede insanlara mutsuzluk getireceğini biliyorum.	.422	.439
40. Bağımlılık yapan maddelerin insanlara bazı olumlu özellikler kazandırdığını düşünüyorum.	-.435	.448
41. Bağımlılık yapan maddelerin mutluluk ve neşe getirdiği kanaatindeyim.	-.537	.540
42. Bağımlılık yapan maddelerden bazılarının alınıp tüketilebildiği eğlence merkezleri bana çekici geliyor.	-.482	.492
43. Yasal olmayan bağımlılık madde ticaretini yapan insanlara daha ağır cezalar verilmesi kanaatindeyim.	.478	.488
44. Fırsatım olsa bağımlılık yapan maddelere karşı mücadele eden dernek, vakıf...vb gönüllü kuruluşlarda görev almak isterim.	.463	.479
45. Bağımlılık yapan maddeleri kullananlara, kullanmayı özendirenlere ve satanlara en ağır cezaların verilmesi gerektiğini düşünüyorum.	.610	.610

Kaya'nın Doğan (2002)'dan aktardığına göre, sosyal bilimlerde veri toplama amacıyla kullanılan bir ölçme aracının tek boyutlu bir ölçek olarak kabul edilmesinin iki temel koşulu bulunmaktadır. Bunlardan birincisi birinci faktörün açıkladığı varyans yüzdesinin toplam varyansın en az %30'u olması, diğeri ise birinci faktörün öz değerinin ikinci faktörün öz değerinin yaklaşık 3-3,5 katından daha büyük olmasıdır (Kaya, 2005, 225). Bu iki ölçüt açısından baktığımızda birinci faktörün açıkladığı varyans yüzdesinin %30'un üzerinde (24,961) olmadığı ancak birinci faktörün öz değerinin ikinci faktörün öz değerinden 4 kat fazla olduğu görülmektedir. Elde edilen bu sonuç lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumları ölçmeye olarak geliştirilen bu tutum ölçeğinin bir faktörden oluştuğunu göstermektedir. Tablo'7 de görüldüğü gibi bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutum ölçeğinde yer alan 45 maddenin toplam puanla olan korelasyon değerlerinin .414 ile .610 arasında değiştiği görülmektedir. Bu sonuç ölçekte yer alan maddelerin benzer davranışları örneklediğini göstermektedir. Denemelik 64 maddelik ölçeğin 577 lise öğrencisine uygulanması sonucu yapılan analizler neticesinde belirlenen 45 maddenin iç tutarlılık katsayısı (Cronbach Alfa) .92'dir. Lise öğrencilerinin bağımlılık

yapan maddelere ilişkin tutumlarını belirlemek amacıyla geliştirilen bu tutum ölçeğinden alınacak en üst puan sınırı 225, en düşük puan sınırı ise 45'dir. Bağımlılık yapan maddelere ilişkin olumlu tutumları içeren ifadelerin tersten puanlanması sonucu elde edilecek puanın yüksekliği bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumların olumsuz olduğunu, düşüklüğü ise bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumun olumlu olduğunu göstermektedir.

3.5. Veri Toplama Aracının Uygulanması

Hazırlanan kişisel bilgi formu ve ölçekler için gerekli uygulama izinleri alınmıştır. Malatya İl Merkezinde bulunan ve örneklem kısmında isimleri yazılı liselere araştırmacı tarafından bizzat gidilerek uygulamalar yapılmış olup anketlerin geri dönüşü ise yine aynı yolla sağlanmıştır. Araştırmacı tarafından bizzat toplanan 750 anketten 5 tanesi yarım cevaplanması veya tamamen aynı seçeneklerin işaretlenmesi sebebiyle geçersiz sayılmış ve analizler 745 geçerli anket üzerinden yapılmıştır.

3.6. Verilerin Analizi

Araştırma ile ilgili elde edilen veriler ilgili bilgisayar (SPSS) paket programı yardımı ile bilgisayara aktarılmış, bağımsız değişkenlere göre lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumları ve algıladıkları anne baba tutumları ile ilgili sorulara verilen cevapların ortalama ve standart sapma tabloları çıkartılmıştır

Bağımlılık yapan maddelere ilişkin lise öğrencilerinin tutumlarının, cinsiyet, sınıf düzeyi, doğum tarihi (yaş) anne-baba öğrenim düzeyi, ailenin yıllık geliri, anne-babanın birlikte yaşayıp yaşamaması, kardeş sayısı, annenin çalışıp çalışmaması, baba mesleği değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenebilmesi amacıyla ikili karşılaştırmalarda bağımsız gruplar için t testi, ikiden fazla seçenekli karşılaştırmalarda tek yönlü varyans analizi (One-Way ANOVA) uygulanmıştır. Uygulanan varyans analizi sonucunda dağılımın homojen olup olmadığını test eden Levene'nin Varyansların Homojenliği Testi (Levene's Test for Equality of Variances) sonuçları incelenmiştir. Grup varyanslarının eşit olduğu durumlarda, ortalama puanlarının çoklu karşılaştırması Fischer'in LSD testi (Least Significance Degree) ile yapılmış ve sonuçlar gerekli

durumlarda yorumlanmıştır. Varyansların homojen olmadığı durumlarda ($p < .05$) varyans analizi yerine Kruskal Wallis-H Testi yapılmıştır.

Kruskal Wallis-H Testi, ilişkisiz iki ya da daha çok örneklem ortalamasının birbirlerinden anlamlı farklılık gösterip göstermediğini test eder. Parametrik bir test olan Tek Yönlü (Faktörlü) Varyans Analizinin, normallik varsayımının karşılanmadığı durumlarda kullanılır (Büyüköztürk, 2002, 153). Kruskal Wallis-H testi sonucunda p değerinin anlamlı çıkması sonucu, gruplar arasındaki farkın hangi grup ya da gruplardan kaynaklandığının belirlenebilmesi için değişkenlerin alt bölümleri ikili olarak gruplanmış ve bu ikili gruplar için Mann Whitney-U testi uygulanmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin demografik özelliklerini belirlemede frekans ve yüzde hesaplamaları yapılmıştır. Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumları ile anne-baba tutumları arasındaki ilişkinin belirlenmesinde elde edilen veriler üzerinde Pearson korelasyon katsayısı hesaplanmıştır.

Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının her soru düzeyindeki aritmetik ortalamalarının yorumlanmasında şu değerler kullanılmıştır:

<u>Tutum Düzeyi</u>	<u>Aralık Değeri</u>	<u>Anlamı</u>
1	1-1.80	Hiç uygun değil
2	1.81-2.60	Nadiren uygun
3	2.61-3.40	Kısmen uygun
4	3.41-4.20	Çoğunlukla uygun
5	4.21-5.00	Tamamen uygun

Araştırma sonucunda elde edilen veriler araştırmanın alt problemlerine uygun olarak tablolara dönüştürülüp yorumlanmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde araştırmanın alt problemleri ile ilgili bulgular ve yorumlar, alt problemlerin birinci bölümde yer alan düzenlenme sırasına göre açıklanmıştır.

4.1 Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın birinci alt problemi; “Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının olumsuzluk düzeyi nedir?” biçiminde ifade edilmiştir.

Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının düzeyleriyle ilgili birey sayısı (N) , aritmetik ortalama ($\bar{x}$) , ve standart sapma (ss) ile ilgili bilgiler Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. Lise Öğrencilerinin Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Tutumlarının Düzeyleriyle İlgili Birey Sayısı , Aritmetik Ortalama, ve Standart Sapma Dağılımı.

	N	Min.	Max.	$\bar{x}$	ss
Bağımlılık Yapan Mad. İlişkin Tutum Düzeyi	745	45,00	225,00	202,61	22,54

Tablo 8’de görüldüğü gibi, Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının aritmetik ortalaması ($\bar{x}$)=202,61 olarak belirlenmiştir. Bu bulgu lise öğrencilerinin Bağımlılık Yapan maddelere ilişkin tutum düzeylerinin “tamamen uygun” aralığında olumsuz olduğunu göstermektedir (202,6:45=4,50). Bir başka ifadeyle, Malatya il merkezinde liselerde okuyan öğrencilerin büyük çoğunluğu, bağımlılık yapan maddelerin kendi yaşamlarına olumlu bir katkı sağlamayacakları ve bu maddelerin zararları konusunda bilinçli oldukları söylenebilir. Ancak madde bağımlılığının nedenlerinden birisi de arkadaş çevresi ve baskısı olduğundan, lise öğrencilerinden bazılarının bu maddelere ilişkin olumlu görüş beslemeleri diğer öğrenciler açısından risk olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda, madde bağımlılığına karşı yapılan mücadelede bu maddelere ilişkin olumlu görüş sahibi olan öğrenciler dikkate alınarak olumlu tutumlarını

sonlandırıcı diğer öğrencilerin ise olumsuz tutumlarını güçlendirici tedbirlerin alınması önemli görülmektedir.

Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutum ölçeğinde yer alan tutum ifadelerinin analiz sonuçları Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9. Lise Öğrencilerinin Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Tutum Ölçeğinde Belirtilen 45 Tutum İfadesinin Aritmetik Ortalama ($\bar{X}$), Frekans (f) ve %'lerine ait Sonuçlar.

	$\bar{X}$	Tamamen Uygun		Çoğunlukla Uygun		Kısmen Uygun		Nadiren Uygun		Hiç Uygun değil	
		f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
1-Bağımlılık yapan maddelerin insanların yaşamlarında başarısızlıklara neden olduğu kanaatindeyim	4,73	636	85,4	59	7,9	27	3,6	9	1,2	14	1,9
2-Bağımlılık yapan maddelerin belirtildiği kadar zararlı ve tehlikeli olmadığı kanaatindeyim.	4,70	660	88,6	23	3,1	16	2,1	16	2,1	30	4,0
3-Bağımlılık yapan maddelerin İnsanların yaşamına olumlu yönde bir farklılık getirdiğini düşünüyorum.	4,65	659	88,5	19	2,6	11	1,5	9	1,2	47	6,3
4-Eğer fırsat bulursam bağımlılık yapan maddelerden herhangi birini denemekten kaçınmam	4,86	702	94,2	17	2,3	8	1,1	5	,7	13	1,7
5-Bağımlılık yapan maddelerden birini kullandığımda arkadaşların arasında daha fazla ilgi çekeceğimi düşünüyorum.	4,80	682	91,5	28	3,8	9	1,2	4	,5	22	3,0
6-Maddi imkanlarım ve çevrem uygun olsa bağımlılık yapan bir maddeyi kullanabileceğimi düşünüyorum.	4,86	699	93,8	21	2,8	9	1,2	5	,7	11	1,5
7-İnsan zaman zaman kendisini mutlu etmek için bağımlılık yapan bir madde alabilir.	4,58	580	77,9	82	11,0	46	6,2	15	2,0	22	3,0
8-Bağımlılık yapan bir maddeyi kullanıyor olsaydım, daha mutlu birisi olabilirdim diye düşünüyorum.	4,88	698	93,7	27	3,6	10	1,3	3	,4	7	,9
9-Bağımlılık Yapan bir maddeyi kullanıyor olsaydım, arkadaş çevrem daha çok olurdu diye düşünüyorum.	4,80	673	90,3	35	4,7	15	2,0	9	1,2	13	1,7
10-Eroin, kokain, esrar, ecstasy gibi isimleri duymak bende zenginlik ve mutluluk çağrışımı yapıyor.	4,86	699	93,8	18	2,4	10	1,3	6	,8	12	1,6

Tablo 9. (Devamı)

	Tamamen Uygun		Çoğunlukla Uygun		Kısmen Uygun		Nadiren Uygun		Hiç Uygun değil		
	$\bar{X}$	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
11-İnsanların özel günlerinde (doğum günü, mezuniyet partisi vb.) bağımlılık yapan maddelerin kullanılması bence normaldir.	4,71	629	84,4	67	9,0	23	3,1	6	,8	20	2,7
12-Bağımlılık yapan maddelere ilişkin getirilen bazı yasakların insanların özgürlüğünü kısıtladığını düşünüyorum.	4,51	580	77,9	76	10,2	29	3,9	13	1,7	47	6,3
13-Eğer canım isterse bağımlılık yapan maddelerden her hangi birini kolayca bulup alabileceğimi düşünüyorum.	4,34	544	73,0	60	8,1	58	7,8	19	2,6	64	8,6
14-Bağımlılık yapan maddelerden her hangi birini kullanan birisiyle arkadaşlık yapmak istemem.	4,03	501	67,2	36	4,8	50	6,7	47	6,3	111	14,9
15-Bağımlılık yapan maddeleri kullanan insanların kendilerine, yakınlarına ve topluma zarar verdiğini düşünüyorum.	4,43	583	78,3	49	6,6	29	3,9	22	3,0	62	8,3
16-Bağımlılık yapan maddelerden her hangi birini kullanmamın anne ve babamı çok üzeceğini biliyorum.	4,66	657	88,2	21	2,8	14	1,9	8	1,1	45	6,0
17-Televizyon, gazete ve diğer kitle iletişim araçlarında yer alan bağımlılık yapan maddelerle ilgili haberleri duyduğumda ürperiyorum.	4,13	483	58,8	113	15,2	101	13,6	41	5,5	52	7,0
18-Bağımlılık yapan bir madde kullanıcısı olmadığım için kendimle gurur duyuyorum.	4,66	659	88,5	19	2,6	12	1,6	10	1,3	45	6,0
19-Bağımlılık yapan maddeleri kullanmanın beni değersiz kılacağı inancındayım.	4,40	591	79,3	41	5,5	16	2,1	16	2,1	81	10,9
20-Bağımlılık yapan bir madde kullanmanın insanın en önemli olumsuzluklarından biri olacağı kanaatindeyim	4,55	592	79,5	67	9,0	33	4,4	15	2,0	38	5,1
21-Bağımlılık yapan maddelerin çağımızın en önemli sorunlarından birisi olduğunu düşünüyorum.	4,56	557	74,8	116	15,6	31	4,2	20	2,7	21	2,8
22-İzlediğim filmlerdeki bağımlılık yapan maddelerle ilgili bazı sahneler beni rahatsız eder.	3,96	369	49,5	150	20,1	120	16,1	44	5,9	62	8,3
23-Eğer insanları mutlu edecekse bağımlılık yapan maddeleri alabilenler diye düşünüyorum.	4,59	602	80,8	57	7,7	45	6,0	10	1,3	31	4,2

Tablo 9. (Devamı)

	$\bar{X}$	Tamamen Uygun		Çoğunlukla Uygun		Kısmen Uygun		Nadiren Uygun		Hiç Uygun değil	
		f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
24-Bağımlılık yapan her maddenin zararlı olmadığı kanaatindeyim.	4,38	568	76,2	52	7,0	39	5,2	17	2,3	69	9,3
25-Bana göre bir ailenin başına gelecek en kötü şeylerden biri aile üyelerinden birisinin bağımlılık yapan maddelerden birini kullanıyor olmasıdır.	4,30	527	70,7	82	11,0	40	5,4	29	3,9	67	9,0
26-Madde bağımlılığının tehlikeleri konusunda yapılacak bir bilgilendirme toplantısına katılmak hoşuma gider.	4,23	479	64,3	114	15,3	63	8,5	29	3,9	60	8,1
27-Bağımlılık yapan bir maddeyi kullanan bir arkadaşımı ilgili kişilere ve yetkililere haber vermekten çekinmem.	3,83	382	51,3	117	15,7	91	12,2	54	7,2	101	13,6
28-Tanıdığım, sevdiğim insanlar dahi bana bağımlılık yapan bir maddeyi ikram etse, onları kırma pahasına da olsa kabul etmem.	4,64	644	86,4	32	4,3	14	1,9	14	1,9	41	5,5
29-Bağımlılık yapan maddeleri kullanan insanların yaşamlarında diğer insanlar kadar başarılı olabileceklerini düşünüyorum.	4,36	534	71,7	84	11,3	50	6,7	16	2,1	61	8,2
30-Bağımlılık yapan bir maddeyi kullanan arkadaşıma bırakması için elimden gelen yardımı yapmak için çaba gösteririm.	4,57	585	78,5	78	10,5	37	5,0	16	2,1	29	3,9
31-Bağımlılık yapan maddelerin kullanıldığı yerlerden ve ortamlardan uzak dururum.	4,51	587	78,8	61	8,2	34	4,6	23	3,1	40	5,4
32-Şu an sahip olduğum kişilik özelliklerimin beni madde bağımlısı yapmayacağına inanıyorum.	4,35	587	78,8	31	4,2	22	3,0	16	2,1	89	11,9
33-Tütün ve alkolün bağımlılık yapan maddelerden olmadığını düşünüyorum.	4,33	544	73,0	64	8,6	45	6,0	24	3,2	68	9,1
34-Bağımlılık yapan maddelerden bazıları doğal olduğu için insana zarar vermeyeceğini düşünüyorum.	4,46	556	74,6	81	10,9	51	6,8	13	1,7	44	5,9
35-Bağımlılık yapan maddeleri kullanarak yaşamak benim için bir yaşam biçimi olamaz.	4,39	590	79,2	31	4,2	29	3,9	19	2,6	76	10,2
36-Bağımlılık yapan maddeleri alma düşüncesi dahi canımı sıkıyor.	4,51	589	79,1	59	7,9	30	4,0	22	3,0	45	6,0

Tablo 9. (Devamı)

	$\bar{X}$	Tamamen Uygun		Çoğunlukla Uygun		Kısmen Uygun		Nadiren Uygun		Hiç Uygun değil	
		f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
37-Bağımlılık yapan maddeleri kullanma koşulları ve ortamları bana çok itici geliyor.	4,35	565	75,8	44	5,9	46	6,2	19	2,6	71	9,5
38-Sıkıntı ve stresli durumlarda insanların bağımlılık yapan maddeleri kullanmalarının onlar için yararlı olduğunu düşünüyorum.	4,49	589	79,1	53	7,1	35	4,7	16	2,1	52	7,0
39-Bağımlılık yapan maddelerin uzun vadede insanlara mutsuzluk getireceğini biliyorum.	4,42	579	77,7	57	7,7	21	2,8	22	3,0	66	8,9
40-Bağımlılık yapan maddelerin insanlara bazı olumlu özellikler kazandırdığını düşünüyorum.	4,51	606	81,3	42	5,6	29	3,9	12	1,6	56	7,5
41-Bağımlılık yapan maddelerin mutluluk ve neşe getirdiği kanaatindeyim.	4,67	640	85,9	36	4,8	29	3,9	10	1,3	30	4,0
42-Bağımlılık yapan maddelerden bazılarının alınıp tüketilebildiği eğlence merkezleri bana çekici geliyor.	4,57	619	83,1	38	5,1	29	3,9	16	2,1	43	5,8
43-Yasal olmayan bağımlılık madde ticaretini yapan insanlara daha ağır cezalar verilmesi kanaatindeyim.	4,50	603	80,9	35	4,7	40	5,4	13	1,7	54	7,2
44-Fırsatım olsa bağımlılık yapan maddelere karşı mücadele eden dernek, vakıf ... vb. gönüllü kuruluşlarda görev almak isterim.	4,20	463	62,1	111	14,9	83	11,1	35	4,7	53	7,1
45-Bağımlılık yapan maddeleri kullananlara, kullanmayı özendirenlere ve satanlara en ağır cezaların verilmesi gerektiğini düşünüyorum.	4,57	606	81,3	57	7,7	29	3,9	12	1,6	41	5,5

Tablo 9’da yer alan lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutum ifadelerine yönelik yapılan değerlendirme sonuçlarından bazılarına aşağıda değinilmiştir:

Aritmetik ortalaması en yüksek olan tutum ifadesi 8. maddede yer almaktadır. Bu ifade “Bağımlılık yapan bir maddeyi kullanıyor olsaydım, daha mutlu birisi olabilirdim diye düşünüyorum.” şeklinde verilmiştir. Bu maddenin aritmetik ortalamasının $\bar{x} = 4,88$ olması lise öğrencilerinin bu maddede verilen tutum ifadesine ilişkin tutumlarının “tamamen uygun” aralığında olumsuz olduğunu göstermektedir

Puan ortalaması ikinci sırada yüksek olan tutum ifadeleri 4.,6. ve 10 maddelerde yer almaktadır. Bu ifadeler sırasıyla 4. madde “Eğer fırsat bulursam bağımlılık yapan maddelerden herhangi birini denemekten kaçınmam.” şeklinde, 6. madde “Maddi imkanlarım ve çevrem uygun olsa bağımlılık yapan bir maddeyi kullanabileceğimi düşünüyorum.” şeklinde ve 10. madde “Eroin, kokain, esrar, ecstasy gibi isimleri duymak bende zenginlik ve mutluluk çağrışımı yapıyor.” şeklinde verilmiştir. Bu maddelerin aritmetik ortalamasının $\bar{x}=4,86$ olarak belirlenmesi lise öğrencilerinin bu maddelerde verilen tutum ifadelerine ilişkin tutumlarının “tamamen uygun” aralığında olumsuz olduğunu göstermektedir.

Aritmetik ortalaması üçüncü sırada yüksek olan tutum ifadeleri 5. ve 9. maddelerde yer almaktadır. Bu ifadeler sırasıyla 5. madde “Bağımlılık yapan maddelerden birini kullandığımda arkadaşlarım arasında daha fazla ilgi çekeceğimi düşünüyorum” (tersten puanlanmıştır) şeklinde, 9. madde “Bağımlılık yapan bir maddeyi kullanıyor olsaydım arkadaş çevrem daha çok olurdu diye düşünüyorum” (tersten puanlanmıştır) şeklinde verilmiştir. Bu maddelerin aritmetik ortalamalarının $\bar{x}=4,80$ olması lise öğrencilerinin bu maddelerde verilen tutum ifadelerine ilişkin tutumlarının maddeye verilen cevabın tersten puanlanması sonucu “tamamen uygun” aralığında olumsuz olduğunu göstermektedir.

Aritmetik ortalaması en düşük olan tutum ifadesi 27. maddede yer almaktadır. Bu ifade “Bağımlılık yapan bir maddeyi kullanan bir arkadaşımı ilgili kişilere ve yetkililere haber vermekten çekinmem” şeklinde verilmiştir. Bu maddenin aritmetik ortalamasının $\bar{x}=3,83$ olarak belirlenmesi lise öğrencilerinin bu maddede verilen tutum ifadesine ilişkin tutumlarının “çoğunlukla uygun” aralığında olumsuz olduğunu göstermektedir.

Aritmetik ortalaması en düşük olan ikinci tutum ifadesi 22. maddede yer almaktadır. Bu ifade “İzlediğim filmlerdeki bağımlılık yapan maddeler ile ilgili bazı sahneler beni rahatsız eder” şeklinde verilmiştir. Bu maddenin aritmetik ortalamasının $\bar{x}=3,96$ olarak belirlenmesi lise öğrencilerinin bu maddede verilen tutum ifadesine ilişkin tutumlarının “çoğunlukla uygun” aralığında olumsuz olduğunu göstermektedir.

Aritmetik ortalaması en düşük olan üçüncü tutum ifadesi 14. maddede yer almaktadır. Bu ifade “ Bağımlılık yapan maddelerden herhangi birini kullanan birisi ile arkadaşlık yapmak istemem” şeklinde verilmiştir. Bu maddenin aritmetik ortalamasının $\bar{x}=4,03$ olarak belirlenmesi lise öğrencilerinin bu maddede verilen tutum ifadesine ilişkin tutumlarının “çoğunlukla uygundur ” aralığında olumsuz olduğunu göstermektedir.

Aritmetik ortalamaları yüksekle düşük olanlar arasında yer alan bazı ifadeler dikkate alındığında; tutum ölçeğinde 11. madde “İnsanların özel günlerinde (Doğum günü, mezuniyet partisi vb.) bağımlılık yapan maddelerin kullanılması bence normaldir” şeklinde yer almaktadır. Bu maddenin aritmetik ortalaması $\bar{x}=4,71$ olarak belirlenmesi lise öğrencilerinin bu maddede verilen tutum ifadesine ilişkin tutumlarının “tamamen uygun” aralığında olumsuz olduğunu göstermektedir.

Tutum ölçeğinde 3. madde “Bağımlılık yapan maddelerin insanların yaşamına olumlu yönde bir farklılık getirdiğini düşünüyorum” şeklinde yer almaktadır. Bu maddenin ortalaması $\bar{x}=4,65$ olarak belirlenmesi lise öğrencilerin bu maddede verilen tutum ifadesine ilişkin tutumlarının “tamamen uygun” aralığında olumsuz olduğunu göstermektedir.

Tutum ölçeğinde 42. madde “Bağımlılık yapan maddelerden bazılarının alınıp tüketilebildiği eğlence merkezleri bana çekici geliyor” şeklinde yer almaktadır. Bu maddenin aritmetik ortalaması $\bar{x}=4,57$ olarak belirlenmesi lise öğrencilerinin bu maddede verilen tutum ifadesine ilişkin tutumlarının “tamamen uygun ” aralığında olumsuz olduğunu göstermektedir.

Tutum ölçeğinde 12. madde “Bağımlılık yapan maddelere ilişkin getirilen bazı yasakların insanların özgürlüğünü kısıtladığını düşünüyorum” şeklinde, 40. madde “Bağımlılık yapan maddelerin insanlara bazı olumlu özellikler kazandırdığını düşünüyorum.” şeklinde yer almaktadır. Bu maddelerin aritmetik ortalamaları $\bar{x}=4,51$ olarak belirlenmesi lise öğrencilerinin bu maddelerde verilen tutum ifadelerine ilişkin tutumlarının “tamamen uygun ” aralığında olumsuz olduğunu göstermektedir.

Tutum ölçeğinde 34. madde “Bağımlılık yapan maddelerden bazıları doğal olduğu için insana zarar vermeyeceğini düşünüyorum” şeklinde yer almaktadır. Bu maddenin aritmetik ortalaması $\bar{x}=4,46$ olarak belirlenmesi lise öğrencilerinin bu maddede verilen tutum ifadesine ilişkin tutumlarının “tamamen uygun” aralığında olumsuz olduğunu göstermektedir. Ülkemizin bazı illerinde olduğu gibi Malatya ilinde de esrar maddesi kaçakçılığı yapan ve kullanan kişiler esrar maddesinin kenevir bitkisinden elde edildiği için doğal bir madde olduğu, zararsız olduğu, bağımlılık yapmayacağı şeklinde yanlış bir görüşe sahiptir. Yine kenevir bitkisi ekmek suçundan işlem gören bazı şahısların ifadelerinde kenevir bitkisinin şeker hastalığına iyi geldiğine dair yanlış yargılar yer almaktadır.

Tutum ölçeğinde 24. madde “Bağımlılık yapan her maddenin zararlı olmadığı kanaatindeyim” şeklinde yer almaktadır. Bu maddenin aritmetik ortalaması $\bar{x}=4,38$ olarak belirlenmesi lise öğrencilerinin bu maddede verilen tutum ifadesine ilişkin tutumlarının “tamamen uygun” aralığında olumsuz olduğunu göstermektedir

Tutum ölçeğinde 33. madde “tütün ve alkolün bağımlılık yapan maddelerden olmadığını düşünüyorum” şeklinde yer almaktadır. Bu maddenin aritmetik ortalaması $\bar{x}=4,33$ olarak belirlenmesi lise öğrencilerinin bu maddede verilen tutum ifadesine ilişkin tutumlarının “tamamen uygun” aralığında olumsuz olduğunu göstermektedir. Dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi ülkemizde de tütün ve alkol kültürel narkotik olarak bilinmektedir. Bu maddelerin kullanımının yasal olması gençlerimiz arasında bu maddelerin zararsız olabileceğine dair tutum sahibi olmalarına sebep olabilmektedir.

4.2.İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Araştırmanın ikinci alt problemi; **“Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumları;**

- a) Cinsiyet,
  - b) Sınıf düzeyi,
  - c) Doğum tarihi (Yaş),
  - d) Anne öğrenim düzeyi,
  - e) Baba öğrenim düzeyi,
  - f) Ailenin yıllık geliri,
  - g) Anne ve babanın birlikte yaşayıp yaşamaması,
  - h) Kardeş sayısı,
  - ı) Annenin çalışıp çalışmaması
  - i) Baba mesleği,
- değişkenleri açısından farklılık göstermekte midir? biçiminde düzenlenmiştir.

İkinci alt probleme yanıt bulmak için lise öğrencilerinin tutumları bağımsız değişkenlere göre ayrı ayrı ele alınarak elde edilen verilerin çözümlenmesi yoluna gidilmiştir.

4.2.1. Araştırmanın ikinci alt probleminin (a) maddesi; “Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarında “Cinsiyet” değişkenine göre anlamlı fark var mıdır?” olarak ifade edilmiştir.

Lise Öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının cinsiyet değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla elde edilen veriler üzerinde öncelikle cinsiyet değişkeni açısından varyansların homojenliği testi yapılmıştır. Cinsiyet değişkeni açısından varyansların homojen olmadığı (Levene= 31,760; p=,000) gözlenmesi üzerine veriler üzerinde Mann-Whitney U Testi yapılmıştır. Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğine ilişkin analiz sonuçları Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10. Cinsiyet Değişkenine Göre Lise Öğrencilerinin Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Tutum Puanlarının Analiz Sonuçları

Cinsiyet	N	$\bar{X}$	S	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	p
Kız	330	208,8	18,0	444,53	146694,5	44870,5	,000*
Erkek	415	197,7	24,4	316,12	131190,5		

Tablo 10’da görüldüğü gibi araştırmada 330 kız öğrenci, 415 erkek öğrenci yer almaktadır. Kız öğrencilerin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının aritmetik ortalaması $\bar{X}=208,8$ erkek öğrencilerin ise $\bar{X}=197,7$ ’dir. Kız ve erkek öğrencilerin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutum puanları ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığına ilişkin olarak yapılan “Mann Whitney- U ” testi sonucu $u = 44870,5$ $p=,000$ olarak tespit edilmiştir. Bu sonuç bize kız öğrenciler ile erkek öğrencilerin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutum puanları ortalaması arasındaki farkın anlamlı olduğunu göstermektedir. Öğrencilerin tutum puan ortalamalarına bakıldığında kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre bağımlılık yapan maddelere ilişkin daha olumsuz bir tutuma sahip oldukları görülmektedir. Buna göre erkek öğrencilerin kız öğrencilere oranla bağımlılık yapan maddelere daha olumlu baktıkları ve bu tip maddelerin kullanılabilmesine ilişkin daha olumlu bir görüşe sahip oldukları sonucu ortaya çıkmaktadır.

Toplumsal ortamda erkeklere daha fazla serbestlik tanınması, erkek öğrencilerin kız öğrencilere oranla cafe, bar, kahvehane gibi umuma açık eğlence yerlerine daha fazla gitmelerine sebep olmaktadır. Gençlerin bağımlılık yapan maddelerle tanışması ise büyük çoğunlukla bu tip yerlerde olmaktadır. Erkek öğrenciler toplumdaki sosyal rolleri ile ilişkili olarak bu tip yerlere daha fazla gitme imkanına sahip olduklarından bu tip maddelere karşı daha olumlu düşünebildikleri söylenebilir.

4.2.2. Araştırmanın ikinci alt probleminin (b) maddesi; “**Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumları sınıf düzeyi değişkeni açısından anlamlı farklılık göstermekte midir?** ” olarak belirlenmişti.

Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının sınıf düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla elde edilen veriler üzerinde öncelikle sınıf düzeyi değişkeni açısından varyansların homojenliği (Levene test for equality of variances) testi yapılmıştır. Levene test for equality of variances testi sonucunda sınıf düzeyi değişkeni açısından varyansların homojen olmadığı (Levene=4,459; p=,012) gözlenmesi üzerine veriler üzerinde Kruskal Wallis-H testi yapılmıştır. Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğine ilişkin sonuçlar Tablo 11 de verilmiştir.

Tablo 11. Lise Öğrencilerinin Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Tutum Puanlarının Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Analiz Sonuçları

Sınıf Düzeyi	N	$\bar{X}$	S	Sıra Ortalaması	Sd	χ^2	P
Lise I	251	206,7	18,4	418,7	2	21,7	,000*
Lise II	250	201,8	24,5	370,2			
Lise III	244	199,1	23,7	328,7			
Toplam	745	202,6	22,5				

Tablo 11’de görüldüğü gibi lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutum puanları ortalamaları (lise I: $\bar{X}$ =206,7; lise II : $\bar{X}$ =201,8; lise III: $\bar{X}$ =199,1) arasında farklılık vardır. Tutum puanları ortalamaları arasındaki bu farklılığın sınıf düzeylerine göre anlamlı olup olmadığına ilişkin yapılan Kruskal Wallis-H testi sonucunda farklılığın anlamlı (χ^2 =21,7; p=,000) olduğu görülmektedir. Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutum puanları ortalamaları arasında gözlenen bu anlamlı farklılığın hangi sınıflar arasında olduğunu belirlemek amacıyla Mann Whitney- U testi ile yapılan karşılaştırma sonuçları Tablo 12’de yer almaktadır.

Tablo 12. Lise Öğrencilerinin Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Tutum Puanları Arasındaki Anlamlı Farklılığa İlişkin Mann Whitney- U Testi Sonuçları

Sınıf Düzeyleri	N	$\bar{X}$	S	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	p
Lise I	251	206,7	18,4	267,2	67072,0		
Lise II	250	201,8	24,4	234,7	58679,0	27304,0	,012
Lise I	251	206,7	18,4	277,5	69663,0		
Lise III	244	199,1	23,7	217,6	53097,0	23207,0	,000
Lise II	250	201,8	24,4	261,0	65268,5		
Lise III	244	199,1	23,7	233,5	56996,5	27106,5	,032

Tablo 12’de görüldüğü gibi lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumları sınıf düzeyleri açısından karşılaştırıldığında, lise I. sınıf öğrencilerinin tutumlarının lise II. ve lise III. sınıf öğrencilerinin tutumlarından lise I. sınıf öğrencilerinin lehine anlamlı düzeyde farklı olduğu görülmektedir (lise I-lise II :U=27304; p=,012; Lise I- lise III: U=23207,0; p=,000). Bu sonuç bize lise I. sınıf öğrencilerinin lise II. sınıf öğrencilerine göre bağımlılık yapan maddelere ilişkin daha olumsuz bir tutuma sahip olduğunu göstermektedir. Lise II. sınıf öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının da lise III. Sınıf öğrencilerinin tutumlarından lise II. sınıf öğrencilerinin lehine anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği gözlenmektedir (lise II-lise III: U=27106,0; p=,032). Bağımlılık yapan maddelere ilişkin lise II. sınıf öğrencileri lise III. Sınıf öğrencilerinden daha olumsuz bir tutuma sahiptir. Lise öğrencilerinin sınıf düzeyi arttıkça bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının olumlulaşması oldukça düşündürücüdür. Bu durum lise öğrenimi esnasında lise öğrencilerine bağımlılık yapan maddelere ilişkin daha ciddi bir eğitimin verilmesi gerektiği sonucunu çıkarmaktadır.

4.2.3. Araştırmanın ikinci alt probleminin (c) maddesi ; **Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumları doğum tarihlerine göre anlamlı bir fark göstermekte midir?** olarak ifade edilmiştir.

Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının doğum tarihi değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla elde edilen veriler üzerinde öncelikle doğum tarihi değişkeni açısından varyansların homojenliği (Levene test for equality of variances) testi yapılmıştır. Yapılan bu test sonucunda doğum tarihi değişkeni açısından varyansların homojen olmadığı (Levene=6,949; p=,00) gözlenmesi üzerine veriler üzerinde Kruskal Wallis-H testi yapılmıştır. Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının doğum tarihi değişkenine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğine ilişkin sonuçlar Tablo 13’te verilmiştir.

Tablo 13. Lise Öğrencilerinin Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Tutum Puanlarının Doğum Tarihi Değişkenine Göre Analiz Sonuçları

Doğum Tarihleri	N	$\bar{x}$	SS	Sıra Ortalaması	Sd	χ^2	P
1990 Doğumlu	105	206,5	19,4	3477,0	4	26,625	,00
1989 Doğumlu	239	206,4	17,5	492,0			
1988 Doğumlu	256	201,5	23,5				
1987 Doğumlu	106	194,0	28,7				
1986 Doğumlu	39	198,6	24,7				
Toplam	745	202,6	22,5				

Tablo 13’te görüldüğü gibi lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutum puanları ortalamaları (1990: $\bar{x}$ =206,5; 1989 : $\bar{x}$ =206,4; 1988: $\bar{x}$ =201,5; 1987 $\bar{x}$ =194,0 ; 1986 $\bar{x}$ =198,6’dır.) arasında farklılık vardır. Tutum puanları ortalamaları arasındaki bu farklılığın doğum tarihlerine (yaş) göre anlamlı olup olmadığına ilişkin yapılan Kruskal Wallis-H testi sonucunda farklılığın anlamlı (χ^2 =26,625; p=,000) olduğu görülmektedir. Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutum puanları ortalamaları arasında gözlenen bu anlamlı farklılığın hangi doğum tarihleri arasında

olduğunu belirlemek amacıyla Mann Whitney- U testi ile yapılan karşılaştırma sonuçları Tablo 14’de yer almaktadır.

Tablo 14. Lise Öğrencilerinin Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Tutum Puanları Arasındaki Anlamlı Farklılığa İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Doğum Tarihleri	N	$\bar{X}$	SS	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	p
1990	105	206,5	19,4	177,8	18669,5		
1989	239	206,4	17,5	170,1	40670,5	11990,5	,512
1990	105	206,5	19,4	203,39	18669,5		
1988	256	201,5	23,5	171,8	43985,0	11089,0	,009
1990	250	206,5	24,4	122,7	12884,0		
1987	106	194,0	28,7	89,4	9482,0	3811,0	,000
1990	105	206,5	19,4	77,5	8141,0		
1986	39	198,6	24,7	58,9	2299,0	1519,0	,017
1989	239	206,4	17,5	264,6	63254,0		
1988	256	201,5	23,5	232,4	59506,0	26610,0	,012
1989	239	206,4	17,5	188,1	44973,5		
1987	106	194,0	28,7	138,7	14711,5	9040,5	,000
1989	239	206,4	17,5	143,8	34381,0		
1986	39	198,6	24,7	112,8	4400,0	3620,0	,025
1988	256	201,5	23,5	189,8	48610,0		
1987	106	194,0	28,7	161,2	17093,0	11422,0	,018
1988	256	201,5	23,5	149,9	38373,5		
1986	39	198,6	24,7	135,5	5286,5	4506,5	,328
1987	106	194,0	28,7	71,7	7607,0		
1986	39	198,6	24,7	76,3	2978,0	1936,0	,559

Tablo 14’de görüldüğü gibi lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumları yaş (doğum tarihi) değişkeni açısından karşılaştırıldığında 1990 doğumlu olanlar ile 1986 doğumlu olanlar arasında, 1990 doğumlu olanlar lehine anlamlı fark olduğu görülmektedir (1990-1986, U=1519,0 p=,017) . Bu bulgu bize lise öğrencilerinden yaşı küçük olanların bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının daha olumsuz olduğu ve

öğrencilerin yaşları büyüdükçe bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının daha olumluya doğru gittiğini göstermektedir. Buna göre lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddeler ile tanışmadan yaş düzeylerine göre gerekli önleyici tedbirlerin zamanında alınmasının önemi ortaya çıkmaktadır.

4.2.4. Araştırmanın ikinci alt probleminin “d” maddesi “Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumları annelerinin öğrenim durumu değişkenine göre farklı mıdır?” olarak belirlenmiştir.

Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının anne öğrenim düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla elde edilen veriler üzerinde öncelikle anne öğrenim düzeyi değişkeni açısından varyansların homojenliği testi yapılmıştır. Anne öğrenim düzeyi değişkeni açısından varyansların homojen olmadığını (Levene= 3,05 ; p=,002) gözlenmesi üzerine Kruskal Wallis-H testi yapılmıştır. Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının annelerinin öğrenim düzeyi değişkenine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğine ilişkin analiz sonuçları Tablo 15’te verilmiştir.

Tablo 15. Lise Öğrencilerinin Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Tutum Puanlarının Anne Öğrenim Düzeyi Değişkenine Göre Analiz Sonuçları.

Anne Öğrenim Düzeyi	N	$\bar{X}$	S	Sıra Ortalaması	Sd	χ^2	P
Okuma Yazması Yok	106	203,35	20,45	375,7			
Okur Yazar	43	204,41	20,12	373,8			
İlkokul Mezunu	271	203,60	20,11	369,7			
İlkokulu Yarıda Bırakmış	20	199,00	21,52	323,8			
Ortaokul Mezunu	103	199,48	26,92	366,1	8	6,725	,567
Ortaokulu Yarıda Bırakmış	19	197,63	28,68	370,6			
Lise Mezunu	114	204,41	21,08	398,5			
Lise Öğrenimini yarıda bırakmış	10	213,80	9,07	485,9			
Yüksekokul/Fakülte Mezunu	59	198,32	30,62	343,1			
TOPLAM	745	202,61	22,54				

Tablo 15’te görüldüğü gibi anne öğrenim düzeyi değişkenine göre lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının aritmetik ortalamaları ($\bar{x}$) puanları okuma yazması olmayanların $\bar{x}=203,35$, yalnızca okuryazar olanların $\bar{x}=204,41$, ilkokul mezunu olanların $\bar{x}=203,60$, ilkokulu yarıda bırakmış olanların $\bar{x}=199,0$, ortaokul mezunu olanların $\bar{x}=199,48$, ortaokulu yarıda bırakmış olanların $\bar{x}=197,63$, lise mezunu olanların $\bar{x}=204,41$, lise öğrenimini yarıda bırakmış olanların $\bar{x}=213,80$, yüksekokul/fakülte mezunu olanların $\bar{x}=198,32$ ’dir. Anne öğrenim düzeyine göre tutum puanları ortalamaları arasındaki farklılıkların anlamlı olup olmadığına ilişkin yapılan Kruskal Wallis-H testi sonucunda, farklılığın anlamlı ($\chi^2=6,725$; $p=,567$) olmadığı görülmektedir. Bir başka ifade ile lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumları annelerinin öğrenim düzeyi açısından anlamlı bir şekilde farklılaşmamaktadır.

4.2.5. Araştırmanın ikinci alt probleminin “e” maddesinde; “Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumları babalarının öğrenim durumuna göre farklı mıdır?” olarak belirlenmişti.

Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının baba öğrenim düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla elde edilen veriler üzerinde öncelikle baba öğrenim düzeyi değişkeni açısından varyansların homojenliği testi yapılmıştır. Baba öğrenim düzeyi açısından varyansların homojen olmadığını (Levene=2,209 , $p=,020$) gözlenmesi üzerine Kruskal Wallis-H testi yapılmıştır. Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının baba öğrenim düzeyi değişkenine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğine ilişkin analiz sonuçları Tablo 16’da verilmiştir.

Tablo 16. Lise Öğrencilerinin Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Tutum Puanlarının Baba Öğrenim Düzeyi Değişkenine Göre Analiz Sonuçları.

Baba Öğrenim Düzeyi	N	$\bar{x}$	S	Sıra Ortalaması	Sd	χ^2	P
Okuma Yazması Yok	9	203,55	3,52	304,6			
Okur Yazar	31	200,45	4,28	353,9			
İlkokul Mezunu	176	202,71	1,58	354,1			
İlkokulu Yarıda Bırakmış	7	196,28	8,76	302,8			
Ortaokul Mezunu	128	204,79	1,65	379,0			
Ortaokulu Yarıda Bırakmış	19	194,0	7,12	308,2	9	5,573	,695
Lise Mezunu	210	202,75	1,47	369,0			
Lise Öğrenimini yarıda bırakmış	12	198,5	10,56	396,1			
Yüksekokul/Fakülte Mezunu	142	202,38	2,27	387,0			
Toplam	11	204,72	3,64				

Tablo 16’da görüldüğü gibi baba öğrenim düzeyi değişkenine göre lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının puan ortalamaları farklıdır. (Okuma yazması olmayanların $\bar{x}=203,55$, yalnızca okuryazar olanların $\bar{x}=200,45$, ilkokul mezunu olanların $\bar{x}=202,71$, ilkokulu yarıda bırakmış olanların $\bar{x}=196,28$, ortaokul mezunu olanların $\bar{x}=204,79$, ortaokulu yarıda bırakmış olanların $\bar{x}=194,0$, lise mezunu olanların $\bar{x}=202,75$, lise öğrenimini yarıda bırakmış olanların $\bar{x}=198,5$, yüksekokul/fakülte mezunu olanların $\bar{x}=202,38$, yüksekokulu/fakülteyi yarıda bırakmış olanların $\bar{x}=204,72$ ’dir.) Baba öğrenim düzeyi değişkenine göre lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutum puanları ortalamaları arasında var olan bu farklılıkların anlamlı olup olmadığına ilişkin yapılan Kruskal Wallis-H testi sonucunda, farklılığın anlamlı ($\chi^2=5,573$; $p=,695$) olmadığı görülmektedir. Bir başka ifade ile lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumları babalarının öğrenim düzeyi açısından anlamlı bir şekilde farklılık göstermemektedir.

4.2.6. Araştırmanın ikinci alt probleminin “F” maddesi; **“Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumları aile gelir düzeyi durumuna göre farklı mıdır?”** olarak belirlenmişti.

Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının, ailenin gelir düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla elde edilen veriler

üzerinde aile gelir düzeyi değişkeni açısından varyansların homojenliği testi yapılmıştır. Aile gelir düzeyi değişkeni açısından varyansların homojen olduğunun (Levene =1,069 ; p= ,371) görülmesi üzerine tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının aile gelir düzeyi değişkenine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğine ilişkin analiz sonuçları Tablo 17’de yer almaktadır.

Tablo 17. Lise Öğrencilerinin Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Tutumlarının Aile Gelir Düzeyi Değişkeni Açısından Analiz Sonuçları.

Aile Gelir Düzeyi	N	$\bar{X}$	SS	Varyans Kaynağı	SD	Kareler Top.	Kareler Ort.	F	P
1-500 YTL Arası	239	201,38	23,14	Gruplar arası	4	1071,41	267,85	,526	,717
501-1000 YTL Arası	401	203,36	22,62	Gruplar İçi	740	376981,03	509,43		
1001-1500 YTL Arası	57	204,42	16,49	Toplam	744	378052,44			
1501-2000 YTL Arası	38	199,81	25,95						
2001 YTL Üzeri	10	202,50	22,54						
TOPLAM	745	202,61	22,54						

Tablo 17’de görüldüğü gibi lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutum puanları ortalamaları aile gelir düzeyine göre farklıdır. (1-500 YTL arası $\bar{X}$ =201,38, 501-1000 YTL arası $\bar{X}$ =203,36, 1001-1500 YTL arası $\bar{X}$ =204,42, 1501-2000 YTL arası $\bar{X}$ =199,81, 2001 YTL üzeri $\bar{X}$ =202,50) Aile gelir düzeyine göre lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutum puanları ortalamaları arasında var olan bu farklılığın anlamlı olup olmadığına ilişkin yapılan tek yönlü varyans analizi sonucu f =,526 (p >,05) olarak çıkmıştır. Bu bulgu, lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının ailelerinin gelir düzeyine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığını göstermektedir.

4.2.7. Araştırmanın ikinci alt probleminin “g” maddesi; Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumları anne-babanın birlikte yaşayıp yaşamamasına göre farklılık göstermekte midir? olarak ifade edilmiştir.

Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının anne-babanın birlikte yaşayıp yaşamaması değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek

amacıyla elde edilen veriler üzerinde varyansların homojenliği testi yapılmıştır. Anne-babanın birlikte yaşayıp yaşamaması değişkeni açısından varyansların homojen olmadığına ($f=4,613$; $p=,032$) görülmesi üzerine veriler üzerinde Mann Whitney- U testi yapılmıştır. Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının anne-babanın birlikte yaşayıp yaşamaması değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğine ilişkin analiz sonuçları Tablo 18’de yer almaktadır.

Tablo 18. Lise Öğrencilerinin Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Tutumlarının Anne-Babanın Birlikte Yaşayıp Yaşamaması Durumuna Göre Farklılığa İlişkin Analiz Sonuçları

Anne-Baba Birlikteliği	N	$\bar{X}$	S	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	P
Berber Yaşıyor	721	202,84	22,26	374,44	269969,5	7615,5	,317
Berber Yaşamıyor	24	195,75	29,47	329,81	7915,5		

Tablo 18’de görüldüğü gibi; anne ve babalarının birlikte yaşayıp yaşamasına göre lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutum puanları arasında farklılık vardır. (Anne babalarının beraber yaşamasına göre $\bar{X}=202,84$, beraber yaşamamasına (ayrı) göre $\bar{X}=195,75$ ’dir.) Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutum puanları arasında var olan bu farkın anlamlı olup olmadığına ilişkin olarak yapılan Mann Whitney- U testi sonucu $U=7615,5$ $p=,317$ ($p>0,05$) olarak tespit edilmiştir. Bu bulguya göre lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutum puanları ortalaması arasındaki farkın anlamlı olmadığı görülmektedir. Bir başka ifade ile lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarında anne-babaların birlikte yaşayıp yaşamamasına göre önemli bir farklılık yoktur.

4.2.8. Araştırmanın ikinci alt probleminin “h” maddesi; **Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumları kardeş sayısına göre farklılık göstermekte midir?** olarak ifade edilmişti.

Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının, kardeş sayısına göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla elde edilen veriler üzerinde kardeş sayısı değişkeni açısından varyansların homojenliği testi yapılmıştır. Kardeş sayısı düzeyi değişkeni açısından varyansların homojen olduğunun (Levene =1,248 ; p= ,279) görülmesi üzerine tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının kardeş sayısı değişkenine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğine ilişkin analiz sonuçları Tablo 19’da yer almaktadır.

Tablo 19. Lise Öğrencilerinin Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Tutumlarının Kardeş Sayısı Değişkeni Açısından Analiz Sonuçları.

Kardeş Sayısı	N	$\bar{X}$	SS	Varyans Kaynağı	Sd	Kareler Top.	Kareler Ort.	F	P
1 Kardeş	96	203,9	18,6	Gruplar Arası	6	1957,8	326,3	,640	,698
2 Kardeş	151	203,3	24,3	Gruplar İçi	738	376094,5	509,6		
3 Kardeş	234	200,6	24,7	Toplam	744	378052,44			
4 Kardeş	155	203,3	20,4						
5 Kardeş	25	206,8	19,3						
6 Kardeş	43	200,6	18,1						
7 Kardeş	41	204,2	24,5						
Toplam	745	202,6	22,5						

Tablo 19’da görüldüğü gibi lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutum puan ortalamaları; bir kardeş için $\bar{X}$ =203,9, iki kardeşler için $\bar{X}$ =203,3, üç kardeş için $\bar{X}$ =200,6, dört kardeş için $\bar{X}$ =203,3, beş kardeş için $\bar{X}$ =206,8, altı kardeş için $\bar{X}$ =200,6, yedi kardeş için $\bar{X}$ =204,’dir. Kardeş sayısına göre lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutum puan ortalamaları arasında fark olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi sonucu F=,640 ; P=,698 (P>,05) olarak çıkmıştır. Bu bulguya göre, lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumları kardeş sayısına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmamaktadır.

4.2.9. Araştırmanın ikinci alt problemi “ı” maddesi; “**Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumları annenin çalışıp çalışmamasına göre farklılık göstermekte midir?**” olarak ifade edilmiştir.

Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının annenin çalışıp çalışmaması değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla elde edilen veriler üzerinde annenin çalışıp çalışmaması değişkeni açısından varyansların homojenliği testi yapılmıştır. Annenin çalışıp çalışmaması değişkeni açısından varyansların homojen olduğunun ($f=,817$; $p=,366$) görülmesi üzerine veriler üzerinde t-testi yapılmıştır. Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının annenin çalışıp çalışmamasına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğine ilişkin analiz sonuçları Tablo 20’de yer almaktadır.

Tablo 20. Lise Öğrencilerinin Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Tutum Puanlarının Annenin Çalışıp Çalışmamasına Göre Farklılığına İlişkin Analiz Sonuçları

Anne Çalışıp Çalışmadığı	N	$\bar{x}$	ss	Sd	t	p
Çalışmıyor/Ev hanımı	657	202,76	21,89	743	,504	,615
Çalışıyor-Çalışmış	88	201,47	26,98			

Tablo 20’de görüldüğü gibi annenin çalışıp çalışmaması değişkenine göre lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutum puanları farklıdır (Anne çalışmayanlar için $\bar{x}=202,76$, çalışanlar için $\bar{x}=201,47$). Annenin çalışıp çalışmaması değişkenine lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutum puanları arasında var olan bu farklılığın anlamlı olup olmadığına ilişkin yapılan “t” testi sonucu ($t=,504$; $p=,615$) aradaki fark anlamlı bulunmamıştır. Bu bulgu lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının annenin çalışıp çalışmamasına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığını göstermektedir.

4.2.10. Araştırmanın ikinci alt probleminin “i” maddesi; **Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumları babalarının mesleklerine göre farklılık göstermekte midir?** olarak ifade edilmiştir.

Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının, babalarının mesleklerine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla elde edilen veriler üzerinde baba mesleği değişkeni açısından varyansların homojenliği testi yapılmıştır. Baba mesleği değişkeni açısından varyansların homojen olduğunun (Levene =1,276 ; p= ,240) görülmesi üzerine tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının baba mesleği değişkenine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğine ilişkin analiz sonuçları Tablo 21’de yer almaktadır.

Tablo 21. Lise Öğrencilerinin Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Tutumlarının Baba Mesleği Değişkeni Açısından Analiz Sonuçları

Baba Mesleği	N	$\bar{X}$	SS	Varyans Kaynağı	df	Kareler Top.	Kareler Ort.	F	P
Memur	102	202,19	24,14	Gruplar Arası	10	2705,8	270,5	,529	,870
Mühendis	12	203,00	18,98	Gruplar İçi	734	375346,5	511,3		
İşçi	77	205,23	17,55	Toplam	744	378052,4			
Esnaf	135	201,44	24,52						
Öğretmen	46	202,06	25,53						
Emekli	99	203,15	23,90						
Polis	20	204,10	22,79						
Ser. Meslek	144	203,20	21,91						
Teknisyen	13	199,38	19,48						
Çiftçi	81	199,72	21,78						
Askeri Per.-Savcı-Hakim	16	210,61	11,82						
Toplam	745	202,61	22,54						

Tablo 21’de görüldüğü gibi lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutum puan ortalamaları baba mesleği değişkenine göre farklıdır. (Babaları memur olanlar için $\bar{X}$ =202,19, mühendis olanlar için $\bar{X}$ =203,00, işçi olanlar için $\bar{X}$ =205,23, esnaf olanlar için $\bar{X}$ =201,44, öğretmen olanlar için $\bar{X}$ =202,06, emekli olanlar için $\bar{X}$ =203,15,

polis olanlar için $\bar{x}=204,10$, serbest meslek olanlar için $\bar{x}=203,20$, teknisyen olanlar için $\bar{x}=199,38$, çiftçi olanlar için $\bar{x}=199,72$, askeri personel olanlar için $\bar{x}=210,61$ 'dir.) Baba mesleğine göre lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutum puanları ortalamaları arasında var olan bu farklılıkların anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi sonucu $F=,529$; $P=,870$ ($P>,05$) olarak çıkmıştır. Bu bulguya göre lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarında baba mesleği açısından anlamlı bir farklılık yoktur.

4.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Araştırmanın üçüncü alt problemi “**Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumları ile algıladıkları anne-baba tutumları arasındaki ilişki nedir?**” şeklinde ifade edilmişti.

Araştırmada uygulanan ana baba tutumları ölçeğinde demokratik, koruyucu ve otoriter ana baba tutumlarını ölçmeye yönelik üç boyut yer almaktadır. Üçüncü alt probleme cevap bulmak amacıyla ana baba tutumları ölçeğinde yer alan her bir tutum boyutunun aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları hesaplanmış, aritmetik ortalamaya standart sapmanın eklenmesi sonucu elde edilen puanın üstünde yer alanlar “üst (çok)”, aritmetik ortalamadan +/- standart sapma aralığında olanlar “orta”, aritmetik ortalamadan standart sapmanın çıkarılması sonucu elde edilen puanın altında kalanlar “düşük” olarak nitelendirilmiştir. Böylece ana baba tutumları ölçeğinde yer alan her üç boyutun da kendi içinde düşük, orta, yüksek değerleri hesaplanmıştır. Bu hesaplamalara ilişkin değerler Tablo 22’de verilmiştir.

Tablo 22. Ana-Baba Tutumları Ölçeğinde Yer Alan Boyutlardan Elde Edilen Puanların Üst, Orta ve Düşük Olarak Nitelenmesine İlişkin Aritmetik Ortalama ($\bar{X}$) Puan Aralıkları

Ana Baba Tutum Ölçeği Boyutları	N	Min. Puan	Max. Puan	$\bar{X}$	S	Aritmetik Ortalama Puan Aralıkları	
Demokratik Tutum	745	15	75	59,45	12,22	Düşük	47,2'nin altı
						Orta	47,2-71,6 arası
						Yüksek	71,6 ve üstü
Koruyucu Tutum	745	15	75	43,16	10,72	Düşük	15 ve altı
						Orta	16-31 arası
						Yüksek	31 ve üstü
Otoriter Tutum	745	10	50	22,61	81	Düşük	32'nin altı
						Orta	32-54 arası
						Yüksek	55 ve üstü

4.3.1. Lise öğrencilerinin algıladıkları anne-baba demokratik tutum düzeyleri ile bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumları ile ilgili analiz sonuçları

Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının, anne-baba demokratik tutum düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla elde edilen veriler üzerinde öncelikle Levene'nin varyansların homojenliği testi yapılmıştır. Yapılan bu test sonucunda varyansların homojen olmadığı (Levene =28,015 ; p=,00) gözlenmesi üzerine veriler üzerinde Kruskal Wallis-H testi yapılmıştır. Kruskal Wallis-H testi sonuçları Tablo 23'te belirtilmiştir.

Tablo 23. Lise Öğrencilerinin Algıladıkları Anne-Baba Demokratik Tutum Düzeyleri İle Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Tutumları İle İlgili Analiz Sonuçları

Demokratik Tutum Düzeyleri	N	$\bar{X}$	S	Sıra Ortalaması	Sd	χ^2	P
(D) Düşük	123	191,74	32,61	297,84	2	38,019	,000*
(O) Orta	513	203,68	18,95	370,07			
(Y) Yüksek	109	209,86	20,07	471,62			
Toplam	745	202,61	22,54				

Tablo 23’de görüldüğü gibi lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumları ile algıladıkları anne-baba demokratik tutum düzeyleri arasında anlamlı farklılık vardır ($\chi^2=38,019$; $p=,000$). Tutum puan ortalamaları arasındaki bu farklılığın hangi grup yada gruplardan kaynaklandığının belirlenebilmesi için ikili gruplar arasında Mann-Whitney U testi yapılmıştır. Mann-Whitney U testi sonuçları Tablo 24’de verilmiştir.

Tablo 24. Lise Öğrencilerinin Bağımlık Yapan Maddeler İlişkin Tutumları İle Algıladıkları Anne Baba Demokratik Tutum Düzeyleri Arasındaki Farkın Anlamlılığına İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Demokratik Tutum Düzeyleri	N	$\bar{X}$	S	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	p
Düşük	123	191,7	32,6	267,07	32849,5	25223,5	,001*
Orta	513	203,6	18,9	330,83	169716,5		
Düşük	123	191,7	32,6	92,77	11411,0	3785,0	,000*
Yüksek	109	209,8	20,07	143,28	15617,0		
Orta	513	203,6	18,9	296,23	151968,0	20127,0	,000*
Yüksek	109	209,8	20,07	383,35	41785,0		

Tablo 24’de yer alan bulgular incelendiğinde öğrenci tutumlarının anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmektedir. Sıra ortalamaları dikkate alındığında lise öğrencilerinin, algıladıkları anne-baba demokratik tutum düzeyleri yüksek olanların bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının daha olumsuz olduğu, düşük düzeyde olanların ise bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının daha az düzeyde olumsuz olduğu görülmektedir.

Buna göre anne ve babaların çocuklarına demokratik davranma düzeyleri arttıkça çocukların bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarındaki olumsuzluk düzeyi artmakta, azaldıkça ise olumsuzluk düzeyi azalmaktadır. Dolayısı ile ergenlik dönemi özelliklerini yaşayan ve madde bağımlılığı konusunda risk altında olan lise öğrencilerini, bu tehlikeden korumada anne-babaların çocuklarına karşı demokratik bir tutuma sahip olmalarının önemi ortaya çıkmaktadır.

4.3.2. Lise öğrencilerinin algıladıkları anne-baba otoriter tutum düzeyleri ile bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumları ile ilgili analiz sonuçları

Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının anne-baba otoriter tutum düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla elde edilen veriler üzerinde öncelikle Levene’nin varyansların homojenliği testi yapılmıştır. Yapılan bu test sonucunda varyansların homojen olmadığı (Levene =26,440 ; p=,000) gözlenmesi üzerine veriler üzerinde Kruskal Wallis-H testi yapılmıştır. Kruskal Wallis-H testi sonuçları Tablo 25’de belirtilmiştir.

Tablo 25: Lise Öğrencilerinin Algıladıkları Anne-Baba Otoriter Tutum Düzeyleri İle Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Tutumları İle İlgili Analiz Sonuçları

Otoriter Tutum Düzeyleri	N	$\bar{X}$	S	Sıra Ortalaması	Sd	χ^2	P
(D) Düşük	148	210,79	18,29	477,24	2	53,807	,000*
(O) Orta	471	202,90	19,61	361,87			
(Y) Yüksek	126	191,91	31,44	292,15			
Toplam	745	202,61	22,54				

Tablo 25’de görüldüğü gibi lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumları ile algıladıkları anne-baba otoriter tutum düzeyleri arasında anlamlı farklılık vardır ($\chi^2=53,807$; $p=,000$). Tutum puan ortalamaları arasındaki bu farklılığın hangi grup yada gruplardan kaynaklandığının belirlenebilmesi için ikili gruplar arasında Mann-Whitney U testi yapılmıştır. Mann-Whitney U testi sonuçları Tablo 26’da verilmiştir.

Tablo 26. Lise Öğrencilerinin Bağımlık Yapan Maddeler İlişkin Tutumları İle Algıladıkları Anne Baba Otoriter Tutum Düzeyleri Arasındaki Farkın Anlamlılığına İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Otoriter Tutum Düzeyleri	N	$\bar{X}$	S	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	p
Düşük	148	210,7	18,2	385,3	57033,5	23700,5	,000*
Orta	471	202,9	19,6	286,3	134856,5		
Düşük	148	210,7	18,2	166,3	24624,0	5050,0	,000*
Yüksek	126	191,9	31,4	103,5	13051,0		
Orta	471	202,9	19,6	311,5	146742,0	23760,0	,001*
Yüksek	126	191,9	31,4	252,0	31761,0		

Tablo 26’da yer alan bulgular incelendiğinde öğrenci tutumlarının anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmektedir. Sıra ortalamaları dikkate alındığında lise öğrencilerinin, algıladıkları anne-baba otoriter tutum düzeyleri yüksek olanların bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının düşük düzeyde olumsuz olduğu, düşük düzeyde otoriter olanların ise yüksek düzeyde olumsuz olduğu görülmektedir.

Bu bulguya göre lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin olumsuz görüşe sahip olmalarında anne babalarının otoriter tutumları negatif yönde bir etki göstermektedir.

4.3.3. Lise öğrencilerinin algıladıkları anne-baba koruyucu tutum düzeyleri ile bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumları ile ilgili analiz sonuçları

Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının algıladıkları anne-baba koruyucu tutum düzeylerine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla elde edilen veriler üzerinde öncelikle Levene'nin varyansların homojenliği testi yapılmıştır. Yapılan bu test sonucunda varyansların homojen olduğunun görülmesi üzerine veriler üzerinde varyans analizi yapılmıştır. Varyans analizi sonuçları Tablo 27'de belirtilmiştir.

Tablo 27. Lise Öğrencilerinin Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Tutumları İle Algıladıkları Anne-Baba Koruyucu Tutum Düzeylerine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Koruyucu Tutum Düzeyleri	N	$\bar{x}$	Ss	Varyans Kaynağı	df	Kareler Top.	Kareler Ort.	F	p
Düşük	122	204,63	23,72	Gruplar arası	2	1809,86	904,93	1,78	,169
Orta	508	202,88	22,11	Gruplar İçi	742	376242,57	507,06		
Yüksek	115	199,28	22,99	Toplam	744	378052,44			
Toplam	745	202,61	22,54						

Tablo 27'de lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumları ile algıladıkları anne-baba koruyucu tutum düzeyleri arasında herhangi bir ilişki olup olmadığı incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumları, algıladıkları koruyucu anne-baba tutum düzeylerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmamaktadır ($F=1,78$, $p=,169$).

4.4. Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumları ile algıladıkları anne baba tutumları arasındaki ilişki.

Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutum puanları ile algıladıkları anne-baba tutumları arasındaki ilişkiye bakıldığında, demokratik ana baba tutumları, otoriter ana baba tutumları ve koruyucu ana baba tutumları ile bağımlılık yapan maddelere karşı tutum puanları arasındaki ilişkiyi gösteren korelasyon analizi sonuçları Tablo 28’de yer almaktadır.

Tablo 28. Lise Öğrencilerinin Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Tutumları İle Algıladıkları Anne Baba Tutumları Arasındaki İlişki

Değişkenler	$\bar{X}$	ss	Demokratik Ana-Baba tutumu	Otoriter Ana-Baba tutumu	Koruyucu Ana-Baba tutumu
Tutum Puanları	202,61	22,54	.29	-.27	-,09
Demokratik Ana-Baba Tutumu	59,45	12,22	1,00	-,49	-,13
Otoriter Ana-Baba tutumu	22,61	8,11	-,49	1,00	,61
Koruyucu Ana-Baba tutumu	43,16	10,72	-1,13	,61	1,00

Tablo 28’de görüldüğü gibi lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumları ile demokratik ana baba tutumları arasında $r=.29$ düzeyinde pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Bu bulgu bize öğrencilerin bağımlılık yapan maddelere ilişkin olumsuz tutumları ile demokratik ana baba tutumları arasında doğrusal bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Yine Tablo 28’de görüldüğü gibi lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin olumsuz tutumları ile otoriter anne baba tutumları arasında $r= -.27$ düzeyinde negatif bir ilişki, koruyucu anne baba tutumu arasında ise $r=-.09$ düzeyinde negatif bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu bulgu bize lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere karşı tutumları ile otoriter anne baba tutumları ve koruyucu anne baba tutumları arasında doğrusal pozitif bir ilişkinin aksine negatif bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Buna göre anne-babanın çocuğa karşı demokratik bir tutuma sahip olması, çocuğun bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumunun daha olumsuz olmasına, anne- babanın çocuğa karşı otoriter ve koruyucu bir tutuma sahip olması ise çocuğun bağımlılık yapan maddelere karşı tutumunun daha olumlu olmasına neden olduğu ileriye sũrũlebilir.

BÖLÜM V

ÖZET, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmanın özeti, araştırmada elde edilen bulgulara ilişkin sonuçlar ve bu sonuçlara dayalı olarak geliştirilen öneriler yer almaktadır.

5.1. Özet ve Sonuçlar

Bu araştırma ile lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının ne olduğu ve bu tutumlarının bazı değişkenler açısından değişip değişmediğini saptamak amaçlanmıştır.

Bu amaç doğrultusunda Malatya ili belediye sınırları içerisinde bulunan 13 lisede öğrenim gören öğrencilere tutum ölçeği uygulanmıştır. Araştırma kapsamına alınan okullar genel, mesleki, teknik, fen ve anadolu liselerinden oluşmuştur.

Araştırmanın evrenini 2004-2005 öğretim yılında Malatya ili belediye sınırları içerisinde liselerde öğrenim gören 13874 erkek ve 11596 kız öğrenci olmak üzere 25470 öğrenci oluşturmaktadır.

Araştırmanın örneklemini Malatya ili belediye sınırları içerisinde yer alan 31 ortaöğretim okulu içerisinden oransız küme örnekleme yolu ile belirlenen 13 lisede lise-1 (%33,7), lise-2(%33,6), lise 3 (%32,7)'te okuyan 330'u kız (%44,3) ve 415'i erkek (%55,7) olmak üzere toplam 745 öğrenci oluşturmaktadır.

Araştırmanın veri toplama aracı üç bölümden oluşmaktadır. Ölçeğin birinci bölümü öğrencilerin kişisel bilgilerine ilişkin soruları kapsamaktadır. Ölçeğin ikinci bölümü araştırmacı tarafından geliştirilen “lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutum ölçeği (LÖBYMİTÖ)”, üçüncü bölümünü ise Kuzgun ve Eldeleklioğlu (2005) tarafından geliştirilen anne- baba tutum ölçeğinden oluşmaktadır.

Bu araştırmada belirlenen şu problemlere cevap aranmıştır. Araştırmanın birinci alt problemi; “Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının olumsuzluk düzeyi nedir?”, araştırmanın ikinci alt problemi; “Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumları; cinsiyet, sınıf düzeyi, doğum tarihleri (yaş), anne öğrenim düzeyi, baba öğrenim düzeyi, ailenin yıllık geliri, anne ve babanın birlikte yaşayıp yaşamaması, kardeş sayısı, annelerinin çalışıp çalışmadığı ve baba mesleği değişkenleri açasından farklılık göstermekte midir?”, araştırmanın üçüncü alt problemi ise; “Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumları ile kendilerinin algıladıkları anne-baba tutumları arasındaki ilişki nedir?” şeklinde ifade edilmiştir. Bu alt problemlere ilişkin sonuçlar sırası ile aşağıda yer almaktadır.

Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının olumsuzluk düzeyini belirlemek amacıyla tutum puanları tespit edilmiş ve tutumlarının aritmetik ortalaması $\bar{x}=202,6$ olarak belirlenmiştir. Bu bulgu, lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının “tamamen uygun ” aralığında olumsuz olduğunu göstermektedir ($202,6/45=4,50$).

Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumları öğrencilerin cinsiyetlerine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla elde edilen veriler incelendiğinde; kız öğrencilerinin tutum puanı $\bar{x}=208,8$, erkek öğrencilerin ise $\bar{x}=192,7$ olarak belirlenmiştir. Kız ve erkek öğrencilerin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutum puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığına ilişkin yapılan Mann Whitney U testi sonucu $U=44870,5$ $p=,000$ ($p<0,05$) olarak tespit edilmiştir. Bu sonuca göre kız öğrenciler ile erkek öğrencilerin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarında anlamlı farklılığın bulunduğunu, erkek öğrencilerin kız öğrencilere oranla bağımlılık yapan maddelere daha olumlu baktıkları ve bu tip maddeleri kullanabileceklerine ilişkin daha olumlu bir görüşe sahip olduklarını görülmüştür. Bunun nedeni olarak, toplumsal ortamda erkeklere daha fazla serbestlik tanınması, erkek öğrencilerin kız öğrencilere oranla, bağımlılık yapan maddelerin deneme riski çok olarak değerlendirilen, cafe, bar, kahvehane gibi umuma açık eğlence yerlerine daha fazla gidebilme imkanına sahip olmaları şeklinde ifade edilebilir.

Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının sınıf düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan analiz sonucunda, lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutum puanlarında anlamlı farklılık olduğu görülmüştür. Lise öğrencilerinin sınıf düzeyi arttıkça bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının olumluya doğru gittiği belirlenmiştir. Bu bulguya göre, lise öğrenimi esnasında lise öğrencilerine sınıf düzeylerine göre bağımlılık yapan maddelere ilişkin daha ciddi bir eğitimin verilmesi gerekmektedir.

Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının yaş değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan analiz sonucunda; tutum puanlarında anlamlı farklılık gözlenmiştir. Bu bulguya göre lise öğrencilerinden yaşı küçük olanların bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının daha olumsuz olduğu ve öğrencilerin yaşları büyüdükçe bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının daha olumluya doğru gittiği görülmektedir. Elde edilen bu bulgu öğrencilerin sınıf düzeyine ilişkin elde edilen bulgularla benzerlik göstermektedir. Bu bulgular doğrultusunda, lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddeler ile tanışmadan yaş düzeylerine göre gerekli önleyici tedbirlerin zamanında alınmasının önemini ortaya çıkarmaktadır.

Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının, anne-baba öğrenim durumu, aile yıllık geliri, anne ve babanın birlikte yaşayıp yaşamaması, kardeş sayısı, annenin çalışıp çalışmaması, baba mesleği değişkenleri açısından farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan analiz sonuçlarına göre; lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarında, anlamlı bir şekilde farklılık gözlenmemiştir.

Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumları ile algıladıkları demokratik, koruyucu ve otoriter anne-baba tutumları arasında ilişki olup olmadığını tespit etmek amacıyla yapılan analiz sonucunda; lise öğrencilerinin, bağımlılık yapan maddelere ilişkin olumsuz tutumları ile; demokratik ana baba tutumları arasında $r=.29$ düzeyinde bir ilişki, otoriter anne baba tutumları arasında $r= -.27$ düzeyinde bir ilişki, koruyucu anne baba tutumları arasında ise $r= -.09$ düzeyinde bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Anne babaların çocuklarına karşı demokratik bir tutuma sahip olmasının öğrencilerin bağımlılık yapan maddelere ilişkin olumsuz tutumları ile doğrusal bir ilişki gösterdiği, otoriter ve

koruyucu bir tutuma sahip olmasının ise öğrencilerin bağımlılık yapan maddelere ilişkin olumsuz tutumları ile ters yönde bir ilişki gösterdiği bulgulanmıştır.

5.2. Öneriler

5.2.1. Uygulamacılar İçin Öneriler

Madde bağımlılığı ile mücadelede, anne ve babalara büyük görev ve sorumluluk düşmesi sebebi ile özellikle ailelerin çocuklarına karşı demokratik bir tutum sahibi olmaları veya demokratik tutumlarının üst düzeye çıkarılabilmesi, ve bu konuda bilgilendirilmeleri için uzmanlar tarafından gerekli eğitim etkinlikleri düzenlenmelidir. Madde bağımlılığı ile mücadelede kurumlar arası işbirliğinin artırılmasına yönelik faaliyetler yapılmalı, kolluk güçleri, okul idarecileri, öğretmenler, anne - babalar ve diğer kurumlardan oluşan çoklu bir birliktelik sağlanmalı ve bu birlikteliğin sürekli olmasına yönelik projeler geliştirilmelidir.

Lise öğrencilerinin yaşları büyüdükçe ve sınıf düzeyleri arttıkça bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumları daha olumluya doğru gittiği bulgulandığından, yaş ve sınıf düzeylerine göre önleyici tedbirler alınmalı ve eğitim faaliyetleri yapılmalıdır.

Erkek öğrencilerin kız öğrencilere oranla bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarının daha olumluya doğru gittiği bulgulandığından, bunun sebeplerine ilişkin daha ciddi tedbirler alınmalıdır.

5.2.2. Araştırmacılar İçin Öneriler

Bu araştırmada, lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumları ile algıladıkları anne baba tutumları arasındaki ilişki araştırılmıştır. Araştırmacılar lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumları ile lise öğrencilerinin kişilik özellikleri arasındaki ilişkiyi inceleyebilirler.

Malatya ili örneği ele alınarak yapılan bu araştırmanın benzeri ,başka iller içinde yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Akın, M. (1999). *Lise öğrencilerinin, uyuşturucu-uyarıcı madde kullanımının zararlarına ilişkin sağlık eğitim gereksinimleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Aksu, A.(2002). *Lise öğrencilerinde psikoaktif madde kullanımı ve şiddet davranış*. Uzmanlık tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi: Adli Tıp Ana Bilim Dalı..
- Akyüz, E. (2001). Çocuk hakları sözleşmesinin temel ilkeleri ışığında çocuğun eğitim hakkı. *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı:151,1-23
- Arman, T. (1993). *Uçucu madde bağımlılarının sosyo-demografik özelliklerinin ve ailelerinin çocuk yetiştirme tutumlarının incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydın , M.(1998) . *Eğitim yönetimi*.Ankara:Hatiboğlu Yayınları.
- Babaoğlu, N. A. (1997). *Uyuşturucu ve tarihi*. Ankara: Kaynak Yayınları.
- Bağımlılık Yapan Maddeler*. (2006). 15.08.2006 tarihinde http://www.Ukabe.org/sorular/1_d.html adresinden indirilmiştir.
- Bağımlılık*. (2006).10.08.2006 tarihinde <http://www.okulpdr.net/madde.htm> adresinden indirilmiştir.
- Balcı, A. (1995). *Sosyal bilimlerde araştırma: Yöntem, Teknik ve İlkeler*. Ankara: Ankara Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Fakültesi.
- Bayhan, N. (1997).*Uyuşturucuda Harlem modeli*.İstanbul:Birleşik Yayıncılık.
- Başaran, İ.E. (1999). *Eğitime Giriş*. Ankara.
- Berkem, N., İpek, M. (2002). *Öğrenciler arasında madde kullanım yaygınlığı ve özelliklerinin belirlenmesi araştırma*. Bursa: Bursa Sağlık Müdürlüğü Yayınları.
- Bora, T. (2001). *Kromatografik ve Spektroskopik yöntemlerle, yasadışı eroinlerin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi: Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Bowden V. R., (1990). *The relationship between family functioning and adolescent substance use*. D.N.Sc. thesis, University of San Diego, California United States.

- Büyüköztürk, Ş. (2002). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı: İstatistik, araştırma deseni SPSS uygulamaları ve yorum (2. Basım)*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Carmack , C. C. (2005). *Decreasing drug and alcohol use: The life skills curriculum at John Dickinson High School*. Ed.D. thesis, University of Delaware, Delaware, United States.
- Craig, R. J., Verinis, S. J., Wexler, S. (1985). Personality characteristics of drug addicts and alcoholics on the millon clinical multiaxial inventory. *Journal of Personality Assessment*, 49(2), 156.
- Cronk, C.E., Sarvela, P.D. (1997). *Alcohol, tobacco and other drug use among rural small town and urban youth: Secondary analysis of the monitoring the futur data set*. *American Journal of Public Health*, 87(s):760-765
- Çalışkan, A., Yılmaz, Y., Bal, Z. (2006). *AB sürecinde organize suçlarla mücadele: EU Twinning Project TRO2- JH-06*. Ankara: EGM-KOMDB Yayınları.
- Çelik, V. M. (2006). *Madde bağımlılığı ile mücadelede orta öğretim öğretmenlerinin yeri ve önemi: Elazığ ili örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü: Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı.
- Derelioğlu, Y.(1998). *Üniversite öğrencilerinin psikoaktif madde deneyimleri ile kaygı düzeylerinin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.. İstanbul: Marmara Üniversitesi: Eğitim Bilimleri Enstitüsü .
- Dewey, J. (1996). *Demokrasi ve eğitim*. (Çev. M.Salih Otaran). İstanbul:Başarı Yayınları.
- Doğan, Y. (2003). *Madde kullanımı ve bağımlılığı*. Ankara: TADOC Seminer Notları,
- EGM- KOMDB. (2002a). *2001 Raporu*. Ankara: EGM-KOMDB Yayınları.
- _____. (2002b).*Kaçakçılık ve organize suç terimleri*. Ankara: EGM-KOMDB
- _____. (2003a). *2002 Raporu*. Ankara: EGM-KOMDB Yayınları.
- _____. (2003b). *Kaçakçılık ve organize suçlar*. Ankara: EGM-KOMDB Yayınları.
- _____. (2004). *2003 Raporu*. Ankara: EGM-KOMDB Yayınları.

_____ (2005). *2004 Raporu*. Ankara: EGM-KOMDB Yayınları..

_____ (2006) .*2005 Raporu*. Ankara: EGM-KOMDB Yayınları.

Eitle, D., Turner, R.J., Eitle, T. (2003). *The Deterrence Hypothesis Reexamined: Sports Participation and Substance Use Among Young Adults*. *Journal of Drug Issues* 0022-426/03/01 193-222.

EMCDDA. (2004). *Annual report 2004: The state of the drugs problem in the European Union and Norway*. Luxembourg: Office For Official Publications Of The European Communities.

EMCDDA. (2005). *Annual report 2005. The state of the drugs problem in Europe* .Luxembourg: Office For Official Publications Of The European Communities

Ercan, Z. (2003). *İstanbul liselerinde öğrenim gören 16 yaş grubu öğrencilerin bağımlılık yapan maddelere ilişkin farkındalık düzeyleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi: Adli Tıp Enstitüsü..

Ercan, Z. (2005). *Testi kırılmadan*. İstanbul: Doğan Yayıncılık.

Fidan, N., Erden, M. (1998). *Eğitime giriş*. İstanbul: Alkim Yayınları.

Froeschle, J. (2005). *The efficacy of a drug prevention/intervention program on adolescent girls*. Ph.D. Thesis, Texas A & M University – Corpus Christi, Texas, United States.

Güngör, A. (1999). *Türkiye’ de uyuşturucu sorunu ve halkla ilişkiler açısından çözüm önerileri*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü..

Hammond, A. (2005). *An assessment of adolescents’ perceptions of and attitudes toward police instructors in school-based drug prevention programs*. Ph.D. thesis, The University of Akron , Ohio, United States.

<http://www.usp.state.va.us/DARE.2006>.

http://www.yeniden.org.tr/bilgiler/abb_1.asp, Ögel, K., 2006.

http://www.Ukabe.org/sorular/1_c.html, 2006.

<http://www.Jointogether.org>, 2006

<http://www.yenidenorg.tr/dokuman/bm-arastirmalar.asp> Ögel ve Ark ,2006.

Hurlock, E.B. (1987). *Ergenlikte Beden Gelişimi.Ergenlik Psikolojisi*.Derleyen,Bekir Onur.Hacettepe Yayıncılık :Ankara.

- Hundleby, J.D. & Mercer, G.W. (1987). Family and friends as social environments and their relationship to adolescents use of alcohol, tobacco, and marijuana. *Journal of Marriage and Family*, Vol.49-1, 165.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1999). *Yeni insan ve insanlar*. İstanbul: Evrim Yayınları,1999
- Kasatura, İ. (1998). *Gençlik ve bağımlılık*. İstanbul: Evrim Yayınları.
- Kaya,Y.K. (1984). *İnsan yetiştirme düzenimiz*.Ankara:Hacettepe Üniversitesi. Sosyal ve İdari Bilimler Döner Sermaye İşletmesi Tesisleri.
- Kaya, A (2005). Çocuklar için yalnızlık ölçeğinin Türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Eğitim Araştırmalar*, 5(19), 220-237
- Köknel, Ö. (1983). *Alkolden-eroine kişilikten kaçış*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1983
- Kulaksızoğlu, A. (2004). *Ergenlik psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Kuzgun, Y., Eldeleklioğlu, J. (2005). .Ana-Baba Tutumları Ölçeği:Ergenler ve Yetişkinler İçin. (Ed. Kuzgun, Y. ve Bacanlı, F.) *PDRde kullanılan Ölçekler:Rehberlik ve Psikolojik Danışmada Kullanılan Ölçme Araçları ve Programları Dizisi I*.Ankara:Nobel Yayınları.
- Leone, K. (2005). *An analysis of high school students' attitude towards illicit drug use, and drug legalization*. Ph.D. thesis, Capella University, Minnesota, United States.
- Madde Kullanımı ile İlişkili Bozukluklar*. (2006). 04.08.2006 tarihinde <http://med.ege.edu.tr/~hanci/madde.html> adresinden indirilmiştir.
- Maltzman, I., Schweiger, A. (1991). Individual and family characteristics of middle class adolescents hospitalized for alcohol and other drug abuse. *British Journal of Addiction*, 86, 1435-1447.
- Mason, K. L. (2003). *Drug testing in schools: Attitudes of high school students*. Ph.D. thesis, University of New Orleans, Louisiana, United States.
- Overview of Findings from the 2004 National Survey on Drug Use and Health. (2005). 11.12.2005 tarihinde <http://www.oas.samhsa.gov> adresinden indirilmiştir.
- Ögel, K. (2001). *Türkiye' de madde bağımlılığı*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Ögel, K., Taner, S., Yılmazçetin, C. (2003). *Ergenlerde madde kullanım bozukluklarına yaklaşım kılavuzu*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

- Ögel, K. (2006). *Madde bağımlılığının nedenleri*. 15.08.2006 tarihinde <http://www.yeniden.org.tr/bilgiler/blg-nedenler.asp> adresinden indirilmiştir.
- Ögel, K. (2001). *İnsan, yaşam ve bağımlılık: Tartışmalar ve gerçekler*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Özdemir, S. (2001). *Uçucu madde kullanımı ve şiddet*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi: Adli Tıp Enstitüsü.
- Özkan, A. (2002). *Adana il merkezinde bulunan liselerde okuyan öğrencilerde alkol ve uyuşturucu yatkınlığının araştırılması*.Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.Adana:Çukurova Üniversitesi.Tıp:Fakültesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı.
- Pınarcı, M., Akar, E., Yiğenoğlu, A., Eyvazoğlu, Ü. (2006). *Sentetik uyuşturucularla mücadele yöntemi*. Ankara: EGM-KOMDB Yayınları..
- Poyraz, R.(1999). *Uyuşturucu maddelerin renk testleri: Spot testler ve ince tabaka kromatografisi ile tanımı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi: Sağlık Bilimleri Enstitüsü..
- Robbins, S.(1994). *Örgütsel davranışın temelleri*. (Çev. S. A. Öztürk) Eskişehir : Etam Yayınları.
- Rocha-Silva, L. and Others. (1996). *Alcohol, tobacco and other drug use among black youth*. Human Sciences Research Council, Pretoria (South Africa).
- Roy, A., Wibberley, C., and Lamb, C., (2005). The usual suspects: Alcohol, tobacco and other drug use in 15-to 16-year-old school pupils-prevalence, feelings and perceived health risks. *Drugs: Education, Prevention and Policy*, 12(4), 305-315,
- Russell, B. (1969). *Eğitim ve toplum düzeni*.(Çev,Nail Bezen). İstanbul:Varlık Yayınları.
- Sağlık Bakanlığı. (2002). *Alkol hakkında bilmemiz gerekenler*. Ankara :Dizgi yayıncılık
- Sayım, A.(2000). *Lise öğrencilerini bilgilendirmenin madde konusundaki görüşlerine etkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi: Adli Tıp Enstitüsü.
- Sim, T., Jordan-Green, L., Lee, J., Wolfman, J., Jahangiri, A. (2005). Psychosocial correlates of recreational ecstasy use among college students. *Journal of American College Health*, 54(1),

- Smith, D. C. (2004). *Substance use attitudes and behaviors of students with learning disabilities*. Ph.D. thesis, The Ohio State University, Ohio, United States.
- Smith Courtnie R. (2003). *The influence of substance use by older siblings on the attitudes of their younger siblings toward drugs and alcohol*. M.S.S.W.. thesis, The University of Texas at Arlington, Texas, United States.
- Soydal, T., ve Ergüder, T. (2002). *Türkiye' de sigara sorunu ve mücadelesi*. Ankara: Sağlık Bakanlığı Yayınları.
- TADOC.(2004). *Kaçakçılık ve organize suçlar*. Ankara: İzgi Yayıncılık, 2004.
- Thorlindsson, T., Bernburg, J. G. (2006). Peer groups and substance use: ;Examining the direct and interactive effect of leisure activity. *Adolescence*, 41(162).
- Tonin, S. L. (2006). *The relationship among acculturation, gender, attitudes towards drugs, and substance use among Hispanic eighth graders*. Ph.D. thesis, The University of Utah, Utah, United States.
- Toumbourou, J.W., Beyers, J.M., Catalano. R.F., Hawkins, J.D., Arthur, M.W., Evans-Whipp, T., Bond, L. & Patton, G.C. (2005). Youth alcohol and other drug use in the united states and Australia: a cross-national comparison of three state-wide samples. *Drug and alcohol Review*, November, 24,515-523.
- UNODC. (Ed.Shannon Brown).(2003). Afghanistan: law enforcement, alternative development key for ending opium cultivation. *Update*. Austria: United Nations Publication,
- UNODC. (Ed. Shannon Brown).(2004a). *UNODC Focuses on HIV/AIDS*. *Update*. Austria: United Nations Publication.
- UNODC. (Ed. Shannon Brown).(2004b). *Brazil: Music with a Message*. *Update*. Austria: United Nations Publication.
- UNODC. (2004). *World drug report 2004: An overview of the world drug situation*. *Drugnet Europe*. (Newsletter on the European Monitoring Centre aor Drugs and Drug Addiction).
- Van, M. (1999). *Suç önlemeye yönelik Türkiye' ye uygun bir eğitim stratejisi: Uyuşturucu suçlar açısından*. Yayınlanmamış Doktora tezi . İstanbul: İstanbul Üniversitesi: Adli Tıp Enstitüsü..
- Vaughn, K. (2006). *Sports rehabilitation male college athlete's reported consequences of use of perceptions of, and attitudes toward alcohol and drugs on college compuses*. Unpublished Doctoral Dissertation, Southern Illinois University Carbondale, USA.
- Vidal, F.P. (1998). *The Causes of drug abuse*. Filipinler.

- Yağcı, M. T. (1999). *orta öğretim kurumlarında görev yapan eğitimcilerin uyuşturucuyla mücadelede etkililik düzeyleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yeşil, R. (2001). *Okul ve ailede insan hakları ve demokrasi eğitimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Yılmaz, A. (2004). *Uyuşturucu ve bağımlılık*. Ankara: Eryaba Yayıncılık.
- Yörükoğlu, A. (2004). *Gençlik çağı, ruh sağlığı ve ruhsal sorunlar*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Yücedağ, Ş. (1999). *Ergenlik dönemi problemleri ile anne-baba tutumları arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi: Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı.
- Wells, B.W.P., Stacey, B.G. (1976). Social and psychological features of young drug misusers. *Br. J. Addict.* . Vol.71. pp, 243-251.
- Quaranta J. J. (1997). *Alcohol, tobacco, and other drug attitudes and use among adolescents with severe behavioral handicaps*. Ph.D. thesis, The Ohio State University Ohia, United States.

EKLER

EK-1 LİSE ÖĞRENCİLERİNİN BAĞIMLILIK YAPAN MADDELERE İLİŞKİN TUTUMLARI İLE ANNE-BABA TUTUMLARI ÖLÇEĞİ

EK-2 ÖLÇEK İLE İLGİLİ UYGULAMA İZİN YAZISI

EK-1 LİSE ÖĞRENCİLERİNİN BAĞIMLILIK YAPAN MADDELERE İLİŞKİN TUTUMLARI İLE ANNE-BABA TUTUMLARI ÖLÇEĞİ

Sevgili Öğrenci;

Aşağıda üç kısımdan oluşan bir ölçek yer almaktadır. Bu kısımlardan birincisi sizin sosyo-demografik ve kişisel özelliklerinize ilişkin soruları içermektedir. Bu sorularla ilgili olarak durumunuza uygun seçeneğin başındaki boş parantezin içine X işareti koyarak ve boş bırakılan kısımları size uygun şekilde doldurarak cevaplayınız.

Ölçeğin ikinci kısmı bağımlılık yapan maddelere karşı sizin görüş ve düşüncelerinizi belirlemek, üçüncü kısmı ise anne ve babanızın sizinle olan ilişkilerindeki durumları saptamak amacıyla hazırlanmıştır. Sizden beklenen her iki ölçekte yer alan her bir ifadeyi dikkatle okumanız ve ölçeğin başında belirtilen derecelendirme seçenekleri üzerinden cevaplamanızdır.

Vereceğiniz yanıtların değerlendirilmesi grupça yapılacağından isminizi yazmanız gerekmemektedir. Araştırmanın amacına ulaşabilmesi, sizin ifadeleri dikkatlice okuyup içtenlikle yanıtlamanıza bağlıdır.

Katkılarınız ve yardımlarınız için teşekkür ederim.

Kasım AKSOY
İnönü Üniv.Eğitim Fak.
Eğitim Bil.Böl.
Yüksek Lisans Öğrencisi

1. KİŞİSEL BİLGİ FORMU

A-Cinsiyetiniz? 1. ( ) Kız 2. ( ) Erkek

B- Doğum Tarihiniz? .....

C- Kaçınıcı Sınıfsınız? 1.( ) Lise I 2. ( ) Lise II 3.( ) Lise III 4.( ) Hazırlık

D- Kaç Kardeşiniz? (Siz Dahil) .....

E- Anne ve Babanız Yaşıyor mu?

1. ( ) İkisi de yaşıyor
2. ( ) Annem Yaşamıyor
3. ( ) Babam Yaşamıyor
4. ( ) Her ikisi de yaşamıyor.

F- Hayatta Olsun Olmasın, Annenizin Mezun olduğu En Yüksek Okul Derecesi Nedir?

1. ( ) Okuma Yazması Yok
2. ( ) Okur Yazar
3. ( ) İlkokul Mezunu
4. ( ) İlkokulu Yarıda Bırakmış
5. ( ) Ortaokul Mezunu
6. ( ) Ortaokulu Yarıda Bırakmış
7. ( ) Lise Mezunu
8. ( ) Lise Öğrenimini Yarıda Bırakmış
9. ( ) Yüksekokul/Fakülte Mezunu
- 10.( ) Yüksekokulu/ Fakülteyi Yarıda Bırakmış

G- Hayatta Olsun Olmasın, Babanızın Mezun olduğu En Yüksek Okul Derecesi Nedir?

1. ( ) Okuma Yazması Yok
2. ( ) Okur Yazar
3. ( ) İlkokul Mezunu
4. ( ) İlkokulu Yarıda Bırakmış
5. ( ) Ortaokul Mezunu
6. ( ) Ortaokulu Yarıda Bırakmış
7. ( ) Lise Mezunu
8. ( ) Lise Öğrenimini Yarıda Bırakmış
9. ( ) Yüksekokul/Fakülte Mezunu
- 10.( ) Yüksekokulu/ Fakülteyi Yarıda Bırakmış

H- Ailenizin Aylık Geliri Ne Kadardır? .....YTL.

I- Hayatta Olsun Olmasın Annenizin Mesleği Nedir?.....

J- Hayatta Olsun Olmasın Babanızın Mesleği Nedir?.....

K- Anne ve Babanız 1. ( ) Beraber Yaşıyor 2. ( ) Ayrılmış

II. BAĞIMLILIK YAPAN MADDELERE KARŞI TUTUM ÖLÇEĞİ

Derecelendirmede 5= Benim için tamamen uygun, 4= Benim için çoğunlukla uygun, 3= Benim için kısmen uygun, 2= Benim için nadiren uygun 1= Benim için hiç uygun değil anlamına gelmektedir.

<i>Bağımlılık yapan Madde: Beyin işlevlerini doğrudan etkileyerek, bedensel, ruhsal, davranışsal ve bilişsel değişmelere yol açan, bağımlılık oluşturan, keyif veren ancak yaşam için gerekli olmayan her türlü maddedir. Bu ölçekte esrar, eroin, kokain, extacy gibi yasal olmayan bağımlılık yapan maddeler kast edilmektedir.</i>	Tamamen Uygun	Çoğunlukla Uygun	Kısmen Uygun	Nadiren Uygun	Hiç Uygun Değil
1- Bağımlılık yapan maddelerin insanların yaşamlarında başarısızlıklarına neden olduğu kanaatindeyim.	5	4	3	2	1
2- Bağımlılık yapan maddelerin belirtildiği kadar zararlı ve tehlikeli olmadığı kanaatindeyim.	5	4	3	2	1
3-Bağımlılık yapan maddelerin insanların yaşamına olumlu yönde bir farklılık getirdiğini düşünüyorum.	5	4	3	2	1
4- Eğer fırsat bulursam bağımlılık yapan maddelerden herhangi birini denemekten kaçınmam.	5	4	3	2	1
5- Bağımlılık yapan maddelerden birini kullandığımda arkadaşlarım arasında daha fazla ilgi çekeceğimi düşünüyorum.	5	4	3	2	1
6- Maddi imkanlarım ve çevrem uygun olsa bağımlılık yapan bir maddeyi kullanabileceğimi düşünüyorum.	5	4	3	2	1
7- İnsan zaman zaman kendisini mutlu etmek için bağımlılık yapan bir madde alabilir.	5	4	3	2	1
8- Bağımlılık yapan bir maddeyi kullanıyor olsaydım, daha mutlu birisi olabilirdim diye düşünüyorum.	5	4	3	2	1
9- Bağımlılık yapan bir maddeyi kullanıyor olsaydım, arkadaş çevrem daha çok olurdu diye düşünüyorum.	5	4	3	2	1
10- Eroin, kokain, esrar, extacy gibi isimleri duymak bende zenginlik ve mutluluk çağrışımı yapıyor.	5	4	3	2	1
11- İnsanların özel günlerinde (doğum günü, mezuniyet partisi.....vb) bağımlılık yapan maddelerin kullanılması bence normaldir.	5	4	3	2	1
12- Bağımlılık yapan maddelere ilişkin getirilen bazı yasakların insanların özgürlüğünü kısıtladığını düşünüyorum	5	4	3	2	1
13- Eğer canım isterse bağımlılık yapan maddelerden herhangi birini kolayca bulup alabileceğimi düşünüyorum.	5	4	3	2	1
14- Bağımlılık yapan maddelerden herhangi birini kullanan biriyle arkadaşlık yapmak istemem.	5	4	3	2	1
15- Bağımlılık yapan maddeleri kullanan insanların kendilerine, yakınlarına ve topluma zarar verdiğini düşünüyorum.	5	4	3	2	1
16- Bağımlılık yapan maddelerden herhangi birini kullanmamın annem ve babamı çok üzeceğini biliyorum.	5	4	3	2	1
17- Televizyon, gazete ve diğer kitle iletişim araçlarında yer alan bağımlılık yapan maddelerle ilgili haberleri duyduğumda ürperiyorum.	5	4	3	2	1
18- Bağımlılık yapan bir madde kullanıcısı olmadığım için kendimle gurur duyuyorum.	5	4	3	2	1
19- Bağımlılık yapan maddeleri kullanmanın beni değersiz kılacağı inancındayım.	5	4	3	2	1
20- Bağımlılık yapan bir madde kullanmanın insanın en önemli olumsuzluklarından biri olacağı kanaatindeyim.	5	4	3	2	1
21- Bağımlılık yapan maddelerin çağımızın en önemli sorunlarından birisi olduğunu düşünüyorum.	5	4	3	2	1

Bağımlılık yapan Madde: Beyin işlevlerini doğrudan etkileyerek, bedensel, ruhsal, davranışsal ve bilişsel değişmelere yol açan, bağımlılık oluşturan, keyif veren ancak yaşam için gerekli olmayan her türlü maddedir. Bu ölçekte esrar, eroin, kokain, extacy gibi yasal olmayan bağımlılık yapan maddeler kast	Tamamen Uygun	Çoğunlukla Uygun	Kısmen Uygun	Nadiren Uygun	Hiç Uygun Değil
22- İzlediğim filmlerdeki bağımlılık yapan maddelerle ilgili bazı sahneler beni rahatsız eder.	5	4	3	2	1
23- Eğer insanları mutlu edecekse bağımlılık yapan maddeleri alabilmeliler diye düşünüyorum.	5	4	3	2	1
24- Bağımlılık yapan her maddenin zararlı olmadığı kanaatindeyim.	5	4	3	2	1
25- Bana göre bir ailenin başına gelecek en kötü şeylerden biri aile üyelerinden birisinin bağımlılık yapan maddelerden birini kullanıyor olmasıdır.	5	4	3	2	1
26- Madde bağımlılığının tehlikeleri konusunda yapılacak bir bilgilendirme toplantısına katılmak hoşuma gider	5	4	3	2	1
27- Bağımlılık yapan bir maddeyi kullanan bir arkadaşımı ilgili kişilere ve yetkililere haber vermekten çekinmem.	5	4	3	2	1
28- Tanıdığım, sevdiğim insanlar dahi bana bağımlılık yapan bir maddeyi ikram etse, onları kırma pahasına da olsa kabul etmem.	5	4	3	2	1
29- Bağımlılık yapan bir maddeyi kullanan insanların yaşamlarında diğer insanlar kadar başarılı olabileceklerini düşünüyorum.	5	4	3	2	1
30- Bağımlılık yapan bir maddeyi kullanan arkadaşıma bırakması için elimden gelen yardımı yapmak için çaba gösteririm.	5	4	3	2	1
31- Bağımlılık yapan maddelerin kullanıldığı yerlerden ve ortamlardan uzak dururum.	5	4	3	2	1
32- Şu an sahip olduğum kişilik özelliklerimin beni madde bağımlısı yapmayacağına inanıyorum.	5	4	3	2	1
33- Tütün ve alkolün bağımlılık yapan maddelerden olmadığını düşünüyorum.	5	4	3	2	1
34- Bağımlılık yapan maddelerden bazıları doğal olduğu için insana zarar vermeyeceğini düşünüyorum.	5	4	3	2	1
35- Bağımlılık yapan maddeleri kullanarak yaşamak benim için bir yaşama biçimi olamaz.	5	4	3	2	1
36- Bağımlılık yapan maddeleri alma düşüncesi dahi canımı sıkıyor.	5	4	3	2	1
37- Bağımlılık yapan maddeleri kullanma koşulları ve ortamları bana çok itici geliyor.	5	4	3	2	1
38- Sıkıntılı ve stresli durumlarda insanların bağımlılık yapan maddeleri kullanmalarının onlar için yararlı olduğunu düşünüyorum.	5	4	3	2	1
39- Bağımlılık yapan maddelerin uzun vadede insanlara mutsuzluk getireceğini biliyorum.	5	4	3	2	1
40- Bağımlılık yapan maddelerin insanlara bazı olumlu özellikler kazandırdığını düşünüyorum.	5	4	3	2	1
41- Bağımlılık yapan maddelerin mutluluk ve neşe getirdiği kanaatindeyim.	5	4	3	2	1
42- Bağımlılık yapan maddelerden bazılarının alınıp tüketilebildiği eğlence merkezleri bana çekici geliyor.	5	4	3	2	1
43- Yasal olmayan bağımlılık madde ticaretini yapan insanlara daha ağır cezalar verilmesi kanaatindeyim.	5	4	3	2	1
44- Fırsatım olsa bağımlılık yapan maddelere karşı mücadele eden, dernek, vakıf ....vb. gönüllü kuruluşlarda görev almak isterim.	5	4	3	2	1
45- Bağımlılık yapan maddeleri kullananlara, kullanmayı özendirenlere ve satanlara en ağır cezaların verilmesi gerektiğini düşünüyorum.	5	4	3	2	1

III- ANNE – BABA TUTUM ÖLÇEĞİ

	Tamamen Uygun	Çoğunlukla Uygun	Kısmen Uygun	Nadiren Uygun	Hiç Uygun Değil
5= Tamamen Uygun					
4= Çok Uygun					
3= Biraz Uygun					
2= Pek Uygun Değil					
1= Hiç Uygun Değil					
1- Bana her zaman güven duygusu vermiş ve beni sevdiğini hissettirmiştir.	5	4	3	2	1
2- Çok yönlü gelişme için beni olanakları ölçüsünde desteklemiştir.	5	4	3	2	1
3- Her yaptığım işin olumlu yanlarını değil kusurlarını görmüş ve beni eleştirmiştir.	5	4	3	2	1
4- Her zaman başıma kötü bir şey gelecekmiş gibi beni koruyup kollamaya çalışır.	5	4	3	2	1
5- Aranızdaki ilişki ona içimi açmaya cesaret edemeyeceğim kadar resmidir.	5	4	3	2	1
6- Arkadaşlarımı eve çağırma izin verir, geldiklerinde onlara iyi davranır.	5	4	3	2	1
7- Elinden geldiği kadar, her konuda fikrimi almaya özen gösterir.	5	4	3	2	1
8- Çevremizdeki çocuklarla beni karşılaştırır, onların benden daha iyi olduklarını söylerdi.	5	4	3	2	1
9- Bana hükmetmeye çalışır.	5	4	3	2	1
10- Bu gün bile alışverişe çıkacağım zaman, kandırılacağımı düşünerek benimle gelmek ister.	5	4	3	2	1
11- Benden her zaman gücümün üstünde başarı beklemiştir.	5	4	3	2	1
12- Fiziksel ve duygusal olarak kendisine yakın olmak istediğim zaman soğuk ve itici davranır.	5	4	3	2	1
13- Sorunlarımı onunla rahatlıkla konuşabilirim.	5	4	3	2	1
14- Neden bazı şeyleri yapmam yada yapmamam gerektiğini bana açıklar.	5	4	3	2	1
15- Birlikte olduğumuz zamanlar ilişkimiz çok arkadaşçadır.	5	4	3	2	1
16- Kendi istediği mesleği seçmem konusunda beni zorlamıştır.	5	4	3	2	1
17- Sevmediğim yemekleri, yarayacağı düşüncesiyle, zorla yedirdi.	5	4	3	2	1
18- Sınavlarda hep üstün başarı göstermemi beklemiştir.	5	4	3	2	1
19- Kendimi yönetebileceğim yaşlarda bile her gittiği yere beni de götürür, evde yalnız kalmamdan kaygılanır.	5	4	3	2	1
20- Evde bir konu tartışılırken görüşlerimi söylemem için beni teşvik eder.	5	4	3	2	1
21- Küçük yaşımdan itibaren ders çalışma ve okuma alışkanlığı kazanmam konusunda bana yardımcı olur.	5	4	3	2	1
22- Küçüklüğümde bana yeterince vakit ayırır; parka, sinemaya götürmeyi ihmal etmezdi.	5	4	3	2	1
23- Benim gibi bir evladı olduğu için kendini bahtsız hissettiğini sanıyorum.	5	4	3	2	1
24- Okulda başarılı olmam konusunda beni zorlar, kırık not aldığımda cezalandırır.	5	4	3	2	1
25- Beni kendi emellerine ulaşmak için bir araç olarak kullanır.	5	4	3	2	1
26- Beni daha fazla yapabileceğimden fazlasını yapmaya zorlamıştır.	5	4	3	2	1

	Tamamen Uygun	Çoğunlukla Uygun	Kısmen Uygun	Nadiren Uygun	Hiç Uygun Değil
5= Tamamen Uygun 4= Çok Uygun 3= Biraz Uygun 2= Pek Uygun Değil 1= Hiç Uygun Değil					
27- Paramı nerelere harcadığımı ayrıntılı bir biçimde denetler.	5	4	3	2	1
28- Her zaman, her işte kusursuz olmam gerektiği inancındadır.	5	4	3	2	1
29- Ona yaklaşmak istediğimde daima bana sıcak bir biçimde karşılık verir.	5	4	3	2	1
30- Bana önemli ve değerli bir kişi olduğum inancını aşlamıştır.	5	4	3	2	1
31- Cinsellik konusunda karşılaştığım sorunları kendisine anlatmak istediğimde hep ilgisiz kalmıştır.	5	4	3	2	1
32- Benim iyiliğimi istediğini, benim için neyin iyi olduğunu ancak kendisinin bileceğini söyler.	5	4	3	2	1
33- Her zaman nerede olduğumu ve ne yaptığımı merak eder.	5	4	3	2	1
34- İyi bir iş yaptığımda beni övmekten çok daha iyisini yapmam gerektiğini söyler.	5	4	3	2	1
35- Cinsel konularda çok tutucu olduğu için onun yanında bu konulara ilgi göstermem.	5	4	3	2	1
36- Aile ile ilgili kararlar alınırken benimde fikrimi öğrenmek ister.	5	4	3	2	1
37- Beni olduğum gibi kabul etmiştir.	5	4	3	2	1
38- Başkalarına benden daha çok önem verir ve onlara daha nazik davranır.	5	4	3	2	1
39-Günlük olaylar hakkında anlattıklarımı ilgi ile dinler ve bana açıklayıcı cevaplar verir.	5	4	3	2	1
40- Benimle genellikle sert bir tonda ve emrederek konuşur.	5	4	3	2	1

EK-2: ÖLÇEK İLE İLGİLİ UYGULAMA İZİN YAZISI

T. C.
MALATYA VALİLİĞİ
İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : B.08.4.MEM.4.44.00.07.0.21/ 32628
Konu : Uygulama İzni

27 Temmuz 2005

VALİLİK MAKAMINA

İnönü Üniversitesi Rektörlüğü Personel Dairesi Başkanlığı 03.06.2005 tarih ve 00/500-1689/2272 sayılı yazısında, Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Kasım AKSOY' un "Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Tutumları ve Bu Tutumlara Etki Eden Değişkenlerin İncelenmesi konulu tezi ile ilgili olarak, ilimiz merkezindeki liselerde ilişikteki anketi uygulama izin isteğinde bulunmaktadır.

İlimiz merkezdeki liselerde eğitim öğretimi aksatmamak kaydıyla anket uygulaması yapmaları müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde tensiplerinize arz ederim.

Sedat YETİŞ
İl Milli Eğitim Müdür V.

OLUR

27/07/2005

Bayram ÖZ
Vali a.
Vali Yardımcısı